

Upravljanje školom i socijalna inkluzija

Uključenost roditelja

**Tinde Kovač Cerović
Vlasta Vizek Vidović
Stiv Pael**

Komparativno istraživanje stavova roditelja Jugoistočne Evrope

2012

ISBN 978-961-253-090-7

Naslov: Komparativno istraživanje stavova roditelja Jugoistočne Evrope

Naslov originala: South East Europe Cross Countries Survey of Parents' Views; School Governance and Social Inclusion, Involvement of Parents

Autori: Tünde Kovacs Cerović, Vlasta Vizek Vidović, Steve Powell

Prevodilac: Jelena Nolan Miljević

Lektor: Vesna Gošović

Recenzenti: Iris Marušić, Dragica Pavlović

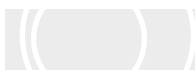
Izdavač: University of Ljubljana, Faculty of Education, Center for Educational Policy Studies

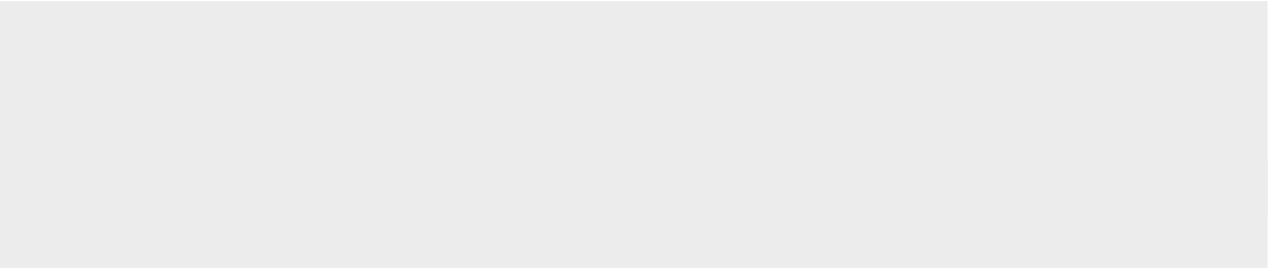
Za izdavača: Janez Krek, Dean

DTP: Impressum d.o.o.

Štampa: Štamparija Svetlost d.o.o.

©2010

Ovo istraživanje finansirao je Program podrške obrazovanju (Education Support Program – ESP) Instituta za otvoreno društvo (Open Society Institute – OSI) preko granta koji je dodeljen Centru za istraživanje obrazovnih politika Univerziteta u Ljubljani. Istraživanje je rezultat trogodišnje intenzivne saradnje između velikog broja istraživača, kako na regionalnom tako i na državnom nivou. Na osnovu baze podataka na kojoj se zasniva ova analiza nastalo je (ili se priprema) još nekoliko publikacija o učešću roditelja u životu škole u Jugoistočnoj Evropi.

Autori istraživanja izražavaju iskrenu zahvalnost nacionalnim istraživačkim timovima i organizacijama IPSOS (Ipsos Strategic Puls), IMAS (Institute for Marketing and Surveys) i OSI-Sofija, za uloženi rad, napore i ostvarene produkte tokom sprovođenja terenskih istraživanja.

Posebno smo zahvalni Endrjuu Kartrajtu (Andrew Cartwright) za praćenje i sumiranje rezultata kvalitativnog istraživanja, Veljku Đuriću za osmišljavanje smernica za vođenje fokus-grupa, obuku lokalnih timova i komentare na inicijalne izveštaje, Milini Petrović za sastavljanje sveobuhvatnog pregleda literature, Igoru Repcu za koordinaciju ogromnih logističkih zahteva ovog istraživanja i Gordani Miljević za kontinuirano praćenje i vođstvo u ime ESP-a.

AUTORI

Tinde Kovač Cerović

Vlasta Vizek Vidović

Steve Powell

CENTRALNI ISTRAŽIVAČKI TIM

Andrew Cartwright

Veljko Đurić

Tinde Kovač Cerović

Steve Powell (*glavni istraživač*)

Vlasta Vizek Vidović

REGIONALNI UPRAVLJAČKI TIM

Daniel Pop

Gordana Miljević

Igor Repac

NACIONALNI TIMOVI

ALBANIJA

Bardhyl Musai, *istraživač*

Elona Boce, *asistent u istraživanju*

Mimoza Gjika, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju (do 2009)*

Dritan Nelaj, *odgovoran za koordinaciju, logistiku i komunikaciju (od 2009)*

BOSNA I HERCEGOVINA

Steve Powell, *istraživač*

Esad Bratović, *asistent u istraživanju*

Ivona Čelebičić, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

MAKEDONIJA

Petar Atanasov, *istraživač*

Ana Tomovska, *istraživač*

Suzana Kirandžiska, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

MOLDAVIJA

Adela Scutaru, *istraživač*

Rima Bezedo, *istraživač*

Cristina Scifos, *asistent u istraživanju*

Viorica Postica, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

SRBIJA

Jelena Vranješević, *istraživač*

Milina Petrović, *istraživač*

Tanja Stojić, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

KOSOVO

Dukagjin Pupovci, *istraživač*

Nora Tafarshiku, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

RUMUNIJA

Ovidiu Voicu, *istraživač*

Daniela Elena Nita, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

CRNA GORA

Miloš Bešić, *istraživač*

Dijana Vučković, *istraživač*

Tamara Čirgić, *odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

BUGARSKA

Bojan Zahariev, *odgovoran za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

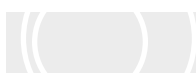
Aleksej Pamporov, *istraživač*

HRVATSKA

Vlasta Vizek Vidović, *istraživač i odgovorna za koordinaciju, logistiku i komunikaciju*

Renata Miljević Riđički, *istraživač*

Tea Pahić, *asistent u istraživanju*

Sadržaj

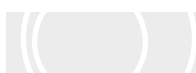
Skraćenice	12
Sažetak	13
Glavni nalazi i preporuke	15
Uvod	17
Opšta metodologija	17
Istraživački tim	18
Zemlje učesnice	18
Šta je učešće roditelja?	19
Dimenzije učešća roditelja	19
Podela uloga između škole i roditelja	20
Proces učešća	23
Zakonski okviri za učešće roditelja u školi u zemljama Jugoistočne Evrope.	26
Istraživanje	27
Uzorak	27
Instrumenti	29
Podaci	29
Glavni nalazi	30
A – Kako roditelji vide mogućnosti za učešće u životu škole	31
A1 – Sastanci	31
A2 – Pisani materijali	36
A3 – Pomoć u domaćim zadacima	42
A4 – Volontiranje	44
A5 – Učešće u donošenju odluka	51
A6 – Partnerske aktivnosti škole i zajednice	64
Pregled mogućnosti koje stvaraju škole za učešće roditelja	66
B – Inicijativa roditelja i uloga predstavnika roditelja	70
Sažetak o ulozi predstavnika roditelja	77
C – Uverenja roditelja o učešću	78
Sažetak rezultata o uverenjima roditelja	83
D – Glavni faktori koji utiču na zadovoljstvo roditelja obrazovanjem deteta i uticajem na školski život	84

E – Socioekonomske karakteristike roditelja i njihova percepcija prilagođenosti	
deteta zahtevima škole.	88
Sažetak nalaza o socioekonomskim i obrazovnim karakteristikama roditelja.	93
Zaključci: Od trendova ka preporukama.	94
Reference	97
Prilozi	99
Prilog 1: Opis istraživačkih instrumenata	99
Upitnik za roditelje	101
Upitnik za direktore	103
Istraživački instrument	104
Prilog 2: Metodologija upitnika i terenski izveštaj: skraćena verzija.	121

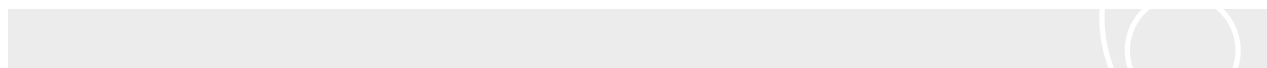
Spisak tabela

Tabela 1. Razlike između orijentacije na partnerstvo i tradicionalne orijentacije	20
Tabela 2. Karakteristike koje definišu partnerstvo porodice i škole.	21
Tabela 1. Broj roditelja iz glavnog uzorka, predstavnika roditelja, roditelja iz manjinskih zajednica i direktora u svakoj zemlji	28
Tabela 2. Prikaz uzorka roditelja u odnosu na okruženje (urbano/ruralno) u svih deset država.	28

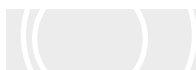

Spisak slika

Slika 1. Model uključenosti roditelja – Vanders, Mendez i Dauner (Waanders, C, Mendez, J. L. and Downer, J, 2007)	24
Slika 2. Revidirani model procesa uključenja roditelja (Hoover- Dempsey, K. V. i Sandler, H. M, 2005)	25
Slika 1.a. Smatrate li da na taj način možete pomoći svom detetu?	32
Slika 1.b. Mislite li da bar jedan član vaše porodice ima dužnost da prisustvuje takvim sastancima?	32
Slika 1.c. Razredni, grupni ili individualni roditeljski sastanci: Oseća li se bar jedan član vaše porodice sposobnim i kompetentnim da takav tip sastanka iskoristi na način koji je najbolji za dete?	32
Slika 2.a. Odeljenjski ili grupni roditeljski sastanci: Koliko je puta u toku prošle školske godine škola pozvala nekog iz porodice da prisustvuje tom tipu sastanka (uključujući obavezne roditeljske sastanke)?	33
Slika 2.b. Da li je neko iz Vaše porodice prisustvovao sastanku?	34
Slika 2.c. Smatrate li da škola treba da poziva roditelje na te sastanke?	34
Slika 3.a. Individualni sastanci na temu obrazovanja deteta: Koliko je često škola u toku prošle godine pozvala nekog iz Vaše porodice da prisustvuje takvom sastanku?	35
Slika 3.b. Da li je neko iz Vaše porodice prisustvovao sastanku?	35
Slika 3.c. Smatrate li da škola treba da poziva roditelje na takve sastanke?	35
Slika 4.a. Smatrate li da čitanjem takvih materijala možete pomoći svom detetu?	36
Slika 4.b. Smatrate li da je bar jedan član Vaše porodice dužan da pročita te materijale?	36
Slika 4.c. Sve vrste pisanih informacija iz škole (uključujući i navedene primere): Oseća li se bar jedan član Vaše porodice sposobnim i kompetentnim da čita te materijale?	37
Slika 5.a. Pismeni izveštaji o napredovanju deteta – opisne ocene, numeričke ocene, svedočanstva o završenom razredu i/ili slične informacije, bez obzira da li su date na roditeljskom sastanku, poslate po detetu, na kućnu adresu i slično: Koliko često Vam je škola poslala takve informacije tokom prošle godine?	37
Slika 5.b. Je li neko iz Vaše porodice pročitao pisane materijale iz škole?	38
Slika 5.c. Treba li škola da šalje takve materijale porodicama dece?	38
Slika 6.a. Pismene informacije o tome kako svom detetu da pomognete da uči, o školi, pravilima, sadržaju lekcija: Koliko često Vam je škola poslala takve informacije tokom prošle godine?	39
Slika 6.b. Je li ih neko iz vaše porodice pročitao?	39
Slika 6.c. Treba li škola da šalje porodicama dece takve informacije?	39
Slika 7.a. Školski ili razredni bilten: Koliko često Vam je škola poslala takve informacije u toku prošle godine?	40
Slika 7.b. Je li ih neko iz Vaše porodice pročitao?	40
Slika 7.c. Treba li škola da šalje bilten porodicama dece?	40
Slika 8.a. Pisane informacije o ostalim pitanjima (zdravlje, droga, nasilje itd.): Koliko puta Vam je škola poslala takve informacije tokom prošle godine?	41
Slika 8.b. Je li ih neko iz Vaše porodice pročitao?	41
Slika 8.c. Treba li škola da šalje tu vrstu informacija porodicama dece?	41
Slika 9.a. Pomoć u izradi domaćih zadataka: Treba li škola da traži tu vrstu pomoći od roditelja?	42
Slika 9.b. Je li bar neki član Vaše porodice sposoban i kompetentan da pomogne detetu na taj način?	42
Slika 9.c. Smatrate li da je to dužnost Vaše porodice?	43

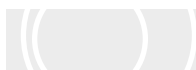

Slika 9.d. Smatrate li da tako možete pomoći svom detetu?	43
Slika 9.e. Koliko vremena Vaše dete provede dnevno radeći domaće zadatke?	44
Slika 9.f. Ko obično pomaže Vašem detetu da uradi domaće zadatke?	44
Slika 10.a. Smatrate li da volontiranjem u školi možete pomoći svom detetu?	45
Slika 10.b. Smatrate li da bar jedan član Vaše porodice ima dužnost da pruži takvu pomoć školi?	45
Slika 10.c. Sažetak – sve vrste volontiranja: Oseća li se bar neko iz Vaše porodice sposobnim i kompetentnim da pomogne na neki od pomenutih načina?	45
Slika 11.a. Pomoć u održavanju ili poboljšavanju školske infrastrukture – čišćenje, krečenje, gradnja itd.: Koliko puta je tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da učestvuje u tim aktivnostima?	46
Slika 11.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio ovakvu vrstu pomoći školi?	46
Slika 11.c. Treba li škola od porodica da traži tu vrstu pomoći?	47
Slika 12.a. Pomoć u sportskim, društvenim i kulturnim aktivnostima – predstavama, konceratima, izletima itd. : Koliko je puta tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da učestvuje u takvim aktivnostima?	47
Slika 12.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio takvu vrstu pomoći školi?	48
Slika 12.c. Treba li škola da traži od porodica tu vrstu pomoći?	48
Slika 13.a. Pomoć u nastavi – pričanje priča, pričanje o nekom poslu, sviranje instrumenta, pomoć nastavnicima/učiteljima u predavanju: Koliko puta je tokom prošle godine škola uputila poziv Vašoj porodici da pomogne u izvođenju nastave?	49
Slika 13.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio takvu vrstu pomoći školi?	49
Slika 13.c. Treba li škola od porodice da traži tu vrstu pomoći?	49
Slika 14.a. Pomoć u školskim uslužnim aktivnostima (biblioteka, dvorište, kuhinja): Koliko često je tokom prošle godine škola uputila takav poziv Vašoj porodici za učešće?	50
Slika 14.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio tu vrstu pomoći školi?	50
Slika 14.c. Treba li škola od porodice da traži tu vrstu pomoći?	51
Slika 15.a. Sažetak – sve vrste učešća u donošenju odluka: Smatrate li se sposobnim i kompetentnim (lično ili kao porodica) da doprinesete donošenju odluka na bilo koji od pomenutih načina?	52
Slika 15.b. Smatrate li dužnošću nekoga iz Vaše porodice da prihvati bar neku od pomenutih uloga?	52
Slika 15.c. Smatrate li da takvim načinom angažovanja možete pomoći svom detetu?	52
Slika 16.a. Da li je od Vas (lično ili kao porodice) traženo mišljenje o upravljanju školskim finansijama – kako se troši novac u školi (zgrade, oprema, materijali itd.)?	53
Slika 16.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?	53
Slika 16.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?	54
Slika 16.d. Da li je to nešto što bi škola trebalo da vas pita (lično ili kao porodicu)?	54
Slika 17.a. Je li od Vas traženo mišljenje o vannastavnim aktivnostima (dodatne sportske aktivnosti, strani jezici, umetnost itd.)? Koliko često je škola tražila od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima tokom prošle godine?	55
Slika 17.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?	55
Slika 17.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?	55
Slika 17.d. Da li je to nešto što bi škola trebalo da vas pita (lično ili kao porodicu)?	56
Slika 18.a. Da li je od Vas traženo mišljenje o organizaciji događaja u školi (proslave, ekskurzije itd.) – mislimo i na uticaj na odluke, a ne samo na traženje konkretne pomoći? Koliko puta je škola od Vas (lično ili kao dela porodice) tražila mišljenje o tim pitanjima tokom prošle godine?	56

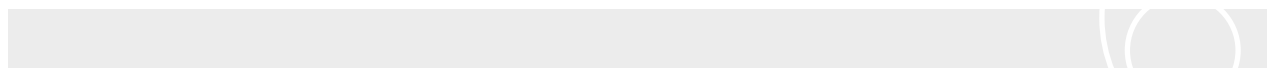

Slika 18.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?	57
Slika 18.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?	57
Slika 18.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima?	57
Slika 19.a. Je li od Vas traženo mišljenje o pitanjima koja se tiču zdravlja i bezbednosti (čuvari, prelazak ulice, kamere, droga, saradnja s policijom itd.)? Koliko puta je škola tražila od Vas mišljenje (lično ili kao porodice) o tim pitanjima tokom prošle godine?	58
Slika 19.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?	58
Slika 19.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?	59
Slika 19.d. Treba li škola da traži od Vas mišljenje (lično ili kao porodice) o tim pitanjima?	59
Slika 20.a. Da li je od Vas traženo mišljenje o sveukupnom upravljanju školom – smene, vreme otvaranja, spajanje ili zatvaranje škola i odeljenja, promena lokacije, promena tipa škole itd.? Koliko puta je škola tražila od vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima tokom prošle godine?	60
Slika 20.b. Jeste li izneli školi mišljenje (lično ili kao porodica)?	60
Slika 20.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?	60
Slika 20.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tom pitanju?	61
Slika 21.a. Je li od Vas traženo mišljenje o obrazovnim temama – sadržaj lekcija, knjige, izbor i procena nastavnika/učitelja, opterećenost učenika, domaći zadaci i slično? Koliko često je škola tražila od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o takvim stvarima tokom prošle godine?	61
Slika 21.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodice)?	62
Slika 21.c. Je li škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	62
Slika 21.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima?	62
Slika 22.a. Je li od Vas traženo mišljenje o đачkom nasilju, izbacivanju iz škole i drugim pitanjima koja se tiču đачke discipline i procedura u vezi s njom? Koliko često je škola tražila od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o takvim stvarima tokom prošle godine?	63
Slika 22.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodice)?	63
Slika 22.c. Je li škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	64
Slika 22.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodica) mišljenje o tim pitanjima?	64
Slika 23.a. Informacije ili pomoć koje nudi škola u vezi sa problemima zdravlja, stanovanja i socijalne zaštite: Koliko često Vam je škola ponudila pomoć u rešavanju tih problema (Vama lično ili Vašoj porodici)?	65
Slika 23.b. Da li ste to iskoristili?	65
Slika 23.c. Da li Vam je to koristilo?	65
Slika 24.a. Pozivi za učešće - aritmetičke sredine svih dimenzija ± 1 SD - po zemljama i poduzorcima. Rezultati: 1) nikad; 2) jednom; 3) 2-3 puta; 4) više od 3 puta.	66
Slika 24.b. Aritmetičke sredine poziva u dimenzijama učešća	67
Slika 24.c. Prihvatanje poziva za učešće - aritmetičke sredine svih dimenzija ± 1 SD - po zemljama i poduzorcima. Rezultati: 1) nikad; 2) jednom; 3) više puta; 4) svaki put	68
Slika 24.d. Uverenje da su različite vrste učešća dobre - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina ± 1 SD. Rezultati: 1) ne; 2) verovatno ne; 3) verovatno da; 4) da	68
Slika 24.e. Porodica se oseća sposobnom da učestvuje - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina ± 1 SD	69
Slika 24.f. Porodica oseća dužnost da učestvuje - aritmetička sredina ± 1 SD	69
Figure 24.g. Porodica percipira koristi od učešća po zemljama i poduzorcima - aritmetička sredina ± 1 SD	69

Slika 25.a. Jeste li možda pokušali da na nešto utičete samoinicijativno, bez ostalih roditelja i bez poziva škole da to učinite, npr. jeste li se žalili zbog neke ocene, zbog drugog deteta i slično?	70
Slika 25.b. Ako jeste, da li ste dobili to što ste tražili?	70
Slika 25.c. Jeste li možda pokušali da utičete na nešto zajedno sa ostalim roditeljima, ali bez poziva škole da to učinite?	71
Slika 25.d. Ako jeste, da li ste dobili to što ste tražili?	71
Slika 26.a. Aktivno učešće (ili je predstavnik roditelja ili pokušava da utiče na školski život) - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD. Rezultati: 1) nikad; 2) jednom; 3) dvaput; 4) tri puta	72
Slika 26.b. Briga o dobrobiti drugih kao razlog da se postane predstavnik - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD. Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno.	72
Slika 26.c. Briga o dobrobiti svog deteta kao razlog da se postane predstavnik - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD. Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno.	73
Slika 26.d. Stavovi predstavnika roditelja o stepenu uticaja predstavnika roditelja - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD. Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno.	73
Slika 26.e. Stavovi predstavnika roditelja o stepenu uticaja roditelja - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD. Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno.	73
Slika 26.f. Procena predstavnika roditelja o poverenju koje imaju od ostalih roditelja - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD	74
Slika 26.h. Uverenje predstavnika roditelja o sopstvenoj efikasnosti - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD. Rezultati: 1) uopšte se ne slažem; 2) donekle se slažem; 3) u priličnoj meri se slažem; 4) u potpunosti se slažem.	74
Slika 27.a. Poznajem/o veoma dobro predstavnika roditelja u školi svog/našeg deteta.	75
Slika 27.b. Predstavnik roditelja se prema meni/nama odnosi s poštovanjem.	75
Slika 27.c. S predstavnikom roditelja mogu/možemo lako da razgovaram/o o bilo čemu što me/nas brine u vezi s mojim/našim detetom ili njegovim odeljenjem.	76
Slika 27.d. Predstavnici roditelja/savet roditelja u našoj školi su/je aktivni/aktivan.	76
Slika 27.e. Predstavnici roditelja/savet roditelja u našoj školi me/nas često kontaktira/ju.	76
Slika 27.f. Predstavnici roditelja/savet roditelja u našoj školi efikasno brane/brani naše interese.	77
Slika 28.a. Roditelji kao prepreka učešću - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Rezultat: 1) ne; 2) donekle; 3) u velikoj meri; 4) potpuno	78
Slika 28.b. Škola kao prepreka učešću - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Rezultat: 1) ne; 2) donekle; 3) u velikoj meri; 4) potpuno	79
Slika 28.c. Škola viđena kao zatvorena u odnosu na roditelje - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Rezultat: 1) ne; 2) donekle; 3) u velikoj meri; 4) potpuno	79
Slika 28.d. Obezbediti da dete bude srećno u školi više je posao roditelja nego škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Rezultat: 1) u potpunosti je posao škole; 2) više je posao škole nego roditelja; 3) posao i škole i roditelja; 4) više je posao roditelja nego škole; 5) u potpunosti je posao roditelja	80

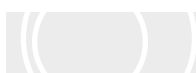

Slika 28.e. Obezbeđivanje dobrog obrazovanja više je posao roditelja nego škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Rezultat: 1) u potpunosti je posao škole; 2) više je posao škole nego roditelja; 3) posao i škole i roditelja; 4) više je posao roditelja nego škole; 5) u potpunosti je posao roditelja	80
Slika 28.f. Vaspitanje deteta više je posao roditelja nego škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Rezultat: 1) u potpunosti je posao škole; 2) više je posao škole nego roditelja; 3) posao i škole i roditelja; 4) više je posao roditelja nego škole; 5) u potpunosti je posao roditelja	81
Slika 29.a. Opšte zadovoljstvo školom - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Viši rezultat predstavlja viši nivo zadovoljstva.	81
Slika 29.b. Zadovoljstvo komunikacijom sa školom - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Viši rezultat predstavlja viši nivo zadovoljstva.	82
Slika 29.c. Zadovoljstvo uticajem na donošenje odluka na nivou škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Viši rezultat predstavlja viši nivo zadovoljstva.	82
Slika 30. Poređenje dva modela predviđanja opšteg zadovoljstva obrazovanjem.	85
Slika 31.a. Indeks domaćinstva: broj objekata koje domaćinstvo poseduje s liste ključnih objekata, npr. mašina za pranje veša - po zemlji i poduzorku, AS i +/- 1SD. Skorovi: od 1) nijedno od ponuđenih do 16) sve sa spiska	89
Slika 31.b. Broj domaćinstava koja poseduju računar	89
Slika 31.c. Ima li svako školsko dete sopstveni pisaći sto?	89
Slika 31.d. Broj knjiga u domaćinstvu - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Skorovi: 1) nijednu; 2) 1-10; 3) 11-50; 4) 51-100; 5) 101-250; 6) 251-500; 7) više od 500.	90
Slika 32.a. Veličina škole	90
Slika 32.b. Koliko dete voli školu?	91
Slika 32.c. Detetovo školsko postignuće	91
Slika 33.a. Obrazovni nivo majke - po zemlji i poduzorku, AS i +/- 1 SD. Rezultati: 1) osnovno obrazovanje; 2) srednje obrazovanje; 3) više ili visoko obrazovanje	92
Slika 33.b. Obrazovne aspiracije porodica - po zemlji i poduzorku, AS i +/- 1 SD. Rezultati: 1) osnovno obrazovanje; 2) srednje obrazovanje; 3) više ili visoko obrazovanje	92

Skraćenice

AEIQ	Advancing Educational Inclusion and Quality in South East Europe (Unapređenje inkluzije i kvaliteta obrazovanja u Jugoistočnoj Evropi)
AS	Aritmetička sredina
CEPS	Centre for Education Policy Studies, Faculty of Education, University of Ljubljana (Centar za studije obrazovnih politika, Pedagoški fakultet, Univerzitet u Ljubljani)
EU	Evropska unija
IMAS	IMAS Marketing and Polls, Romania (IMAS Marketing i ankete, Rumunija)
ISP	IPSOS Strategic Puls
IPSOS	IPSOS Marketing
JIE	Jugoistočna Evropa
OSI	Open Society Institute (Institut za otvoreno društvo)
OSI-B	Open Society Institute Bulgaria (Institut za otvoreno društvo Bugarska)
SD	Standardna devijacija
UNDP	United Nations Development Programme (Program za razvoj Ujedinjenih nacija)

Sažetak

Škola i porodica dele odgovornost za socijalizaciju i obrazovanje deteta. Učešće roditelja u školskom životu, aktivnostima i donošenju školskih odluka jedan je od ključnih faktora za postizanje zajedničkih ciljeva i koordinisanje prakse. Kao mehanizam demokratske odgovornosti učešće roditelja je samo po sebi vrednost, ali isto tako može biti važan prediktor akademskog uspeha deteta.

Međutim, u sistemima obrazovanja zemalja Jugoistočne Evrope učešće roditelja je skoro neistražena oblast. Da bismo bolje razumeli kako su i u kojoj meri roditelji uključeni u život škole i koliki uticaj imaju na njega i ispitali na koji način zahtevi za uključivanjem roditelja u raznovrsne školske aktivnosti smanjuju ili povećavaju socijalno isključenje, sprovedi smo obimno istraživanje u kome je učestvovalo deset zemalja Jugoistočne Evrope: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Srbija i Crna Gora.

Analiza pravnih akata i drugih dokumenata pokazala je da na nivou škole u većini zemalja postoje tela u kojima učestvuju roditelji (npr. školski odbori i saveti roditelja), ali da na nivou iznad školskog učešće roditelja nije zastupljeno. U školama zemalja Jugoistočne Evrope postoje školski odbori koji imaju moć donošenja odluka i u kojima učestvuju roditelji, ali njihov udeo nikada nije većinski. U Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Rumuniji, Srbiji i Crnoj Gori postoje i saveti roditelja koji su sastavljeni od predstavnika roditelja svakog razreda. Rumunija ima nacionalnu federaciju udruženja roditelja, u Bosni i Hercegovini postoji kantonalno udruženje za saradnju između roditelja i škole, Kosovo ima komitet roditelja osnovan od strane ministra, a Albanija nekoliko nezavisnih roditeljskih udruženja. Na nivou lokalne zajednice ili opštine nismo uspeli da evidentiramo nijedno udruženje ili participatorno telo.

Glavni deo istraživanja sastoji se od komparativne empirijske analize u kojoj smo ispitali: stavove roditelja o saradnji između roditelja i škole i o njihovom učešću u školskom životu u odnosu na šest opštih dimenzija (sastanci s nastavnikom, dobijanje relevantnih informacija od škole, pomoć deci u učenju kod kuće, volontiranje roditelja u školi, učešće u donošenju odluka koje se tiču školskog života i medijacija u odnosima škole i šire zajednice), stavove o podeli uloga roditelja između kuće i škole, stavove roditelja o partnerskim odnosima sa školom, motivaciju roditelja i njihovo osećanje samoeфикаsnosti. Empirijski deo istraživanja inspirisan je: okvirom uključivanja roditelja, autorke Dž. Epštajn (Epstein, J. L, 1995, 1996, 2001; Epstein et al. 1996); Šeridanovom i Kratočvilovom konceptualizacijom partnerstva nasuprot tradicionalnom pristupu odnosima između škole i porodice (Sheridan, S. M. i Kratochwill, T. R, 2007); modelom procesa uključenosti roditelja, autorke Ketlin Huver Dempsey i saradnika (Hoover-Dempsey, K. V. i Sandler, H. M, 1997; Hoover-Dempsey, K. V. et al, 2005; Green, C. L. et al 2007); raznim istraživanjima u zemljama Jugoistočne Evrope koja ukazuju na prevalenciju tradicionalnog pristupa u odnosu između škole i porodice (npr. Polovina, N, 2007); nedavnim istraživanjem stavova direktora škola o participaciji roditelja koje je pokazalo ograničena nastojanja i malu efikasnost u domenu značajnog uključivanja roditelja u školski život (Pop, D. et al, 2009) i preliminarnim kvalitativnim istraživanjem fokus-grupa iz svih zemalja učesnica u projektu. Istraživanje fokus-grupa sprovedeno je s ciljem usavršavanja istraživačkih pitanja da bi se dobio validan instrument za ispitivanje.

Stratifikovani slučajni uzorak od 11 125 roditelja ispitan je strukturisanim intervjuima koji su sprovedeni *licem u lice*. Stratifikacija je sprovedena u skladu s relevantnim geografskim oblastima i na osnovu lokacije zajednice u kojoj se nalazi škola (urbana/ruralna). U svakoj zemlji izabrano je 30 škola, a iz svake od njih je na osnovu slučajnog uzorka izabrano između 20 i 40 roditelja (u zavisnosti od veličine škole) i 5 predstavnika roditelja. U svih deset zemalja intervjuisan je dodatni uzorak roditelja iz još po dve škole u zajednicama u kojima živi veliki broj Roma (osim u Moldaviji, gde su intervjuisani roditelji iz drugih isključenih etničkih zajednica). Glavna struktura uzorka (koja uključuje osnovni uzorak, uzorak predstavnika roditelja i dodatni uzorak Roma) bila je sledeća:

- uzorak A (glavni uzorak – uzorak običnih roditelja): 9 058
- uzorak E (roditelji Romi iz isključenih zajednica): 504
- uzorak B (predstavnici roditelja): 1 354
- predstavnici roditelja iz škole uzorka E: 85
- uzorak E (roditelji iz isključenih zajednica koji nisu Romi): 124.

Na osnovu upitnika, koji je predstavljao bazu za intervju, dobijeni su:

- socioekonomski podaci o porodici učenika (indikator bogatstva, nivo obrazovanja, obrazovne aspiracije itd.) i osnovni podaci o učeniku (starost, pol, postignuće itd.)
- izveštaj o participaciji na nivou škole, koji kombinuje dimenzije participacije, autorke Dž. Epštajn (poziva li škola roditelje da učestvuju u domenu svake od dimenzija) sa osnovnim karakteristikama procesa učešća (šta roditelji misle o tome, učestvuju li kad su pozvani, procenjuju li to kao nešto što je korisno, jesu li motivisani da učestvuju, smatraju li se kompetentnim itd.)
- posredničke varijable – samostalni izveštaji roditelja o motivaciji za učešće i njihovim uverenjima o partnerstvu između škole i roditelja, o stepenu otvorenosti škole za partnerstvo i o radu predstavnika roditelja
- samostalna procena roditelja koliko su zadovoljni blagostanjem deteta i njegovim uspehom u školi, komunikacijom sa školom i uticajem koji roditelj ima u školi.

Predstavnici roditelja i roditelji iz manjinskih grupa ispitani su posebnim, dodatnim setom pitanja.

Glavni nalazi i preporuke

Škole u zemljama Jugoistočne Evrope ne koriste u dovoljnoj meri različite načine za učešće roditelja koje nudi školski život – repertoar iniciranja i sprovođenja roditeljskog učešća uglavnom čine najtradicionalniji i pravno obavezujući oblici saradnje (npr. pozivanje roditelja na roditeljski sastanak ili periodično slanje ocena). Roditelji su, međutim, veoma zainteresovani za učešće u školskom životu. Oni najčešće odgovaraju na poziv iz škole, smatraju korisnim sve dimenzije participacije i osećaju se i sposobnim i dužnim da učestvuju u školskom životu. Škole ne prepoznaju roditelje kao resurse u mnogim oblastima, kao što su volontiranje i uključivanje u vannastavne i nastavne aktivnosti. Konsultovanje s roditeljima u vezi s tim oblastima i njihovo uključivanje u njih moglo bi biti u interesu škole. Roditelji su uglavnom isključeni i iz donošenja odluka koje se tiču finansija ili upravljanja školom. Na primer: skoro 70 posto roditelja nikad nije dobilo nikakvu pisanu informaciju o školskim pravilima, o tome kako da pomognu detetu u učenju ili vest o školskim aktivnostima, 66 procenata nikad nije bilo pozvano da volontira u sportu i drugoj društvenoj ili kulturnoj aktivnosti, oko 85 posto nikad nije pozvano da pomogne u nastavi (ispriča priču, opiše svoj posao, svira instrument) ili pomogne u dodatnim školskim aktivnostima (biblioteka, igralište ili menza), skoro 80 procenata nikad nije pitano za mišljenje u vezi s finansijama, 66 posto nije pitano u vezi sa vannastavnim aktivnostima, 60 posto u vezi sa sigurnošću deteta u školi, 82 posto u vezi sa školskom upravom, a 75 posto u vezi sa stvarima koje se tiču direktno obrazovanja (sadržaj časa, udžbenici, izbor nastavnika ili sistema ocenjivanja, domaći zadaci i obaveze učenika).

Roditelji su prilagodili svoje stavove, očekivanja i obrasce ponašanja ovoj prevalentno tradicionalnoj paradigmi u odnosima između porodice i škole. Štaviše, na putu međusobne saradnje, roditelji kao veću prepreku vide sebe nego školu. Oni veruju da su roditelji manje od nastavnika zainteresovani za saradnju, da nemaju vremena i da ne znaju da komuniciraju. Njihovo zadovoljstvo sopstvenim uticajem manje je nego opšte zadovoljstvo školom. U školama gde su porodice siromašnije, roditelji su u proseku zadovoljniji nego roditelji iz bogatijih sredina – bogatiji roditelji imaju više standarde i manja je verovatnoća da će biti zadovoljni školom uopšte i mogućnostima da donose odluke u vezi s njom.

Romi su više od ostalih roditelja isključeni iz školskog života, što znači da škole nisu svesne jednog od najefikasnijih mehanizama za prevazilaženje marginalizacije i da ga ne koriste. Dakle, škola najređe poziva na učešće one roditelje kojima je snažno partnerstvo s njom najpotrebnije.

U kontekstu izostanka poziva i inicijative od strane škole i pretežno tradicionalne orijentacije u odnosima s porodicom učenika, individualni naponi, uverenja i stavovi roditelja nemaju značajan uticaj, pa roditelji nemaju očekivanu ulogu posrednika u osnaživanju partnerstva sa školom. Dobar deo varijanse u zadovoljstvu roditelja može se objasniti razlikama između škola: u nekim školama nezadovoljna je većina roditelja, postoje škole u kojima je većina roditelja zadovoljna, ali postoje i gradacije između ovih rezultata. Na nivou škola 38 posto varijanse nalazi se u domenu opšteg zadovoljstva, a 35 posto u domenu zadovoljstva uticajem na donošenje odluka. Najveći stepen zadovoljstva obrazovanjem i sopstvenim uticajem izražavaju porodice koje predstavnike roditelja smatraju efikasnim. Izgleda da participacija roditelja ima značajan uticaj na zadovoljstvo obrazovanjem jedino ako do nje dolazi posredstvom predstavnika, ali ne i direktnim, individualnim naporima roditelja. Inicijative roditelja ne doprinose njihovom opštem zadovoljstvu – roditelji koji prihvataju odgovornost i koji se trude da iniciraju aktivnosti i utiču na politiku škole nezadovoljniji su obrazovanjem i svojim uticajem na nivou škole nego pasivniji roditelji.

Dakle, predstavnici roditelja jesu značajna karika između škola i porodice. Njihova uloga je zakonom ustanovljena u svim zemljama Jugoistočne Evrope i uglavnom je tradicionalnija od partnerske orijentacije. To isto važi i za socijalnu distancu između škole i roditelja, što čini da uloga predstavnika roditelja

ima ključni značaj. Međutim, predstavnici roditelja ne prihvataju svoju ulogu potpuno spremni. Sami ne rangiraju visoko sopstveni uticaj na donošenje odluka u školi. Veliki broj roditelja tvrdi da ne zna ko im je predstavnik i da predstavnik nedovoljno komunicira s njima. Podaci pokazuju da predstavnici roditelja nemaju sistematsku podršku i da su često ostavljeni da se snalaze sami, tako da su najbitniji faktori njihovog uspeha (ili neuspeha) lične karakteristike, kapaciteti i uključenost, a ne uloga predstavnika sama po sebi.

Zemlje Jugoistočne Evrope imaju veliku potrebu za podrškom u domenu obrazovanja. Utisak je da porodice u Jugoistočnoj Evropi, uhvaćene u rapidnu ekonomsku i socijalnu tranziciju, na neki način zapostavljaju i materijalnu i intelektualnu podršku obrazovanju svoje dece iako, s druge strane, visoko vrednuju obrazovanje i imaju velika očekivanja od njega. U prevazilaženju pomenutih razlika na nivou porodice, i u doprinosu boljim ishodima na nivou državnog obrazovnog sistema, mogli bi postati veoma važni aspekti potencijalne saradnje roditelja i škole koji su trenutno zapostavljeni, a posebno davanje relevantnih informacija, pomoć u izradi domaćih zadataka i uključivanje roditelja u značajne nastavne i vannastavne aktivnosti.

Na osnovu ovih rezultata izdvajamo tri vrste preporuka:

1. Nacionalni i lokalni kreatori obrazovne politike, direktori škola, školski savetnici i nastavnici treba više da rade na tome da privuku, pozovu i uključe sve roditelje kao važne resurse i partnere škola koje pohađaju njihova deca i škola uopšte. Škole treba da investiraju vreme, energiju i kreativnost kako bi otkrile, ustanovile i iskoristile dimenzije participacije roditelja koje su trenutno zapostavljene, i da bi razvile partnerske odnose s roditeljima.
2. Predstavicima roditelja potrebna je uloga koja će biti bolje definisana. Nacionalne politike treba razviti tako da predstavnici roditelja budu izabrani na bolji način i da im se obezbede mogućnosti za adekvatnu obuku. Putem medija i širokog dijapazona treninga treba inspirisati roditelje da preuzmu više inicijative u izgradnji sopstvenog potencijala za uključivanje u život škole. Trebalo bi osnovati udruženja roditelja na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou, koja će dati glas roditeljima i organizovati forume za razmatranje obrazovnih tema. Podršku predstavnicima roditelja treba pružati i na nivou škole, putem informisanja i savetovanja.
3. Posebna pažnja mora se posvetiti inkluziji roditelja iz isključenih grupa, naročito iz romske populacije. Škole treba aktivno da rade na tome da dopru do roditelja Roma i da ih uključe u što većoj meri. Roditelji romske dece treba da imaju zakonski ustanovljeno mesto u školskim odborima i savetima roditelja. To bi osiguralo da se povede računa o njihovim potrebama da se adekvatno informišu i da politika škole vodi računa o njihovim stavovima.

Kako bi se podržao razvojni skok u saradnji između roditelja i škola, potrebna su i nova zakonska rešenja, ali ona nisu dovoljna za značajnu i održivu promenu. Podrška razvoju škola i njegovo usmeravanje treba da postanu funkcionalni, a primere najbolje prakse trebalo bi identifikovati, nagraditi i popularisati. Kako bi razmenile najbolje primere partnerstva sa roditeljima, škole treba međusobno da sarađuju i, pre svega, potrebno je ustanoviti novi mehanizam razmene resursa koji bi mnogo neposrednije uključio i osnažio roditelje.

Uvod

Kakva je uloga roditelja u javnom obrazovanju u zemljama Jugoistočne Evrope? Da li je to samo pomaganje detetu, motivisanje deteta za učenje i veće postignuće, pomoć u izradi domaćih zadataka i obezbeđivanje da dete poštuje školska pravila? Postoji li još nešto? Mogu li roditelji imati uticaja i u školi? Mogu li pomoći da se izgrade školska kultura i klima koje najbolje odgovaraju njihovom detetu? Mogu li roditelji učestvovati u različitim školskim aktivnostima kako bi učinili da škola postane sličnija atmosferi doma? Da li je moguće da se o pitanjima koja se smatraju domenom nastavnika čuje i mišljenje roditelja? Može li mišljenje roditelja imati uticaja na proces obrazovanja njihove dece? Da li roditelji sve to žele? Osećaju li se kompetentnim da učestvuju u životu škole? Kako vide svoju efikasnost u tome? Postoje li problemi ili prepreke, kakvi su i kako se prevazilaze? Jesu li svi roditelji u istoj situaciji ili je pripadnicima marginalizovanih grupa uskraćena mogućnost za učešće? Kako predstavnici roditelja vide svoju ulogu? Kako ostali roditelji vide svoje predstavnike?

Sve su to opšta pitanja koja su inspirisala ovo istraživanje. Ona su proistekla iz mišljenja nacionalnih fondacija Instituta za otvoreno društvo da je učešće roditelja nedovoljno istražena oblast u domenu obrazovanja u zemljama Jugoistočne Evrope i da postoji dosta prostora za njegovo poboljšanje. Pored toga, ovo istraživanje jednim delom zasnovano je na rezultatima i metodologiji prethodnog istraživanja stavova direktora i njihovih izveštaja o tome kako sarađuju roditelji i škole.¹

Opšta metodologija

Glavni cilj istraživanja, koji je uticao na odluku o izboru metodologije, definisan je na sledeći način:

- dobro razumeti različite načine učešća roditelja u obrazovanju u zemljama Jugoistočne Evrope i njihovog uticaja na obrazovanje
- testirati i, ako je to moguće, dodatno ispitati relevantne rezultate istraživanja stavova direktora škola koje je sprovedeno u toku prve faze inicijative
- istražiti način na koji varijacije u aktivnostima unutar škola, koje imaju za cilj da uključe roditelje, smanjuju (ili povećavaju) proces socijalne isključenosti.

Istraživanju roditeljskog učešća prišlo se s nekoliko strana koje su se međusobno podržavale:

- napravljen je pregled literature u cilju izbora najrelevantnijih teorijskih i metodoloških pristupa za istraživanje učešća roditelja u obrazovanju u zemljama Jugoistočne Evrope

¹ Pop, D. et al. (2009): *Involvement of Parents: South East Europe Cross Countries Survey of Principals' Views*. CEPS: Ljubljana

- napravljen je pregled načina zakonskog regulisanja uloge roditelja, roditeljskih udruženja i veza sa školom u svim zemljama Jugoistočne Evrope
- da bi istraživači dobili uvid u specifične nacionalne kontekste, u svim zemljama koje su učestvovala u istraživanju organizovane su fokus-grupe po istim principima;² na osnovu rezultata dobijenih iz rada sa fokus-grupama konstruisan je instrument koji je korišćen u glavnom delu istraživanja
- glavni deo istraživanja sastojao se od opsežnih intervjua koji su sprovedeni *licem u lice* s roditeljima iz opšte populacije i s dodatnim uzorcima predstavnika roditelja i roditelja pripadnika marginalizovanih grupa – sa oko 11 000 roditelja ukupno, kao i sa direktorima nekih škola.³

Istraživački tim

U istraživanju je učestvovao veliki broj ljudi. Osim glavnog istraživačkog tima koji se sastojao od četvoro ljudi, formirani su i timovi država učesnica koji su pripremili pregled literature i zakona na nacionalnom nivou, radili sa fokus-grupama i napisali istraživačke izveštaje za svoje zemlje. Angažovane su tri agencije za istraživanje javnog mnjenja kako bi sprovele intervjue u svih deset zemalja koje su učestvovala u istraživanju. Pošto su podaci prikupljeni, Institut za otvoreno društvo u Budimpešti dao je određeni broj stipendija istraživačima na postdiplomskom nivou da bi se prikupljeni podaci iskoristili za analizu novih pitanja u vezi sa različitim specifičnim aspektima učešća roditelja, kako u određenoj zemlji tako i na regionalnom nivou.

Zemlje učesnice

U istraživanju su učestvovala: Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Rumunija, Srbija i Crna Gora.

² Detaljni rezultati kvalitativnog istraživanja objavljeni su odvojeno i mogu se naći na: <http://www.see-educoop.net/aeiq/outputs.htm>

³ Podaci dobijeni od direktora nisu uključeni u ovaj izveštaj i biće analizirani odvojeno i dodatno.

Šta je učešće roditelja?

Iako se određene aktivnosti škole i porodice dešavaju odvojeno, i škola i porodica dele odgovornost za socijalizaciju i obrazovanje deteta. One imaju iste ciljeve i trebalo bi da naprave polja zajedničkog uticaja. Učešće roditelja u školskom životu, školskim aktivnostima i donošenju školskih odluka jedan je od najvažnijih podsticaja za konstrukciju zajedničkih ciljeva i koordinisanih aktivnosti koje se uklapaju u specifične kontekste porodice i škole. Kao mehanizam demokratske odgovornosti učešće roditelja u školskom životu samo po sebi predstavlja vrednost, ali su dosadašnja istraživanja pokazala da je ono isto tako jak prediktor detetovog akademskog postignuća, odnosno da uticaj uključenosti roditelja daleko prevazilazi uticaj socioekonomskog statusa porodice na obrazovno postignuće deteta (Jeynes, W, 2007).

Dubljem razumevanju aspekata učešća roditelja može se pristupiti sa tri značajne strane:

1. dimenzije učešća roditelja: tipovi aktivnosti na školskom nivou koje su osmišljene za učešće roditelja, koje su otvorene za njihovo učešće i u kojima su roditelji pozvani da daju svoj doprinos
2. podela uloga između škole i roditelja: ko šta treba da radi, šta škole očekuju od roditelja, šta roditelji očekuju od škole
3. proces učešća sam po sebi.

Dimenzije učešća roditelja

Dž. Epštajn (J. L. Epstein), jedna od autorki koja je najviše citirana kad je u pitanju uključenost roditelja, predložila je okvir roditeljskog učešća koji uključuje šest glavnih tipova aktivnosti koje povezuju školu, roditelje i zajednicu, a koje se fokusiraju na ključnu ulogu deteta kao učenika u polju interakcija porodice, škole, roditelja, nastavnika i zajednice (Epstein, J. L, 1995, 1996, 2001; Epstein et al. 1996).

Roditeljstvo. Dok porodica obezbeđuje sigurno okruženje u kome dete odrasta i kod kuće stvara okolinu koja podstiče učenje i dobro ponašanje u školi, škola bi trebalo da obezbedi obuku i informacije koje će pomoći porodici da bolje razume razvoj deteta i da ga poboljša.

Komunikacija. Škole su odgovorne za kontakt sa porodicom i pružanje informacija o svom radu i postignuću učenika – načini komunikacije treba da budu prihvatljivi za roditelje i u skladu sa specifičnostima kulture kojoj pripadaju, a proces komunikacije treba da bude dvosmeran.

Volontiranje. Roditelji mogu pružiti značajan doprinos školskoj sredini i funkcijama škole. Iz procesa volontiranja škole mogu najviše profitirati, tako što će napraviti fleksibilne rasporede koji će omogućiti učešće većeg broja roditelja i potruditi se da spoje talente i interesovanja roditelja s potrebama učenika, nastavnika i administrativnog osoblja.

Učenje kod kuće. Uz podršku i smernice nastavnika, roditelji mogu pomoći svojoj deci u aktivnostima koje su vezane za školu.

Donošenje odluka. U procesu donošenja odluka škole mogu dodeliti značajne uloge roditeljima i pomoći im da u tome ostvare svoj interes. Trebalo bi da ova mogućnost bude otvorena za sve pripadnike lokalne zajednice, a ne samo za one koji imaju najviše vremena i energije za učešće u rešavanju školskih pitanja.

Saradnja sa zajednicom. Da bi osnažile programe, škole mogu koordinisati rad i resurse zajednice, lokalne ekonomije, ostalih obrazovnih ustanova i drugih grupa, porodične aktivnosti, učenje i napredak učenika. Škole mogu pomoći porodicama da dobiju usluge drugih službi (zdravstvo, kultura, dopunski časovi i briga o detetu posle škole).

Inspirisano radom Dž. Epštajn, ovo istraživanje je ispitalo stavove roditelja o saradnji između roditelja i škole i o roditeljskom učešću na osnovu šest dimenzija koje su široko postavljene. Detaljno su ispitane sledeće dimenzije saradnje roditelja i škole: sastanci roditelja i nastavnika, dobijanje relevantnih informacija od škole, pomoć prilikom učenja kod kuće, volontiranje u školi, učešće u donošenju odluka u vezi sa školom i medijacija u odnosima škole i zajednice.

Podela uloga između škole i roditelja

Roditelji i škola su dva ključna faktora koji utiču na obrazovanje i socijalizaciju deteta, a prirodna isprepletenost njihovih uloga predstavlja značajan izazov prilikom podele odgovornosti. U konceptualizaciji međusobne zavisnosti ovih uloga mogu se izdvojiti dva pristupa: pristup zasnovan na partnerstvu i tradicionalni pristup (Sheridan, S. M. i Kratochwill, T. R, 2007).

Tabela 1 opisuje karakteristike oba pristupa, dok tabela 2 detaljnije opisuje aspekte partnerskog pristupa.

Tabela 1. Razlike između orijentacije na partnerstvo i tradicionalne orijentacije

Orijentacija na partnersvo	Tradicionalna orijentacija
Jaka posvećenost međusobnoj saradnji kako bi se unapredilo postignuće deteta.	Naglasak na ulozi škole u procesu učenja.
Česta komunikacija koja ide u oba smera.	Jedino škola inicira komunikaciju. Komunikacija je retka i usmerena je na probleme.
Poštovanje kulturoloških razlika i prepoznavanje važnosti njihovog uticaja na stvaranje pozitivne okoline za učenje.	„Jedna mera za sve“ – razlike u kulturi predstavljaju izazov koji treba pobediti.
Poštovanje značaja različitih mišljenja.	Na razlike se gleda kao na prepreke.
Uloge su jasno definisane, zajedničke su i međusobno se podržavaju.	Različite uloge koje udaljavaju učesnike.
Ciljevi koji se tiču učenika su zajednički, definisani su i podeljeni.	Ciljeve određuje škola i ponekad se podele s roditeljima.
Planovi su napravljeni zajednički i svi učesnici se slažu sa svojim ulogama.	Obrazovne planove prave i sprovode nastavnici.

Prilikom analize specifičnih aspekata partnerstva porodice i škole, Šeridan i Kratočvil stavljaju poseban naglasak na odnose koji su zasnovani na saradnji i podeljenoj odgovornosti za obrazovne ishode.

U pristupu koji je zasnovan na međusobnoj saradnji, poverenje između roditelja i škole ima ključnu važnost. Samo ako se obe strane smatraju međusobno jednakim, njihovi napori će zajednički doprineti najboljim ishodima za dete. Međutim, poverenje se ne dešava samo od sebe, već se mora razvijati. Poverenje je recipročno: pouzdane školske vlasti doprinose pouzdanom ponašanju roditelja. Prema mišljenju Adamsa, Forsita i Mičela (Adams, C. M, Forsyth, P. B, i Mitchell, R. M, 2009):

- poverenje roditelja varira u odnosu na faktore koji utiču na mogućnosti roditelja da uvide pouzdanost škole
- razlike u organizacionim karakteristikama škola dovode do varijacija u poverenju između roditelja i škole
- najveći deo varijabilnosti između škola može se objasniti time koliko roditelji imaju osećaj da utiču na školski život
- sistematični napori škola da unaprede uticaj roditelja dovode do povećanja njihovog poverenja
- prvi korak koji se može preduzeti jeste dopustiti roditeljima da podele odgovornost za obrazovanje svoje dece.

Tabela 2. Karakteristike koje definišu partnerstvo porodice i škole

Karakteristike	Ključni pokazatelji
Odnosi između partnera zasnovani su na saradnji, međusobnoj zavisnosti i uravnoteženosti.	Različite osobe, s različitim tačkama gledišta, rade zajedno kao ravnopravni partneri na identifikovanju ciljeva, rešavanju problema i građe odnose koji su puni poverenja. Pored zajedničkog rada, partnerstvo uključuje kontinuirano i fundamentalno restrukturisanje zajedničkog rada, kako kod kuće tako i u školskom sistemu. Uloge su komplementarne – svaka strana doprinosi na jedinstven način, što je uzajamno korisno za oba partnera. Svi imaju jednako pravo glasa u donošenju odluka.
Podeljena je odgovornost za obrazovanje i socijalizaciju dece.	Postoji podela resursa, moći i odgovornosti. Ciljevi se donose zajednički. Rezultati koji su postignuti u kontekstu partnerstva jedinstveni su i superiorni u odnosu na one koje je svaka strana sama postigla
Održavanje pozitivnih odnosa je prioritet.	Neuspeh u izgradnji odnosa može ugroziti stvaranje uspešnih partnerstava. Kako bi potrebe i ciljevi partnerstva bili u prvom planu, lične potrebe su stavljene po strani. Da bi bili uspešni, roditelji moraju verovati da druga osoba zaslužuje poverenje, da radi na postizanju zajedničkog cilja i da ih poštuje. Svi veruju da su partnerstvo i očekivani ciljevi vredni utrošenog vremena i energije.
Službe su fleksibilne, responsivne i proaktivne.	Jedinstvena kombinacija konteksta kuća-škola određuje oblik partnerstva.

Karakteristike	Ključni pokazatelji
Na razlike u mišljenjima se gleda kao na jake strane.	U rešavanje problema uključena je čitava lepeza različitih iskustava, veština i stanovišta. Jedinstvo znanja, resursa, talenata i ekspertiza roditelja i nastavnika povećava kvalitet potencijalnih obrazovnih i vaspitnih ishoda učenika.
Posvećuje se pažnja kulturološkoj kompetenciji.	Poštuju se kulturološke vrednosti, kako porodice tako i škole. Efikasnije će biti službe koje poseduju osetljivost na određene kulturološke i tradicionalne vrednosti škole i porodice.
Naglasak je na ishodima i postizanju ciljeva.	Partnerstva imaju jasno definisane ciljeve, a napredak se prati putem procesa donošenja odluka koje su zasnovane na podacima. Programi nisu ponuđeni samo zato što su dostupni. Umesto toga, posebna pažnja poklanja se programima koji su u skladu sa prioritetima partnerstva.

Tradicionalnoj perspektivi nedostaje ovakav pristup, zbog čega se odnos između škole i roditelja lako može svesti na međusobno okrivljavanje za neuspeh deteta, što sprečava razvoj partnerstva i saradnje.

Uprkos tome, reklo bi se da orijentacija na partnerstvo nije opšteprihvaćena u današnjim obrazovnim sistemima. Istraživanja u regionu Jugoistočne Evrope pokazuju da na odnos između porodice i škole i dalje preovlađuje tradicionalno gledište, koje uključuje jasno razgraničene uloge i odgovornosti i u kojem se nedovoljna pažnja posvećuje izgradnji međusobnog poverenja.

Rezultati istraživanja roditelja koje je sprovedeno u Grčkoj (Poulou, M. i Matsagouras, E, 2007) pokazuju da između uloga nastavnika i roditelja postoji jasna razlika. Od nastavnika se očekuje da organizuju učenje i da obaveštavaju roditelje o akademskom napredovanju deteta, dok su roditelji odgovorni za detetov socijalni i emocionalni razvoj. Uz to, roditelji su skloniji formalnim načinima komunikacije s nastavnicima (npr. roditeljski sastanci, otvorena vrata, pomoć oko detetovog ponašanja u školi, informisanje nastavnika o detetu) ili jednostavnom održavanju konkretnih i površnih odnosa s njima.

Kad su istraživali očekivanja nastavnika, pomenuti autori (Poulou, M. i Matsagouras, E, 2007) našli su sličan stav. I nastavnici smatraju da je njihova uloga izrazito drugačija od roditeljske i da je saradnja sa roditeljima ograničena na školu.

Istraživanje koje je sprovedeno na Kipru (Deslandes, R. i Rousseau, N, 2007) ispitivalo je kongruenciju između toga kako roditelji i nastavnici vide svoje uloge u pružanju pomoći detetu prilikom izrade domaćih zadataka. Rezultati pokazuju da nastavnici očekuju od roditelja više uključenosti nego što su roditelji svesni da se od njih očekuje.

Istraživanje saradnje između roditelja i škole sprovedeno je u Srbiji 2001. U njemu je učestvovalo 9 000 ljudi na 85 okruglih stolova; ticalo se tema demokratizacije obrazovanja (Kovač Cerović, T. i Levkov, LJ. 2002) i pokazalo je da između zaposlenih u školi, učenika i roditelja postoji saglasnost o potrebi značajnijeg prisustva i uključivanja roditelja u život škole. Međutim, za roditelje je to bio prioritet broj jedan, za nastavnike je bio na petom mestu, a za učenike tek na desetoj (Stanković, D, 2006). Većina roditelja koja je učestvovala na okruglim stolovima nije imala dovoljno informacija ni pomoći od strane škole u tome kako da podrže dete u učenju.

Na osnovu analize školske dokumentacije, autori Nada Polovina i J. Stanišić zaključili su da roditelji posećuju školu i kontaktiraju s nastavnicima uglavnom zbog ocena deteta, odsustvovanja iz škole i disciplinskih problema i da se broj njihovih poseta smanjuje s povećavanjem uzrasta deteta (Polovina, N,

i Stanišić, J, 2007). Odsustvovanje s nastave i niže postignuće učenika bili su povezani s manjim brojem sastanaka roditelja i nastavnika. Akciono istraživanje, koje je takođe sproveda N. Polovina (Polovina, 2007), pokazalo je da su odnosi između nastavnika i roditelja opterećeni nezadovoljstvom, frustracijom i spremnošću da se odustane, dok su u isto vreme njihova međusobna očekivanja bila visoka (nastavnici su očekivali mnogo od roditelja i obrnuto).

Rezultati istraživanja u zemaljama Jugoistočne Evrope navode nas da zaključimo da se u ovom regionu uloge roditelja i nastavnika vide kao odvojene, što ukazuje na tradicionalni model odnosa škole i porodice koji je usmeren na školu i u kome ne postoji podrška, a verovatno ni prostor, za direktnu i iskrenu komunikaciju. Inspirisano tim rezultatima, ovo istraživanje ispituje atribuciju uloga između škole i porodice i uverenja roditelja o partnerstvu škole i porodice.

Proces učešća

Prema modelima koje smo opisali, učešće predstavlja kompleksni višeslojni proces s mnogostranim determinantama koje se ponavljaju.

S jedne strane, roditelji konstruišu uloge, što definišemo kao očekivanja roditelja od samih sebe u vezi sa uključivanjem u život škole uopšte i realnom praksom njihovog učešća koja se bazira na tim očekivanjima (Diamond, J. B i Gomez, K, 2004). Praksa učešća zavisi od karakteristika porodice, pri čemu jak prediktor predstavlja njen socioekonomski status, pol i stepen obrazovanja roditelja, percepcija sopstvene efikasnosti i bliskosti svoje uloge ulozi nastavnika. Sve ovo ima pozitivan uticaj na uključivanje roditelja (Grolnick, W. i Slowiaczek, M, 1994; Grolnick, W, Benjet C, Kurowski, C. i Apostolerid, N, 1997) i na roditeljsku percepciju, uverenja i stavove o sebi kao roditeljima i o tome kakvi treba da budu kako bi promenili nešto nabolje (Hoover-Dempsey, K, Bassler, O. i Brissie, J, 1992.).

S druge strane, sve to zajedno sa praksom uključivanja u školski život, u velikoj meri zavisi od inicijative škole, na koju primarno utiču odnosi nastavnika, učenika i relevantnih aspekata školskog konteksta (Green, C. L. et al 2007). Istraživanja takođe pokazuju da povećanje mogućnosti roditelja za posete školi i nastavnicima pomaže boljoj vezi između škole i kuće (Waanders, C, Mendez, J. L, i Downer, J, 2007).

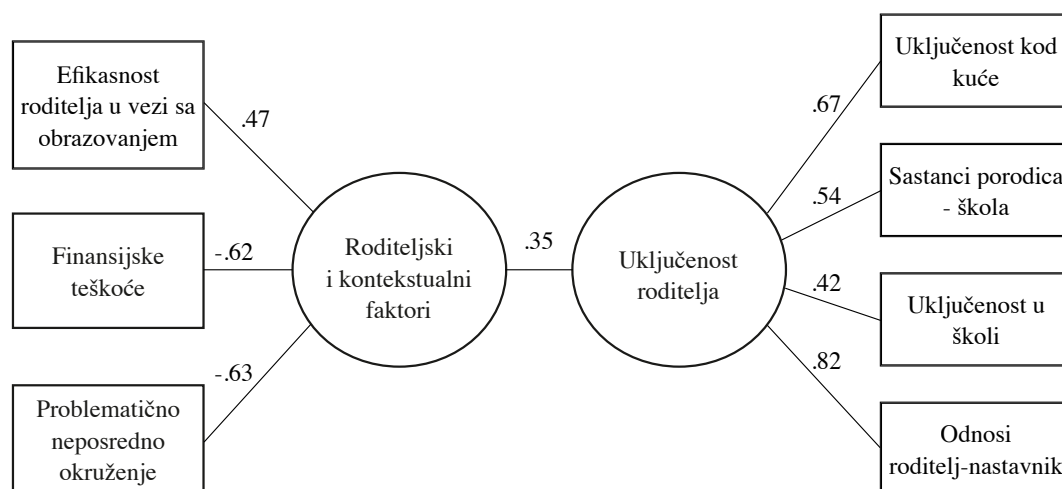
Sumirajući rezultate istraživanja u ovom polju, autorka Ketlin Huver Dempsi i njeni saradnici (Hoover-Dempsey, K. V, i Sandler, H. M. 1997; Hoover-Dempsey, K. V. et al, 2005; Green, C. L. et al 2007) navode tri glavna izvora uključivanja roditelja:

- psihološki motivatori koji podstiču uključivanje
 - uverenja roditelja (uverenje da *treba da* budu uključeni)
 - roditelj oseća da je efikasan dok pomaže detetu da bude uspešno u školi (*promeniću nešto, osećam da su uspešna moja nastojanja da pomognem detetu da nešto nauči*)
- opaženi pozivi za uključivanje
 - pozivi iz škole (struktura, praksa rukovodstva, klima dobrodošlice, postojanje mehanizama za redovono informisanje roditelja o napretku deteta)
 - pozivi od strane deteta (*dete je tražilo da mu objasnim nešto u vezi sa domaćim zadatkom*)
 - pozivi određenih nastavnika (*razredni starešina mog deteta zamolio me je da nadgledam detetov rad kod kuće ili to očekuje od mene*)

- percipirani elementi životnog konteksta koji omogućuju uključivanje
 - roditelj veruje da poseduje znanja i veštine koje mogu pomoći detetu da bude uspešno u školi (osobe sa istim nivoom veštine mogu postići različite rezultate u zavisnosti od uverenja o ličnoj efikasnosti, tj. uverenja o tome šta mogu uraditi sa znanjima i veštinama koje poseduju: *znam dovoljno o gradivu koje moje dete ima za domaći i mogu da mu pomognem*)
 - roditelj veruje da ima dovoljno vremena i energije za uključivanje (*imam dovoljno vremena i energije da odlazim u školu u posebnim prilikama*).

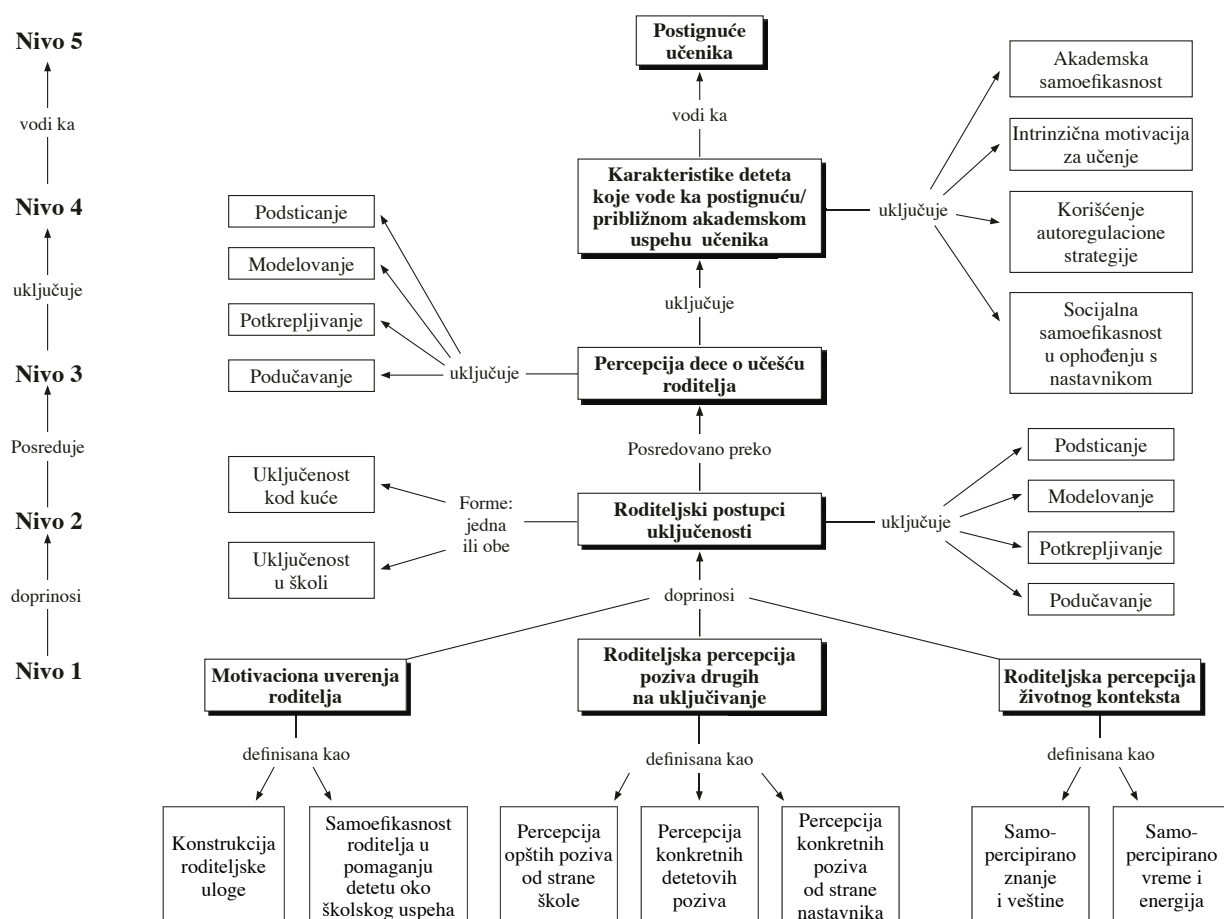
Dva slična modela mogu opisati međusobnu povezanost različitih faktora koji određuju proces učešća roditelja.

Prvi model, koji su opisali Vanders, Mendez i Dauner (Waanders, C, Mendez, J. L. and Downer, J, 2007), pokazuje da su roditeljski i kontekstualni faktori umereno povezani sa konstruktom uključenosti roditelja.

Slika 1. Model uključenosti roditelja – Vanders, Mendez i Dauner (Waanders, C, Mendez, J. L. and Downer, J, 2007)

Drugi model, koji je razvijen 1995. (Hoover- Dempsey, K. V. i Sandler, H. M, 1997) i revidiran 2005. (Hoover- Dempsey, K. V. i Sandler, H. M, 2005), detaljnije opisuje proces uključivanja. Ovaj model pokazuje kako proces počinje sa uvidom roditelja da su pozvani da učestvuju, nastavlja se realnim postupcima uključivanja, koji zauzvrat utiču na percepciju učenika i njene atribucione karakteristike, i vode ka boljem postignuću učenika.

Slika 2. Revidirani model procesa uključenja roditelja (Hoover- Dempsey, K. V. i Sandler, H. M, 2005)

Inspirisano istraživanjima koja su pokazala koliko je važna uloga roditeljske percepcije, njihova konstrukcija uloga i motivacija u smislu samoefikasnosti, ovo istraživanje je uključilo važan set varijabli u vezi sa medijacionim procesima, gde se pažnja usmerava na to kako roditelji vide svaku dimenziju učešća, kako ocenjuju predstavnika roditelja i kako predstavnici roditelja procenjuju svoj uticaj, ali u opštijim terminima.

Zakonski okviri za učešće roditelja u školi u zemljama Jugoistočne Evrope⁴

Zbog svoje istorijske i političke pozadine, zemlje Jugoistočne Evrope imale su u izvesnom smislu različit razvoj obrazovnih sistema, u toku kojeg su se neki od ovih sistema suočavali sa specifičnim problemima i rešavali ih na različite načine. Međutim, izgleda da je oblast učešća roditelja u svim ovim zemljama regulisana na sličan način.

Na nivou pojedinačne škole najčešće se sreću dva tela u kojima postoji roditeljska participacija: školski odbor i savet roditelja.

U školama svih zemalja Jugoistočne Evrope postoje školski odbori koji imaju moć donošenja odluka. Njihov sastav i veličina variraju (od 5 do 15 članova, a najčešće 8 ili 9), ali su u tim telima u svim zemljama roditelji zastupljeni sa najmanje jednim članom (u Crnoj Gori i Rumuniji) ili u istom broju koliko ima i predstavnika nastavnika (2 u Bosni i Hercegovini i Bugarskoj, 3 u Makedoniji i Srbiji). Školski odbori u svim zemljama Jugoistočne Evrope uključuju i predstavnike osnivača i/ili gradske vlasti, a u nekim zemljama i predstavnike Ministarstva prosvete (Crna Gora i Makedonija), regionalne školske administracije (Bosna i Hercegovina) ili predstavnike političkih stranaka (npr. u Hrvatskoj) – tako da roditelji nikad ne predstavljaju većinu u odnosu na druge članove odbora.

Kao jedan od oblika participacije roditelja, saveti roditelja postoje u šest (od deset) zemalja koje su učestvovala u istraživanju – u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Rumuniji. Oni se sastoje od po jednog predstavnika roditelja iz svakog razreda i njihova uloga je više konsultativna nego odlučivačka. U Rumuniji udruženja roditelja mogu biti registrovane organizacije, što je regulisano zakonom.

U Albaniji i Rumuniji postoje saveti roditelja na nivou razreda, dok u Bosni i Hercegovini saveti roditelja i učenika mogu oformiti zajedničko telo.

Mnogo je manja zastupljenost roditelja na nacionalnom ili regionalnom nivou – samo u četiri države (od deset) postoje tela u kojima su zastupljeni roditelji, a status tih tela varira. Rumunija ima nacionalnu federaciju udruženja roditelja, Bosna i Hercegovina kantonalna udruženja za saradnju roditelja i škole, na Kosovu postoji komitet roditelja koji je osnovan od strane ministra, dok u Albaniji postoji nekoliko nezavisnih udruženja roditelja. Na nivou lokalne zajednice nije identifikovana nijedna organizacija roditelja ili slično udruženje.

Dakle, u zemljama Jugoistočne Evrope učešće i zastupljenost roditelja dešava se mahom na nivou škole. Ukoliko zanemarimo nekoliko izuzetaka, može se reći da roditelji u ovim zemljama ne učestvuju u kreiranju obrazovne politike iznad školskog nivoa i, za razliku od većine zemalja članica EU, ne utiču na lokalne, regionalne ili nacionalne obrazovne politike. Zato istraživanje načina na koji su roditelji uključeni u aktivnosti na nivou škole izgleda kao odgovarajući početak za razumevanje i ocenu učešća roditelja u školskom životu u zemljama Jugoistočne Evrope.

4 Ova analiza je zasnovana na podacima iz pregleda postojećeg materijala koji je urađen kao deo nacionalnog izveštaja za svaku zemlju.

Istraživanje

Glavni deo ovog rada predstavlja ispitivanje roditelja. Terensko ispitivanje sprovedeno je između septembra i decembra 2009. U sedam zemalja ispitivanje je sprovedla agencija IPSOS, u Rumuniji i Moldaviji IMAS, a u Bugarskoj Institut za otvoreno društvo-Sofija.

Uzorak

Procedura uzorkovanja u svih deset zemalja izvršena je putem stratifikovanog slučajnog uzorka na populaciji škola koje su predstavljale nacionalne uzorke za AEIQ12 istraživanje direktora 2008. (sa izuzetkom Hrvatske i Bugarske, gde su populaciju predstavljale sve osnovne škole u zemlji). Stratifikacija je obavljena u skladu sa relevantnim geografskim regionima i na osnovu lokacije zajednice u kojoj se nalazi škola (urbana/ruralna). Prvo je populacija škola za svaku zemlju podeljena na m regiona u skladu sa dve moguće lokacije (urbana/ruralna). Na osnovu Lahiri-metoda, iz svake m^* 2 grupe izabran je određeni broj škola (verovatnoća izbora zavisila je od veličine škole), tako da je iz svake zemlje izabrano 30 škola. Iz svake škole nasumično je izabrano između 20 i 40 roditelja, što je zavisilo od veličine škole.

S obzirom na to da Bugarska i Hrvatska nisu učestvovala u AEIQ istraživanju direktora, sve osnovne škole u ovim zemljama podeljene su u odnosu na navedene dimenzije i uz primenu Lahiri-metoda.

Na osnovu informacija dobijenih od same škole, u svakoj od njih slučajno je izabrano pet predstavnika roditelja koji su prošli isti intervju kao i ostali roditelji, ali su imali i dodatni set pitanja. Za direktore škola postojao je poseban, srodan set pitanja.

U svakoj zemlji intervjuisan je i dodatni uzorak roditelja iz škola u zajednicama u kojima živi visok procenat romskog stanovništva (osim u Moldaviji, gde su ispitani predstavnici drugih manjinskih zajednica).

Glavna struktura uzorka (uključujući glavni uzorak, uzorak predstavnika roditelja i dodatni uzorak Roma) bila je:

- uzorak A (glavni uzorak – uzorak običnih roditelja): 9 058
- uzorak E (roditelji Romi iz isključenih zajednica): 504
- uzorak B (predstavnici roditelja): 1 354
- predstavnici roditelja uzorka E: 85
- uzorak E (roditelji iz isključenih zajednica koji nisu Romi): 124.

Apsolutne frekvencije za svaku grupu iz svih deset zemalja predstavljene su u tabeli 1. Tabela 2 pokazuje distribuciju uzorka roditelja u odnosu na okruženje (urbano/ruralno).

Tabela 1. Broj roditelja iz glavnog uzorka, predstavnika roditelja, roditelja iz manjinskih zajednica i direktora u svakoj zemlji

	Uzorak A (glavni uzorak- uzorak običnih roditelja)	Uzorak E (manjine/Romi)	Uzorak B (uzorak predstavnika roditelja)	Predstavnici roditelja iz uzorka E	Ukupan broj roditelja	Direktori
Albanija	903	61	149	10	1 123	32
Bosna i Hercegovina	923	60	150	10	1 143	32
Bugarska	887	30	127	0	1 044	32
Crna Gora	936	64	146	10	1 156	31
Hrvatska	908	60	144	10	1 122	32
Kosovo	921	60	150	10	1 141	32
Makedonija	936	68	150	10	1 164	30
Moldavija	934	124	60	10	1 128	32
Rumunija	784	34	128	5	951	32
Srbija	926	67	150	10	1 153	32
Ukupno	9 058	628	1 354	85	11 125	317

Tabela 2. Prikaz uzorka roditelja u odnosu na okruženje (urbano/ruralno) u svih deset država

	Urbano	Ruralno	Ukupno
Albanija	596	527	1 123
Bosna i Hercegovina	569	574	1 143
Bugarska	548	496	1 044
Crna Gora	617	539	1 156
Hrvatska	632	490	1 122
Kosovo	577	564	1 141
Makedonija	619	545	1 164
Moldavija	527	601	1 128
Rumunija	441	510	951
Srbija	611	542	1 153
Ukupno	5 737	5 388	1 112

Instrumenti⁵

Na osnovu analize literature, zakonskih akata u vezi sa učešćem roditelja i kvalitativnog istraživanja u kojem su učestvovala fokus-grupe iz svih zemalja koje su učestvovala u istraživanju, napravljen je obiman set pitanja da bi se dobili:

- sociodemografski podaci o porodici deteta (indikator bogatstva, nivo obrazovanja, obrazovne aspiracije itd.) i osnovni podaci o detetu (uzrast, pol, školski uspeh itd.)
- izveštaj o učešću u školskom životu koji kombinuje dimenzije učešća roditelja, autorke Džojls Epštajn (poziva li škola roditelje da učestvuju u svakoj dimenziji), sa osnovnim karakteristikama procesa učešća (kako se roditelji osećaju povodom toga, da li učestvuju ako ih pozovu, jesu li motivisani za učešće, osećaju li se kompetentnim za učešće itd.)
- posredničke varijable – samoprocena roditelja o motivisanosti za učešće, njihova uverenja o partnerstvima između škole i roditelja, percepcija otvorenosti škole za saradnju i stavovi o radu predstavnika roditelja
- samoprocena zadovoljstva roditelja blagostanjem i napretkom deteta u školi, komunikacijom sa školom i uticajem koji roditelji imaju u školi.

Predstavnici roditelja i roditelji iz manjinskih grupa ispitani su i posebnim, dodatnim setom pitanja.

Posle završenog pilot-istraživanja upitnik je preveden na jezike zemalja koje su učestvovala u istraživanju i primenjen od strane agencija za istraživanje javnog mnjenja.

Podaci

Dizajn istraživanja (uzorak i set pitanja) omogućuje širi uvid u učešće roditelja u školskom životu u deset zemalja Jugoistočne Evrope, otkrivanje razlika između i unutar zemalja u regionu u odnosu na tip okruženja (urbano/ruralno) i zajednice u kojoj žive roditelji (manjinska/većinska) i uvid u razlike između škola na svim nivoima analize. Takođe, dizajn omogućava ekstrakciju glavnih faktora koji utiču na različita područja zadovoljstva roditelja i otkrivanje odnosa između različitih varijabli na svim nivoima.

Ovaj izveštaj fokusira se na deskriptivne podatke na opštem nivou i na nivou zemlje, na razlike između uzorka Roma i glavnog uzorka roditelja i na glavne faktore koji doprinose zadovoljstvu roditelja. Robustnost njegovih podataka može biti od krucijalne važnosti za razvoj obrazovnih politika u svakoj zemlji Jugoistočne Evrope. Međutim, čitalac bi trebalo da ima na umu da je opis razlika između glavnog i romskog uzorka više ilustrativan nego konkluzivan zbog razlike u veličini uzorka – romski uzorak dolazi iz samo dve škole po zemlji. Isto upozorenje važi i za interpretacije razlika između poduzoraka Roma u različitim zemljama.

Dodatni detaljni izveštaji o svakoj zemlji objavljeni su u posebnoj publikaciji, a dalja obrada podataka (koja je započeta) biće upotrebljena u dodatne analitičke svrhe.

Podaci su dostupni zainteresovanim istraživačima na osnovu pismenog zahteva CEPS-u (ceps@pef.uni-lj.si).

5 Detaljniji opis instrumenata, kao i sam instrument, mogu se naći u Dodatku 1.

Glavni nalazi

Glavni nalazi istraživanja biće predstavljeni u pet poglavlja:

- A - Kako roditelji vide mogućnosti za učešće, zajedno sa izveštajem roditelja o njihovoj reakciji, motivaciji, oceni sopstvene odgovornosti i koristi polja učešća u svakoj od izabranih dimenzija roditeljskog učešća
- B - Uloga predstavnika roditelja i njihova iskustva
- C - Uverenja roditelja o preprekama na putu do saradnje roditelja i škole i o ulogama roditelja i škole
- D - Glavni faktori koji doprinose zadovoljstvu roditelja detetovim obrazovanjem i svojim uticajem na školski život
- E - Socioekonomske i obrazovne karakteristike porodica i njihovo viđenje prilagođenosti deteta zahtevima škole.

U skladu sa ciljevima istraživanja, rezultati u okviru svakog poglavlja biće predstavljeni kao poređenje između zemalja. Stavovi i uverenja romskih roditelja i roditelja iz glavnog uzorka biće prikazani odvojeno.

A – Kako roditelji vide mogućnosti za učešće u životu škole

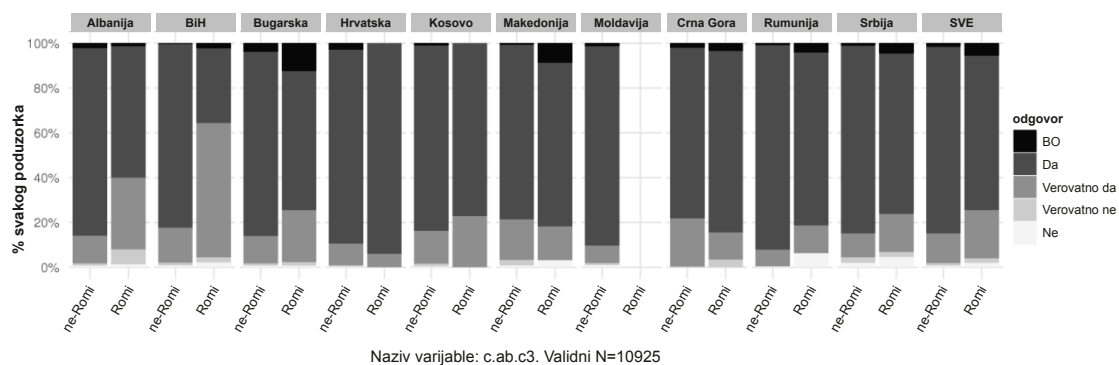
Do informacija o tome kako roditelji vide učešće u životu škole došli smo na osnovu seta modalnih instanci učešća za svih šest dimenzija koje su izvedene iz modela Dž. Epštajn. Za svaku modalnu instancu prikupljeni su podaci o tome kakav je utisak roditelja o učestalosti poziva za učešće u školskom životu, odgovaraju li roditelji na poziv škole i smatraju li ga legitimnim. Uz to, na osnovu analize glavnih izvora uključenosti roditelja koje je predložila Ketlin Huver Dempsi, za svaku dimenziju prikupljeni su podaci o motivisanosti, stavovima i samoproceni roditelja, odnosno o tome osećaju li se roditelji sposobnim da učestvuju, vide li učestvovanje kao tip aktivnosti koji spada u domen njihove roditeljske dužnosti i smatraju li da je to korisno za njihovo dete. Na taj način pokrili smo svaki vid mogućeg učešća roditelja u školi u celom ciklusu participacije roditelja.

A1 – Sastanci

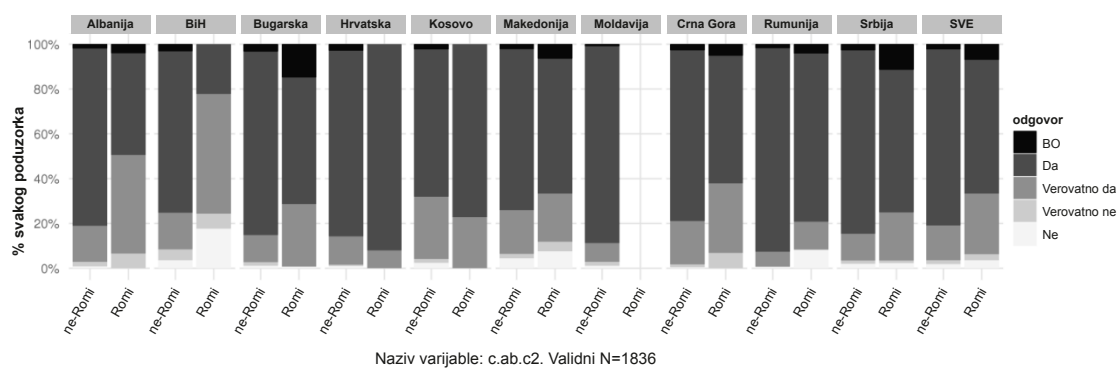
Najčešći vid komunikacije između škole i porodice predstavljaju periodični sastanci roditelja i nastavnika.

Stavovi i mišljenja roditelja o sastancima

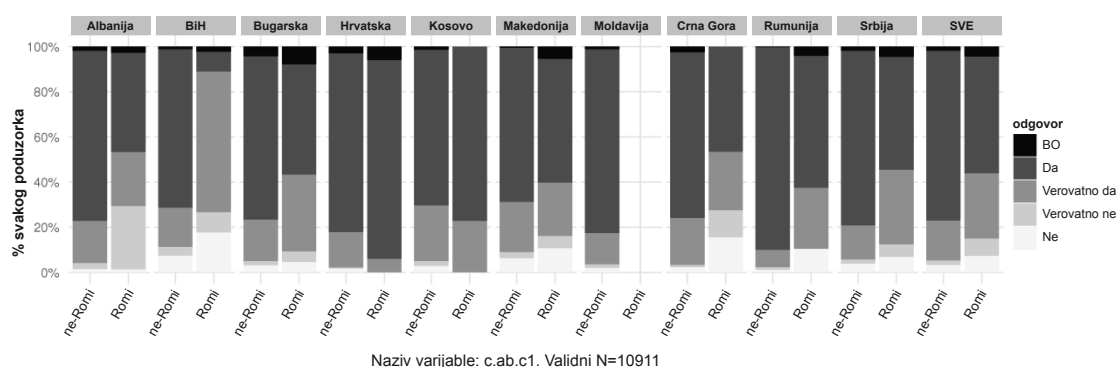
Roditelji koji su učestvovali u istraživanju (osim nekoliko retkih izuzetaka) smatraju da su sastanci roditelja i nastavnika korisni i da mogu pomoći detetu (sika 1.a). Roditelji takođe misle da je njihova dužnost da prisustvuju sastancima (sika 1.b) i u većini se osećaju sposobnim i kompetentnim da ih iskoriste za dobrobit svoje dece (slika 1.c). Interesantan je podatak da u Crnoj Gori, Srbiji i Rumuniji nešto veći broj roditelja Roma, u odnosu na roditelje iz glavnog uzorka, ističe svoju sposobnost da iskoristi te sastanke za dobrobit dece.

Slika 1.a. Smatrate li da na taj način možete pomoći svom detetu?

Slika 1.b. Mislite li da bar jedan član vaše porodice ima dužnost da prisustvuje takvim sastancima?

Slika 1.c. Razredni, grupni ili individualni roditeljski sastanci: Oseća li se bar jedan član vaše porodice sposobnim i kompetentnim da takav tip sastanka iskoristi na način koji je najbolji za dete?

Stvarno učešće na sastancima

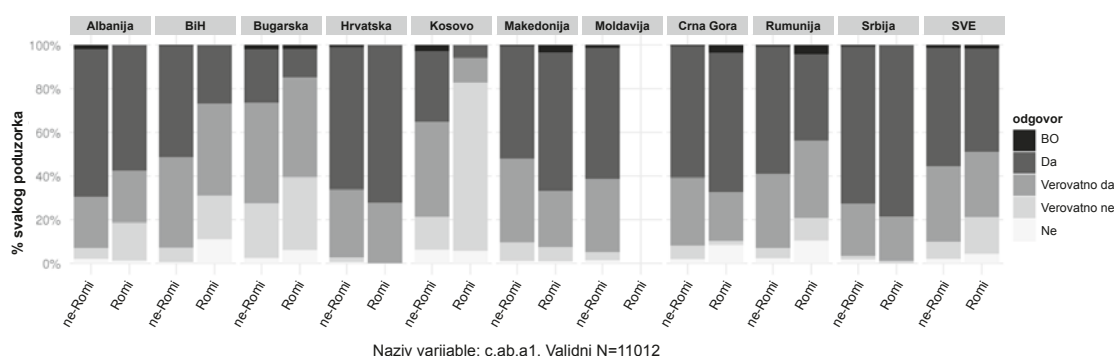
Detaljnije su ispitana dva tipa sastanaka, odeljenjski/grupni i individualni, a rezultati su prikazani na slikama 1 i 2.

Većina roditelja u svim zemljama Jugoistočne Evrope kaže da su pozivani na **roditeljske sastanke** dva, tri ili više puta (slika 2.a). Oko 54 posto svih ispitanih roditelja bilo je pozvano na taj tip sastanka tri ili više puta u toku školske 2009/2010. godine. Ta praksa je izgleda veoma raširena u svim ispitanim zemljama, osim u Bugarskoj i na Kosovu, gde roditelji tvrde da su ređe pozivani na sastanke s nastavnicima.

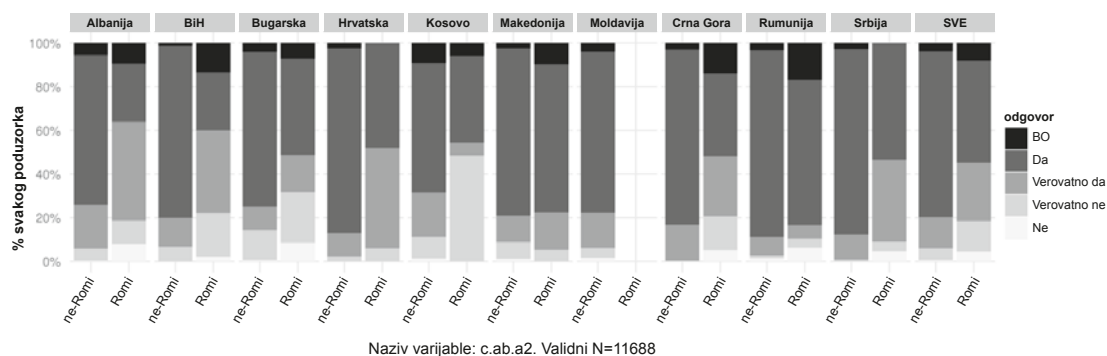
Pozivanje romskih roditelja sledi isti obrazac kao i pozivanje roditelja iz glavnog uzorka. U nekim zemljama (Hrvatska, Makedonija, Crna Gora i Srbija) nešto više Roma nego roditelja iz glavnog uzorka kaže da je pozvano u školu tri ili više puta. To može ukazivati na povećanu brigu škole da roditelji Romi prisustvuju roditeljskim sastancima, ili na to da Romi pridaju veću važnost tim sastancima od roditelja iz glavnog uzorka.

Između roditelja postoji visok nivo slaganja u uverenju da bi škola trebalo da ih poziva na roditeljske sastanke. Izuzetak u tome predstavljaju neki roditelji, Romi iz Bosne i Hercegovine i sa Kosova (slika 2.c).

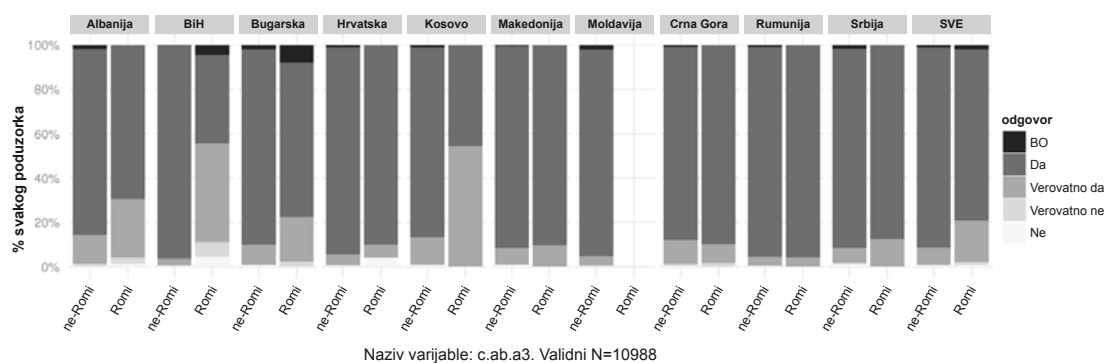
Pored toga, većina roditelja kaže da redovno dolazi na roditeljske sastanke, tj. svaki put kad su pozvani. To se odnosi na većinu roditelja iz glavnog uzorka i na roditelje iz glavnog uzorka iz Hrvatske, Rumunije, Srbije i Crne Gore – više od 80 posto njih kaže da redovno dolazi na roditeljske sastanke (slika 2.b). Međutim, u svim državama, osim Makedonije i Rumunije, roditelji Romi ređe dolaze na roditeljske sastanke nego roditelji iz glavnog uzorka.

Slika 2.a. Odeljenjski ili grupni roditeljski sastanci: Koliko je puta u toku prošle školske godine škola pozvala nekog iz porodice da prisustvuje tom tipu sastanka (uključujući obavezne roditeljske sastanke)?

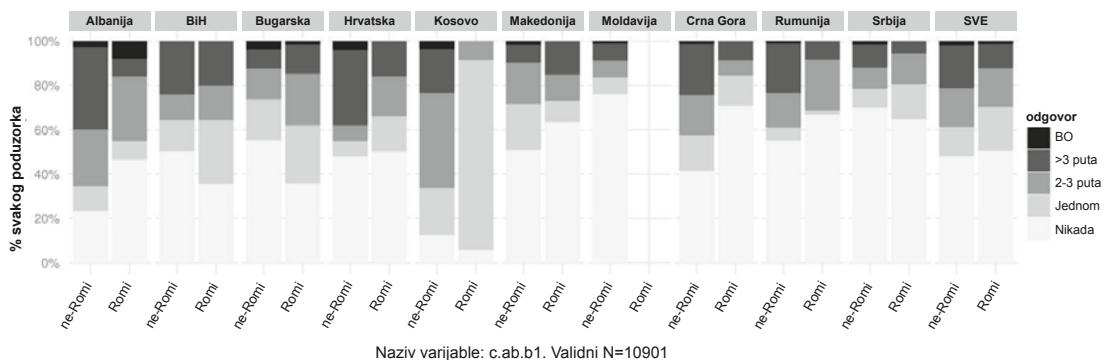
Slika 2.b. Da li je neko iz Vaše porodice prisustvovao sastanku?

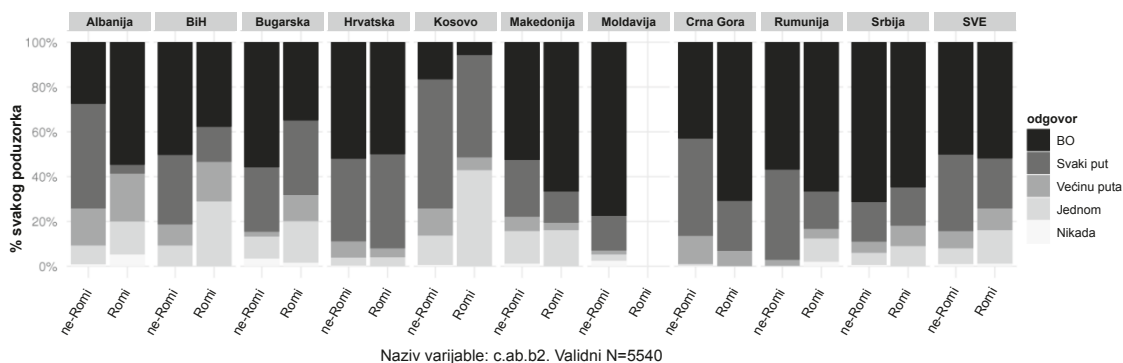
Slika 2.c. Smatrate li da škola treba da poziva roditelje na te sastanke?

Situacija je dosta drugačija kad su u pitanju **individualni sastanci**. Prema izjavama roditelja, škole ih retko pozivaju na individualne sastanke (slika 3.a) – oko 50 posto roditelja nikad nije bilo pozvano na individualni sastanak na kome bi se raspravljalo o obrazovanju deteta. Moldavija i Srbija imaju posebno niske stope takvih sastanaka, dok u nekim zemljama u kojima su roditeljski sastanci manje česti, kao što su Kosovo, Bugarska i Bosna i Hercegovina, škole češće pozivaju roditelje na individualne sastanke, a posebno roditelje Rome.

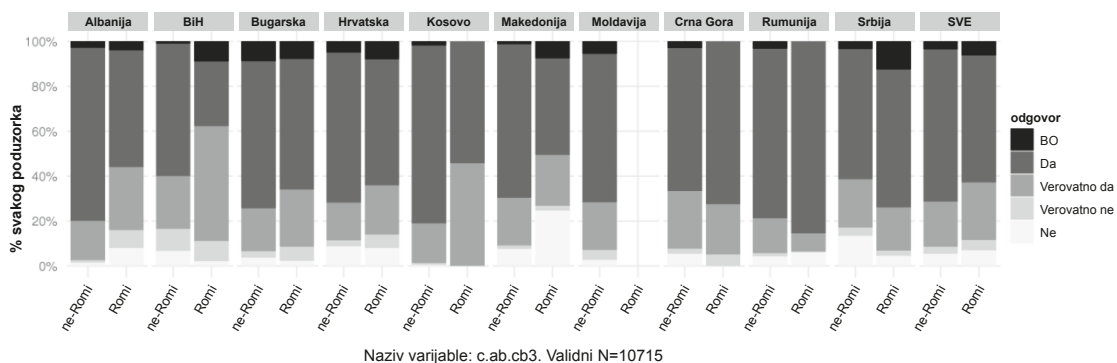
I roditelji Romi, i roditelji iz glavnog uzorka smatraju da je organizovanje individualnih sastanaka sa roditeljima legitimna aktivnost škole (slika 3.c.) i oni makar delimično odgovaraju na te pozive. S druge strane, na pozive nešto ređe odgovaraju romski roditelji, naročito u Hrvatskoj (slika 3.b).

Slika 3.a. Individualni sastanci na temu obrazovanja deteta: Koliko je često škola u toku prošle godine pozvala nekog iz Vaše porodice da prisustvuje takvom sastanku?

Slika 3.b. Da li je neko iz Vaše porodice prisustvovao sastanku?

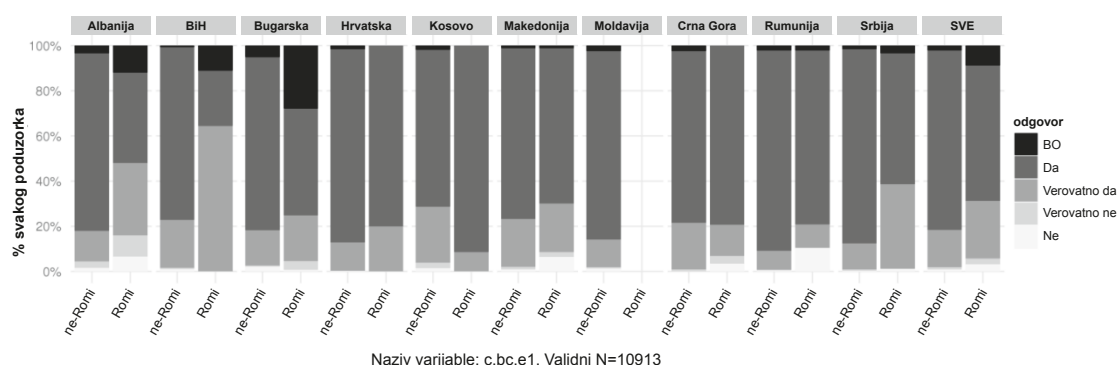
Slika 3.c. Smatrate li da škola treba da poziva roditelje na takve sastanke?

A2 – Pisani materijali

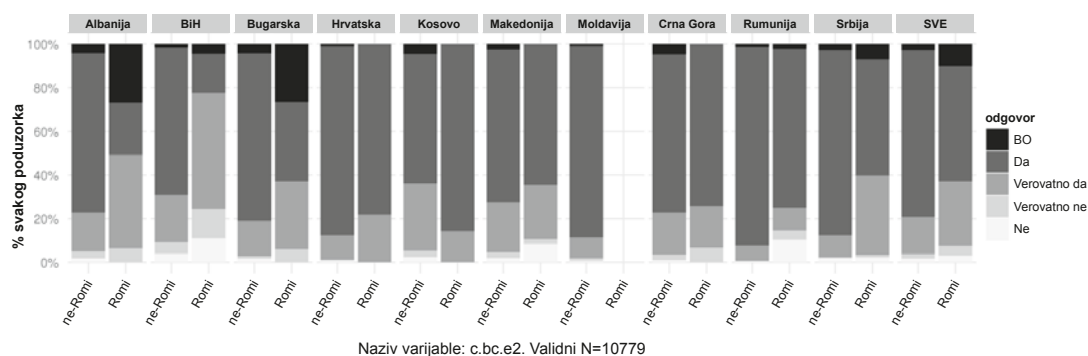
Škole s roditeljima komuniciraju i putem pisanih materijala. Postoji čitava lepeza tipova pisanih materijala, kao što su izveštaji o napretku deteta, bilteni ili specifične instrukcije u vezi sa određenim predmetom. Podaci o tome šta roditelji misle o tim materijalima i njihovoj učestalosti prikazani su na slikama 4-8.

Stavovi i uverenja roditelja o pisanim materijalima

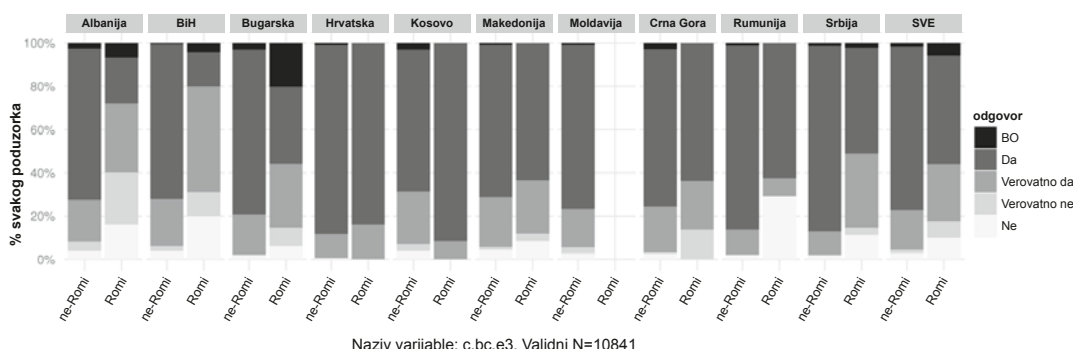
U svim zemljama koje su učestvovalе u ispitivanju roditelji veruju da su pisane informacije (o detetu, školi i relevantnim pitanjima obrazovanja i socijalizacije) korisne i da im pomažu u ulozi roditelja (slika 4.a). Razlike u stavovima roditelja iz različitih zemalja u principu nisu velike. Ni između stavova Roma i roditelja iz glavnog uzorka ne postoje značajne razlike, osim u Bosni i Hercegovini, Albaniji i, u nešto manjem stepenu, u Srbiji, gde Romi ne vide korist od pisanih materijala u meri u kojoj to vide ostali roditelji. U većini zemalja roditelji smatraju da je njihova dužnost da pročitaju materijale koje dobiju od škole (slika 4.b) i osećaju se kompetentnim i sposobnim da to urade (slika 4.c). U većini zemalja postoji mala razlika u proceni sopstvene kompetencije između roditelja iz glavnog uzorka i uzorka Roma. Ta razlika je najveća u Bosni i Hercegovini, Albaniji, Srbiji i Rumuniji.

Slika 4.a. Smatrate li da čitanjem takvih materijala možete pomoći svom detetu?

Slika 4.b. Smatrate li da je bar jedan član Vaše porodice dužan da pročita te materijale?

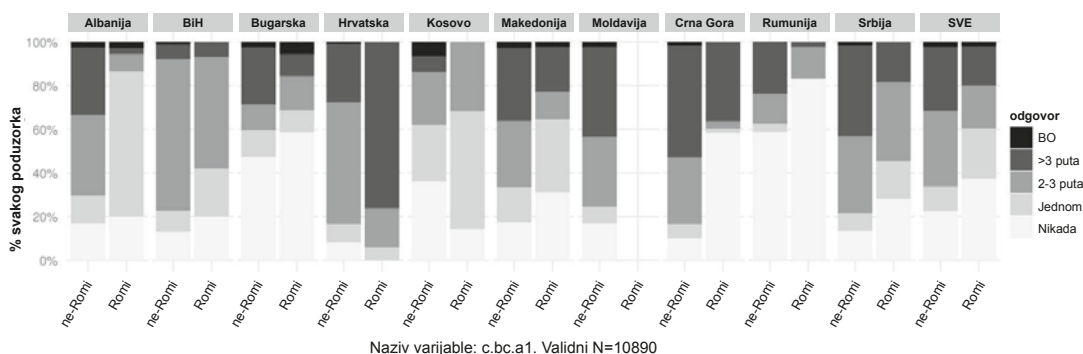

Slika 4.c. Sve vrste pisanih informacija iz škole (uključujući i navedene primere): Oseća li se bar jedan član Vaše porodice sposobnim i kompetentnim da čita te materijale?

Stvarni odgovori na pisane materijale

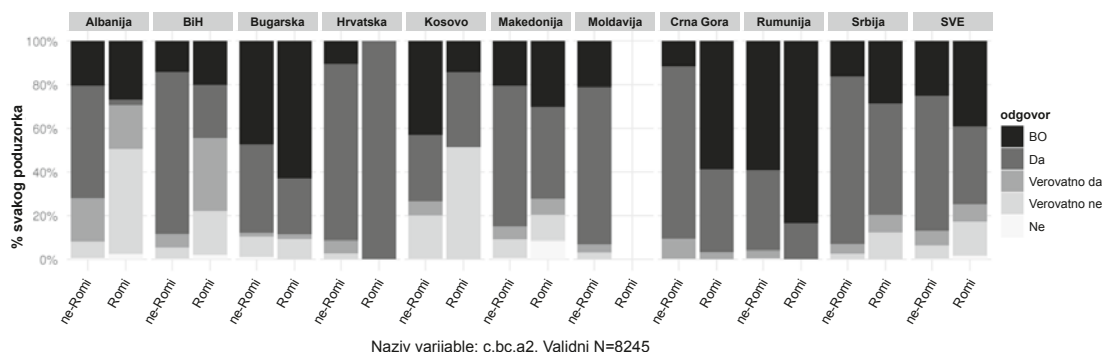
Kad je reč o konkretnim primerima i vrstama pisanih materijala koje dobiju od škole, roditelji su najbolje upoznati s **periodičnim ili sažetim izveštajima o napretku deteta**. Prema iskazima roditelja može se, međutim, zaključiti da slanje periodičnih povratnih informacija i izveštaja nije univerzalna praksa u zemljama Jugoistočne Evrope (slika 5.a). Manje od 30 posto svih ispitanih roditelja dobilo je tri ili više puta u toku prošle godine pisanu povratnu informaciju o napretku svog deteta; dodatnih 30-35 posto kaže da su je dobili dva ili tri puta u toku godine; više od 10 posto tu informaciju dobilo je jedanput i čak (oko) 25 posto roditelja nikad nije dobilo takvu vrstu izveštaja. Roditelji Romi kažu da su primili izveštaj još ređe, a više od 40 posto njih nikad nije dobilo tu vrstu materijala od škole.

Roditeljske procene tog oblika saradnje sa školom razlikuju se od zemlje do zemlje. Najveći broj roditelja iz Rumunije i Bugarske kaže da u toku prethodne godine nijednom nisu primili pismenu povratnu informaciju iz škole, dok je većina roditelja iz Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine i Moldavije dobila izveštaj najmanje dva ili tri puta. Najveća razlika između romskih roditelja i roditelja iz glavnog uzorka zabeležena je u Crnoj Gori, gde roditelji Romi kažu da su primili izveštaje više od dva puta ređe nego roditelji iz glavnog uzorka.

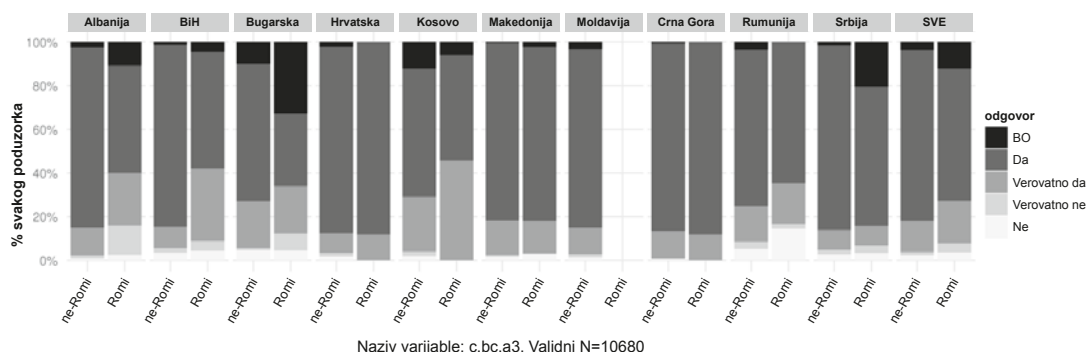

Slika 5.a. Pismeni izveštaji o napredovanju deteta – opisne ocene, numeričke ocene, svedočanstva o završenom razredu i/ili slične informacije, bez obzira da li su date na roditeljskom sastanku, poslate po detetu, na kućnu adresu i slično: Koliko često Vam je škola poslala takve informacije tokom prošle godine?

I Romi, kao i roditelji iz glavnog uzorka, čitaju izveštaje o napretku deteta, velika većina svaki put kad ih dobije (slika 5.b), i slažu se s tim da škola treba da im šalje izveštaje o napretku dece i druge pisane povratne informacije (slika 5.c). Samo mali broj romskih roditelja iz Makedonije kaže da nikad ne čitaju izveštaje, a još manji broj roditelja iz nekoliko zemalja izjavljuje da škola ne bi trebalo da ih šalje.

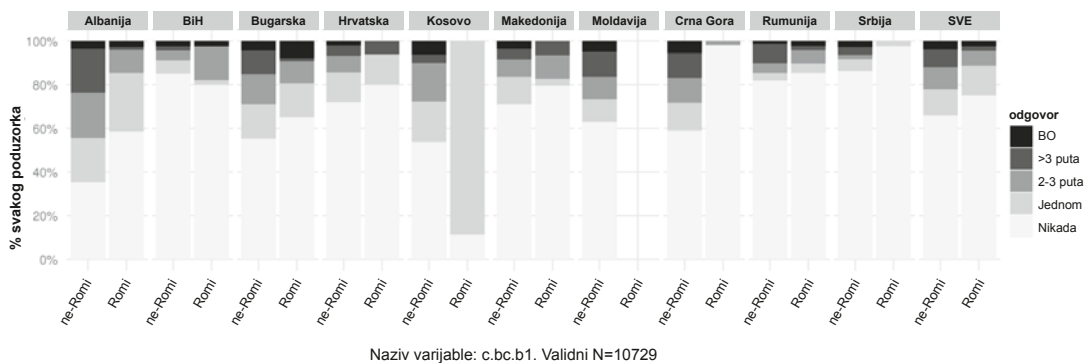
Slika 5.b. Je li neko iz Vaše porodice pročitao pisane materijale iz škole?

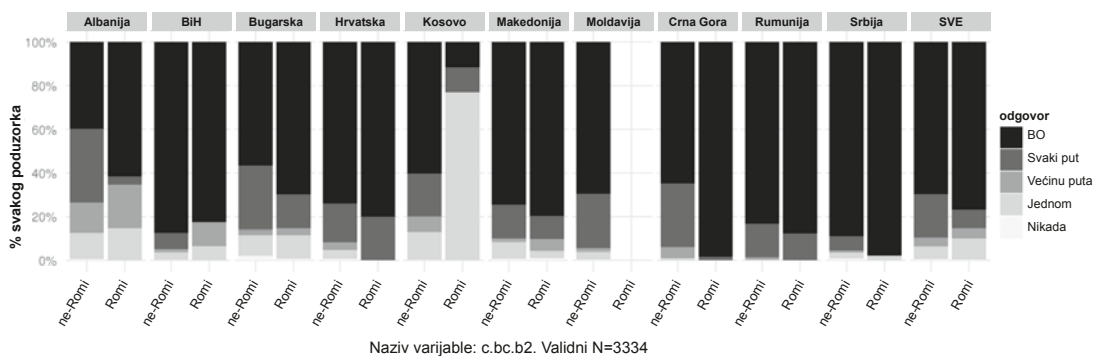
Slika 5.c. Treba li škola da šalje takve materijale porodicama dece?

U zemljama Jugoistočne Evrope škole porodicama još rede šalju **pismenene informacije o tome kako pomoći detetu u učenju, o školi, o pravilima i o sadržaju nastave**. U celini gledano, samo (oko) 30 posto roditelja dobilo je takve informacije bar jednom u toku prethodne godine, a velika većina (gotovo 70 posto) roditelja iz svih zemalja, osim Albanije i Kosova, nikad nije dobila pismenu informaciju o školskim pravilima, nastavnom sadržaju ili o tome kako mogu pomoći detetu u učenju (slika 6.a).

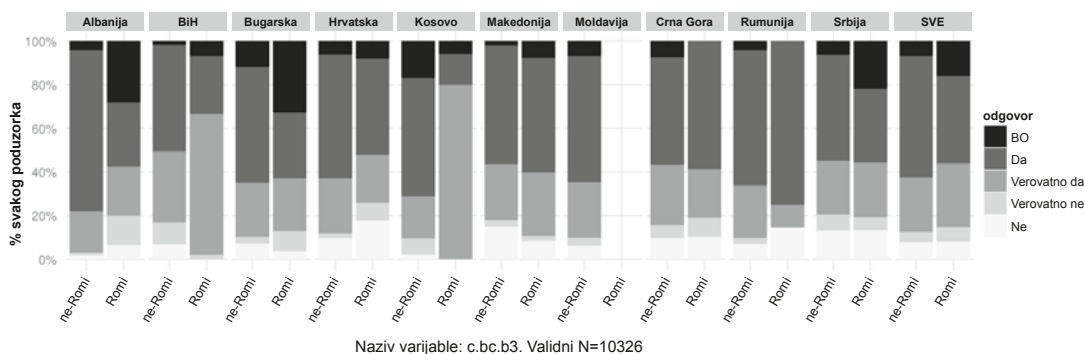
S druge strane, gotovo svi roditelji iz svih zemalja smatraju da škola treba da šalje porodici ovu vrstu informacija (slika 6.c), a oni koji su ih primili smatraju da ih treba čitati svaki put ili makar jedanput (slika 6.b).

Slika 6.a. Pismene informacije o tome kako svom detetu da pomognete da uči, o školi, pravilima, sadržaju lekcija: Koliko često Vam je škola poslala takve informacije tokom prošle godine?

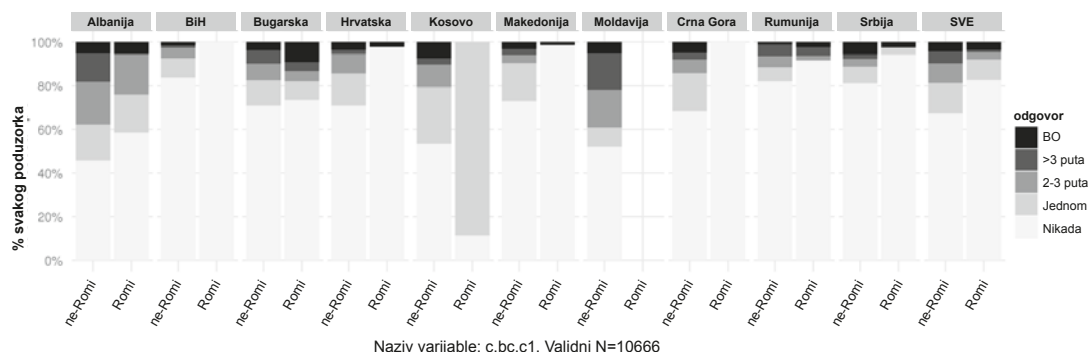

Slika 6.b. Je li ih neko iz vaše porodice pročitao?

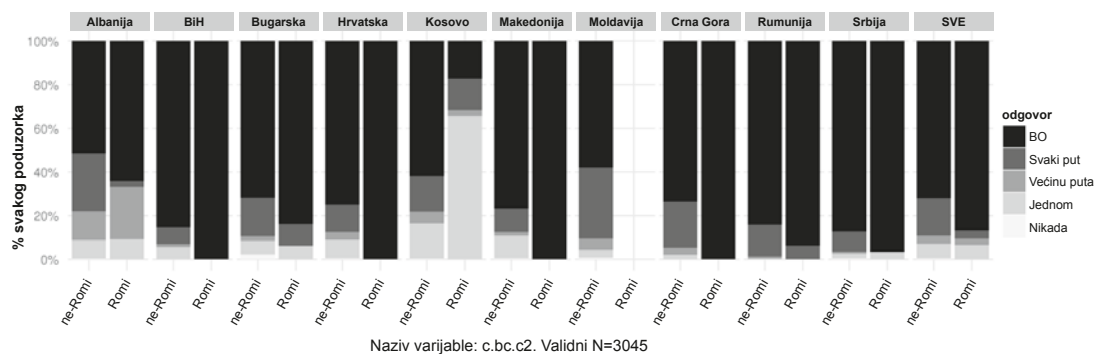

Slika 6.c. Treba li škola da šalje porodicama dece takve informacije?

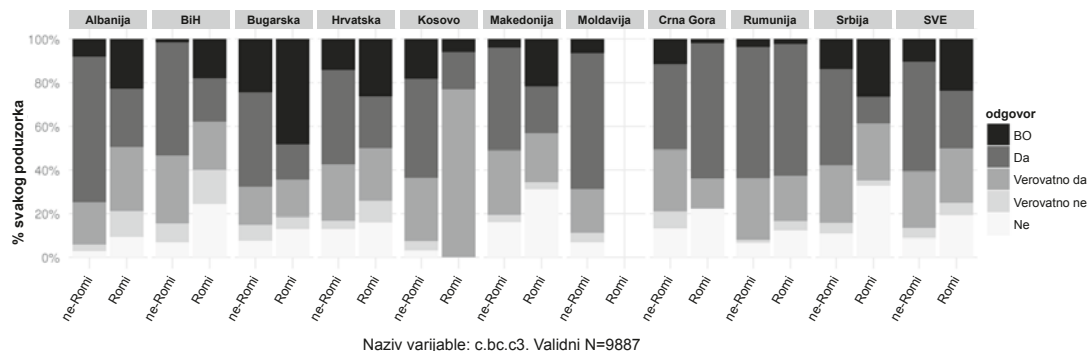
Škole veoma retko šalju biltene porodicama. Velika većina roditelja (više od 70 posto) iz svih zemalja, s izuzetkom Albanije i Kosova, kaže da nikad nisu primili bilten (slika 7.a) iako jasna većina navodi da bi škola trebalo da im obezbedi takvu vrstu pismene informacije (slika 7.c). Roditelji koji su primali biltene pročitali su ih bar jednom (slika 7.b).

Slika 7.a. Školski ili razredni bilten: Koliko često Vam je škola poslala takve informacije u toku prošle godine?

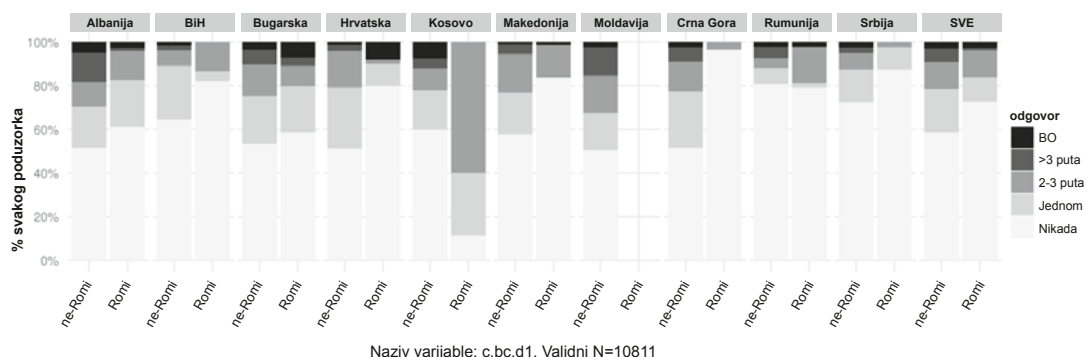

Slika 7.b. Je li ih neko iz Vaše porodice pročitao?

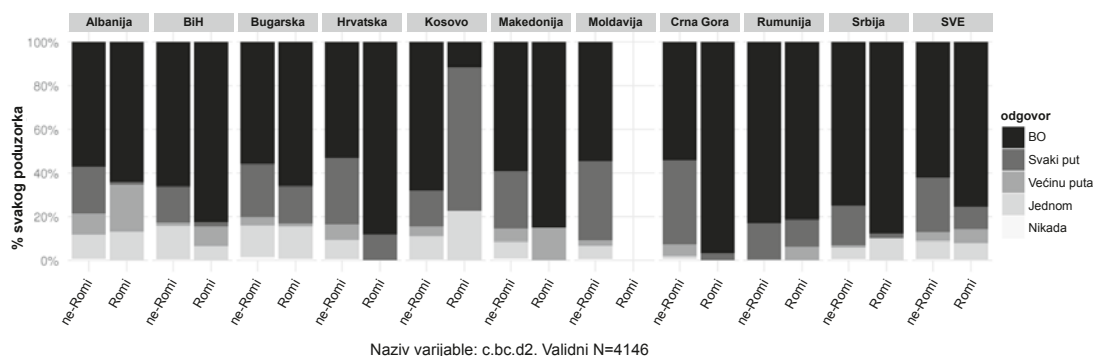

Slika 7.c. Treba li škola da šalje bilten porodicama dece?

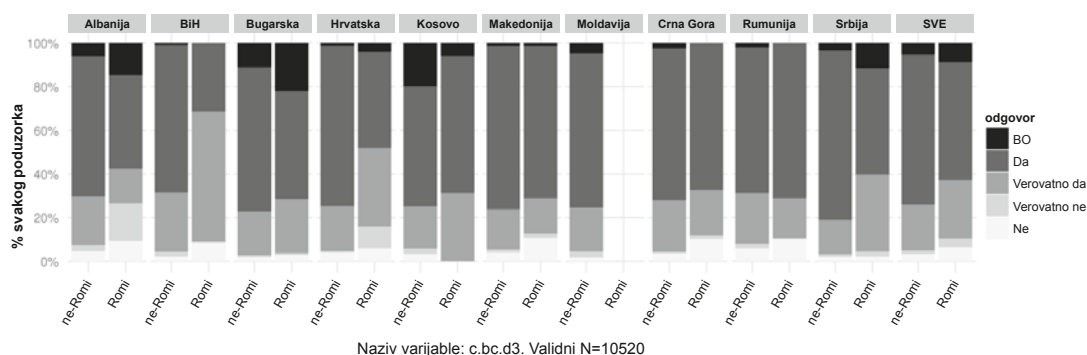
Roditelji isto tako retko dobijaju pismene dodatne informacije o **relevantnim temama, kao što su droga, nasilje itd.** (slika 8.a); opet, više od 60 posto ispitanika kaže da su dobili ovu vrstu materijala od škole. S retkim izuzecima, svi roditelji se slažu, čak više nego kad su u pitanju bilteni, da škole treba da im šalju pismene informacije o tim važnim temama vaspitanja deteta (slika 8.c) i da ih pročitaju makar jedanput kad ih dobiju (slika 8.b).

Slika 8.a. Pisane informacije o ostalim pitanjima (zdravlje, droga, nasilje itd.): Koliko puta Vam je škola poslala takve informacije tokom prošle godine?

Slika 8.b. Je li ih neko iz Vaše porodice pročitao?

Slika 8.c. Treba li škola da šalje tu vrstu informacija porodicama dece?

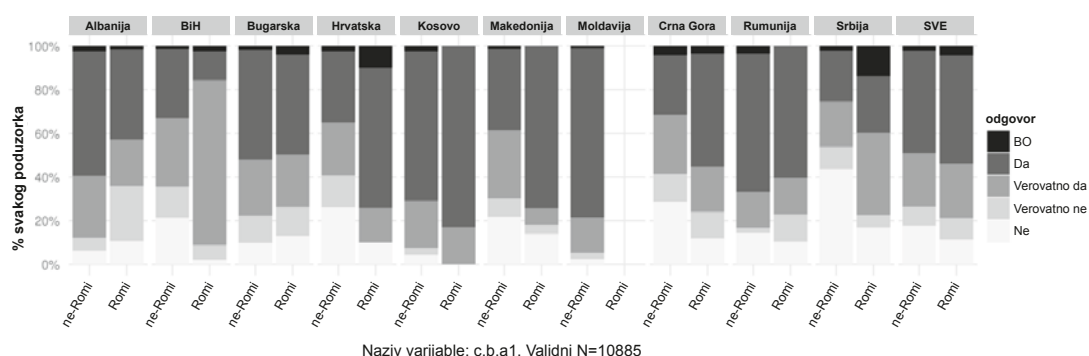
A3 – Pomoć u domaćim zadacima

Pomaganje deci prilikom izrade domaćih zadataka jeste još jedan aspekt učestvovanja roditelja u školskom životu.

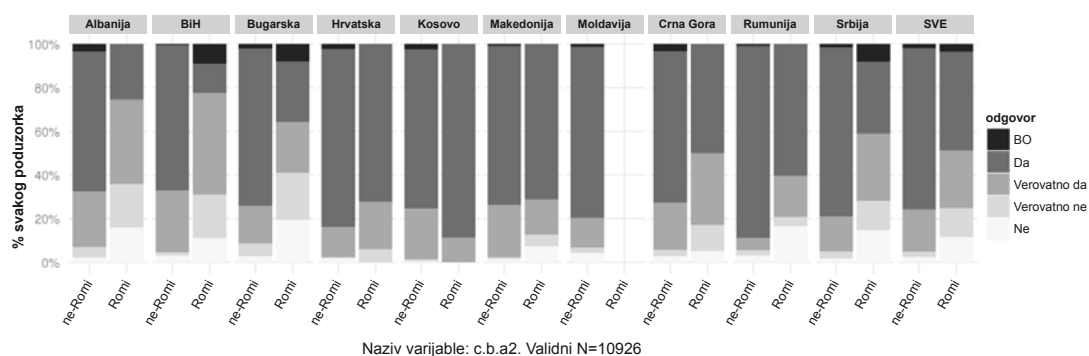
Roditeljski stavovi i uverenja o pomaganju u domaćim zadacima

Roditelji iz zemalja Jugoistočne Evrope uglavnom smatraju legitimnim da škola traži od roditelja da pomognu detetu u izradi domaćeg zadatka (slika 9.a). Međutim, u tome postoje značajne razlike između zemalja, posebno između romskih i roditelja iz glavnog uzorka. Nešto više romskih nego roditelja iz glavnog uzorka sklono je mišljenju da je legitiman zahtev škole da pomognu detetu u izradi domaćih zadataka. Razlika između stavova Roma i neromskih roditelja najveća je u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Makedoniji (u Srbiji više od polovine roditelja iz glavnog uzorka smatra da škola ne bi trebalo da traži od roditelja da pomognu detetu u domaćem zadatku).

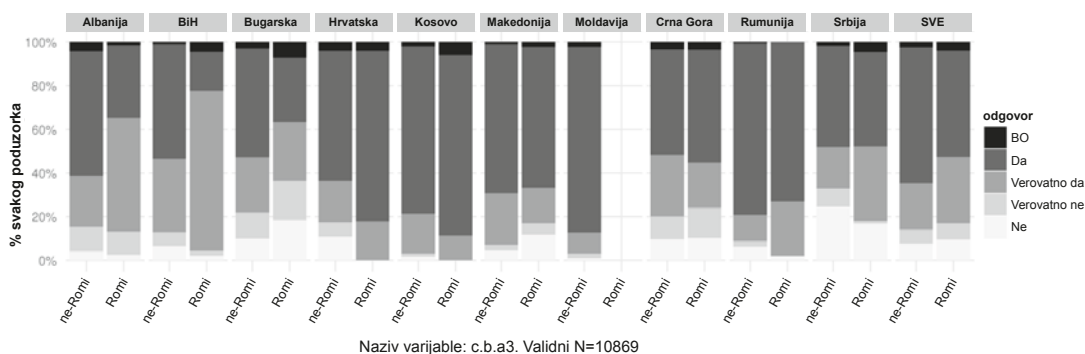
S druge strane, roditelji iz glavnog uzorka osećaju se kompetentnijim i sposobnijim od roditelja Roma da pomognu detetu u izradi domaćeg zadatka (razlike su najveće u Bugarskoj, Bosni i Hercegovini, Albaniji i Srbiji) ali se, u celini gledano, većina roditelja oseća prilično kompetentnim (slika 9.b.), procenjuje da njihova pomoć ima uticaja (slika 9.d) i da je dužnost porodice da pomogne detetu u domaćem zadatku (slika 9.c).

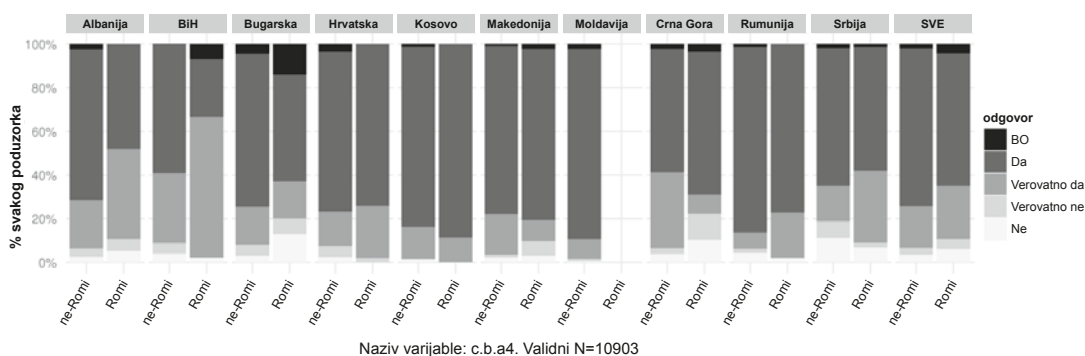
Slika 9.a. Pomoć u izradi domaćih zadataka: Treba li škola da traži tu vrstu pomoći od roditelja?

Slika 9.b. Je li bar neki član Vaše porodice sposoban i kompetentan da pomogne detetu na taj način?

Slika 9.c. Smatrate li da je to dužnost Vaše porodice?

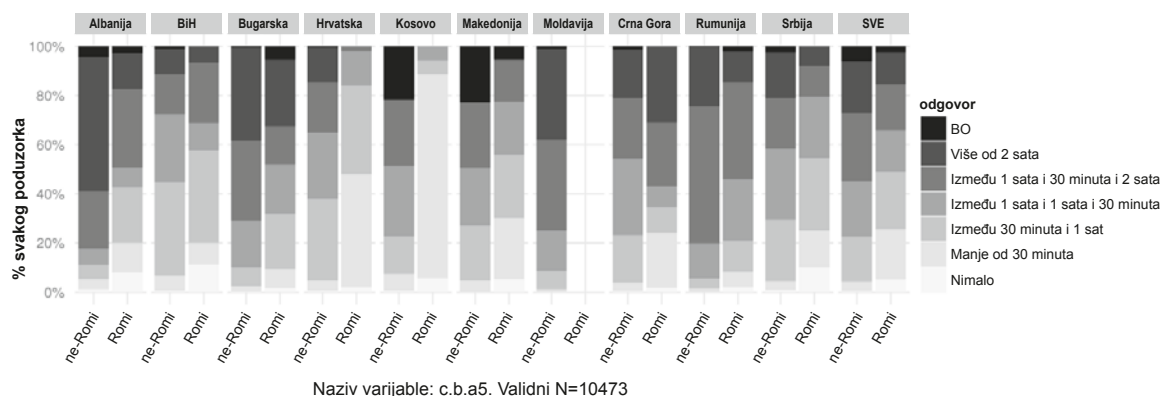

Slika 9.d. Smatrate li da tako možete pomoći svom detetu?

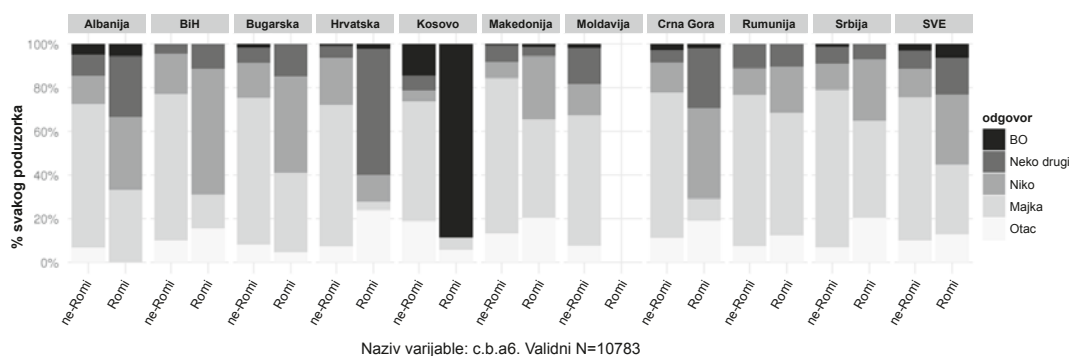
Stvarna uključenost u izradu domaćeg zadatka

Većina dece iz glavnog uzorka u izradi domaćeg zadatka dnevno provede od 1 do 2 sata, odnosno između 30 minuta i 2 sata u romskom uzorku. Međutim, i u tome postoje značajne razlike između zemalja (slika 9.e). Deca u Albaniji, Bugarskoj, Moldaviji i Rumuniji provedu više vremena radeći domaći od dece u ostalim zemljama Jugoistočne Evrope, posebno od dece u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. U svim zemljama romska deca posvećuju nešto manje vremena domaćim zadacima nego deca iz glavnog uzorka.

U izradi domaćeg zadatka u svim zemljama deci najviše pomažu majke (slika 9.f). Očevi veoma retko preuzimaju to na sebe, dok romskoj deci često pomaže neko ko im nije roditelj (posebno u Hrvatskoj). Pored toga, romska deca sama rade domaće zadatke mnogo češće od neromske (posebno u Bosni i Hercegovini).

Slika 9.e. Koliko vremena Vaše dete provede dnevno radeći domaće zadatke?

Slika 9.f. Ko obično pomaže Vašem detetu da uradi domaće zadatke?

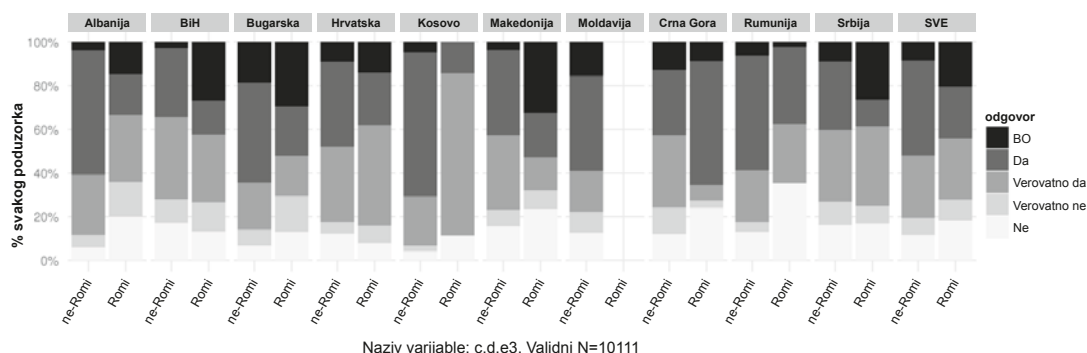
A4 – Volontiranje

Volontiranje u različitim školskim aktivnostima (kao što su pomaganje na časovima, u biblioteci, sportskim i drugim vannastavnim aktivnostima, u uređenju učionice itd.) može biti produktivan način za uključivanje roditelja i izgradnju partnerstava roditelja i škole.

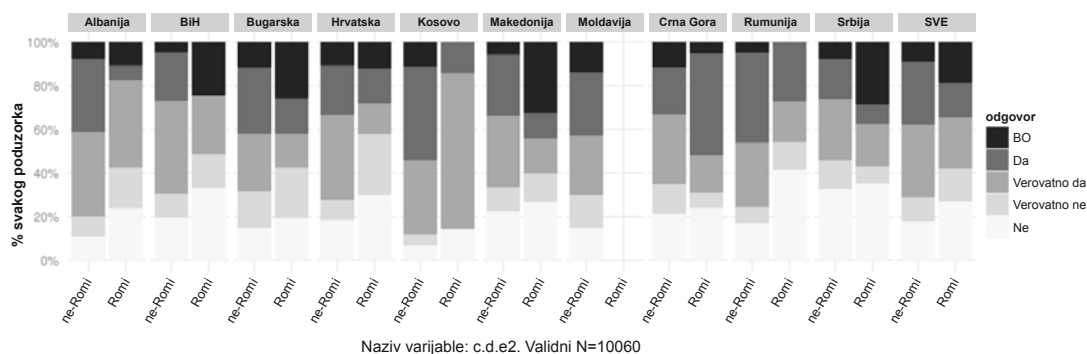
Stavovi i uverenja roditelja o volontiranju

Oko 80 posto roditelja iz svih zemalja Jugoistočne Evrope, i Roma i roditelja iz glavnog uzorka, slaže se u uverenju da bi volontiranjem u školi mogli pomoći detetu (slika 10.a). Takođe, većina ispitanika smatra da bi pojedini oblici volontiranja mogli predstavljati roditeljsku dužnost (slika 10.b). To posebno važi za roditelje s Kosova, iz Moldavije i za roditelje iz glavnog uzorka u Rumuniji i Albaniji, dok roditelji iz Srbije u nešto manjoj meri smatraju da je volontiranje u školskim aktivnostima njihova dužnost. Pre-

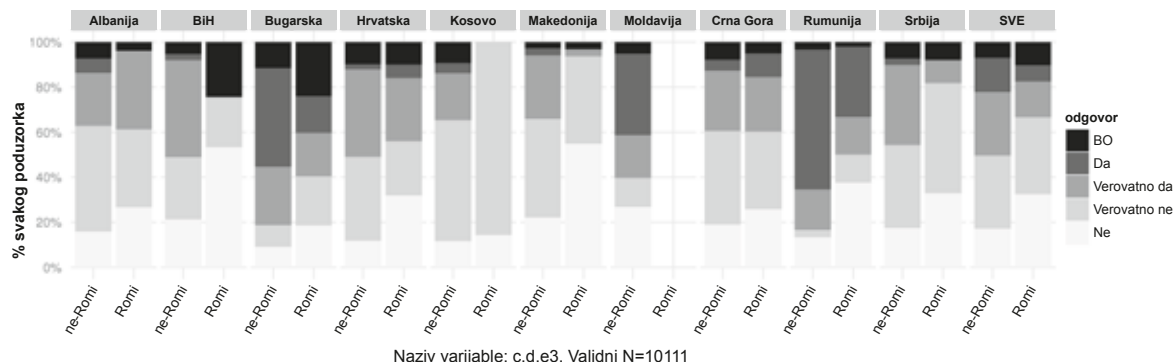
ma iskazima većine roditelja, u svakoj ispitanoj porodici postoji bar jedna osoba koja je kompetentna i sposobna da volontira u nekoj školskoj aktivnosti. U Rumuniji, Bugarskoj i Moldaviji to mogu biti dva ili tri člana porodice (slika 10.c). Romski roditelji u svim zemljama, osim u Crnoj Gori, u nešto manjoj meri smatraju da je neko od članova porodice kompetentan da volontira u školi.

Slika 10.a. Smatrate li da volontiranjem u školi možete pomoći svom detetu?

Slika 10.b. Smatrate li da bar jedan član Vaše porodice ima dužnost da pruži takvu pomoć školi?

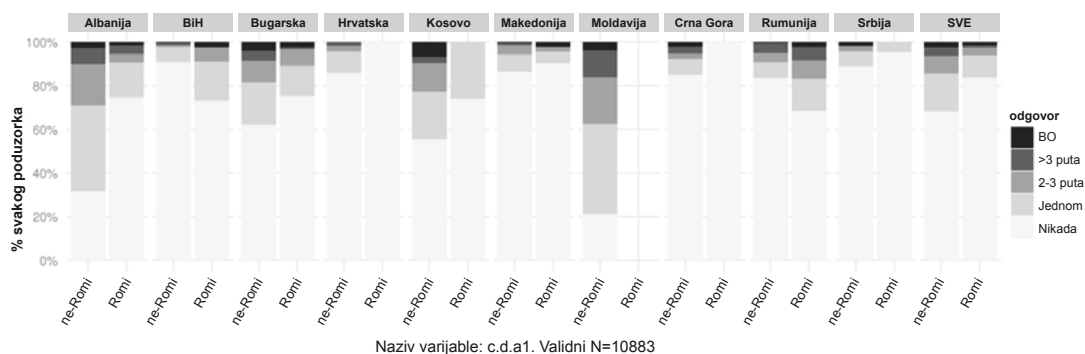

Slika 10.c. Sažetak – sve vrste volontiranja: Oseća li se bar neko iz Vaše porodice sposobnim i kompetentnim da pomogne na neki od pomenutih načina?

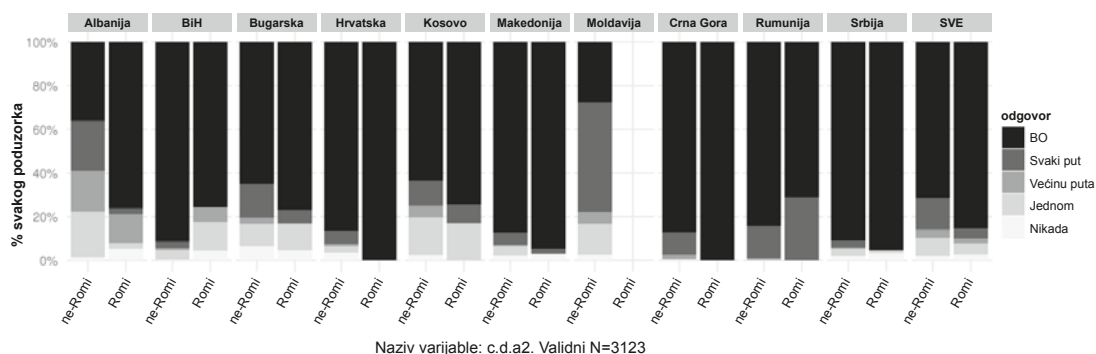
Stvaran opseg volontiranja roditelja

U istraživanju su ispitane različite mogućnosti za volontiranje roditelja, a podaci o tome prikazani su na slikama 11-14.

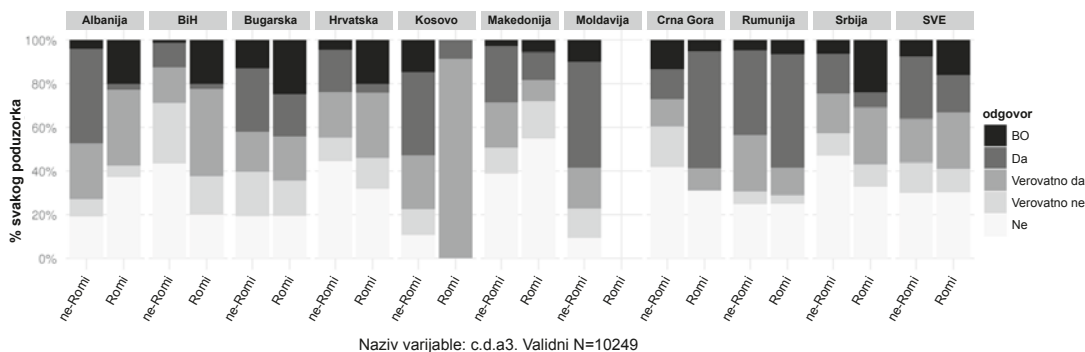
Većina roditelja iz Moldavije i Albanije kaže da su bar jedanput zamoljeni za pomoć u održavanju ili poboljšanju **školske infrastrukture** – putem čišćenja, farbanja ili građevinskih radova. Čini se da je to retka praksa u Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (slika 11.a). Oko 70 posto roditelja kaže da od njih nikad nije zatražena ta vrsta pomoći. Roditelji su u većini slučajeva (ili makar jednom) učestvovali u tim aktivnostima kad je to od njih traženo (slika 11.b), iako mnogi od njih (skoro polovina roditelja iz zemalja bivše Jugoslavije i oko jedne trećine roditelja u Rumuniji) smatraju da škola ne bi trebalo od njih da traži takvu vrstu angažmana (slika 11.c).

Slika 11.a. Pomoć u održavanju ili poboljšavanju školske infrastrukture – čišćenje, krečenje, gradnja itd.: Koliko puta je tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da učestvuje u tim aktivnostima?

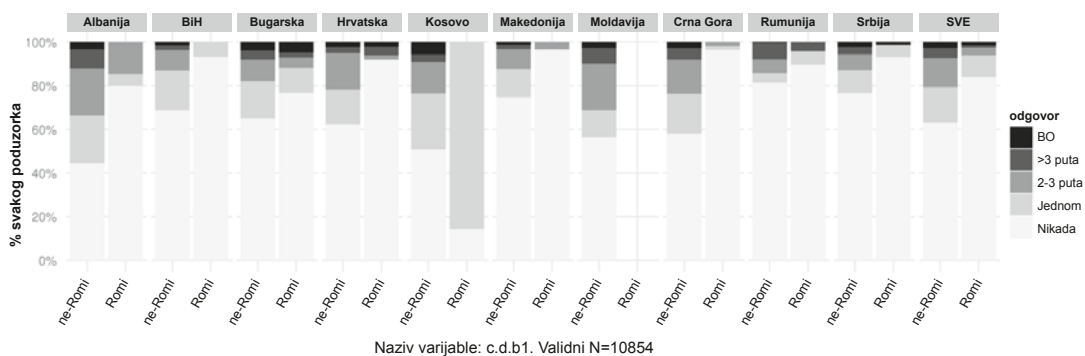
Slika 11.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio ovakvu vrstu pomoći školi?

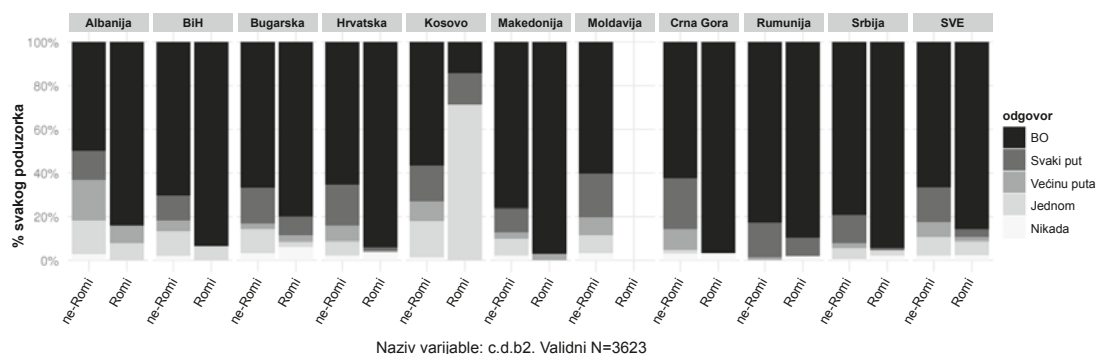
Slika 11.c. Treba li škola od porodica da traži tu vrstu pomoći?

Situacija je nešto drugačija kad je reč o volontiranju u školskim aktivnostima koje uključuju rad s decom.

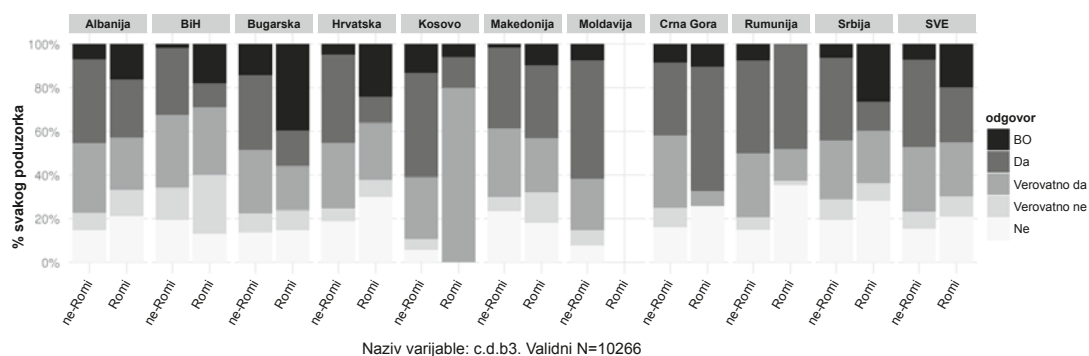
Oko 70 posto (ili više) roditelja u svim zemljama smatra da bi škole trebalo da ih pozovu da volontiraju u **sportskim, društvenim i kulturnim aktivnostima**, kao što su predstave, koncerti, izleti i sl. (slika 12.c), ali da im škole retko upućuju takav poziv (slika 12.a). Sve u svemu, 66 posto roditelja nikad nije primilo takav poziv. U Rumuniji, Srbiji, Makedoniji i Bosni i Hercegovini poziv da volontiraju u sportskoj, društvenoj ili kulturnoj aktivnosti škole dolazi još ređe – samo 10-20 posto roditelja kaže da je primilo takav poziv u toku prethodne školske godine. Romski roditelji u svim zemljama pozivani su još ređe.

Slika 12.a. Pomoć u sportskim, društvenim i kulturnim aktivnostima – predstavama, konceratima, izletima itd. : Koliko je puta tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da učestvuje u takvim aktivnostima?

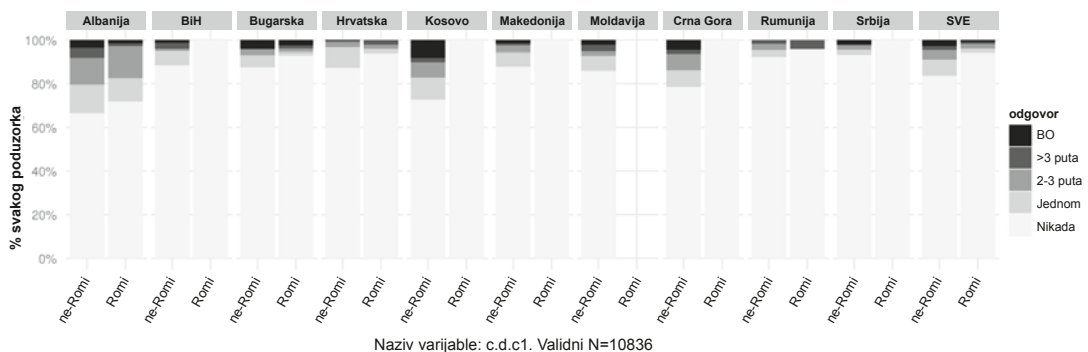

Slika 12.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio takvu vrstu pomoći školi?

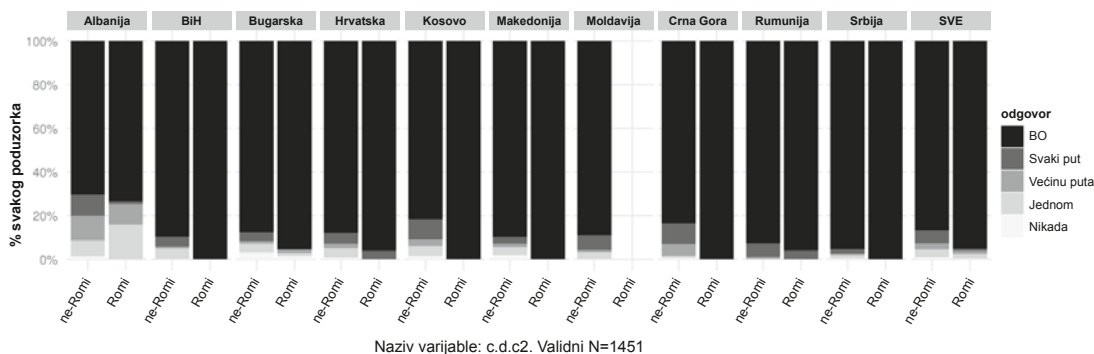

Slika 12.c. Treba li škola da traži od porodica tu vrstu pomoći?

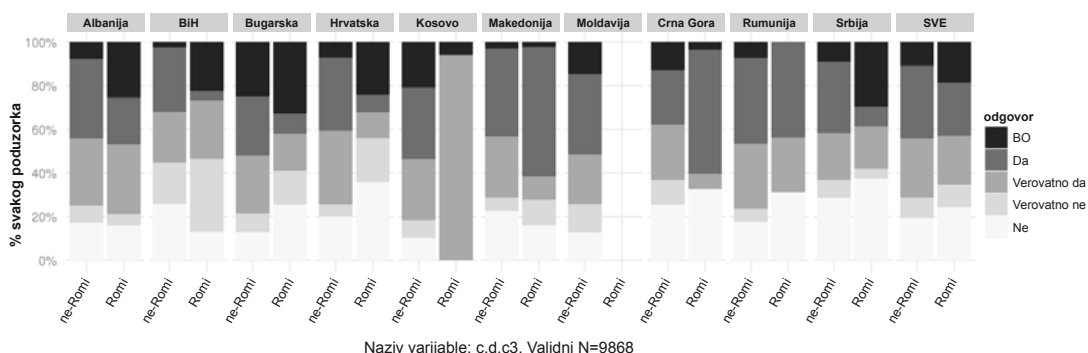
Uključivanje roditelja kao volontera u obrazovne aktivnosti u školi, kao što je **pomoć na času** (da ispričaju priču, govore o svom poslu, sviraju na nekom instrumentu ili da pomognu nastavniku u predavanju), gotovo da i ne postoji u zemljama Jugoistočne Evrope (slika 13.a). U celini gledano, u nekoliko zemalja (Bosna i Hercegovina, Kosovo, Makedonija, Crna Gora, Srbija) 86 posto roditelja nikad nije primilo takav poziv iz škole, a niko od ispitanih romskih roditelja nikad nije bio pozvan da doprinese na taj način. S druge strane, većina roditelja misli da škola treba da ih uključi u obrazovne aktivnosti kao volontere (slika 13.c). To važi i za većinu roditelja Roma, osim u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji, gde samo oko polovine roditelja smatra da bi škola trebalo da ih uključi kao volontere na taj način. U retkim prilikama kada su zamoljeni da volontiraju, roditelji su to i učinili. (slika 13.b).

Slika 13.a. Pomoć u nastavi – pričanje priča, pričanje o nekom poslu, sviranje instrumenta, pomoć nastavnicima/učiteljima u predavanju: Koliko puta je tokom prošle godine škola uputila poziv Vašoj porodici da pomogne u izvođenju nastave?

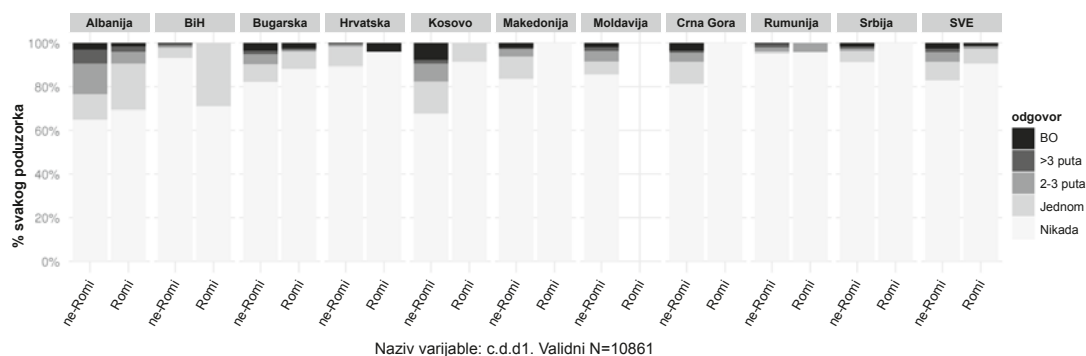

Slika 13.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio takvu vrstu pomoći školi?

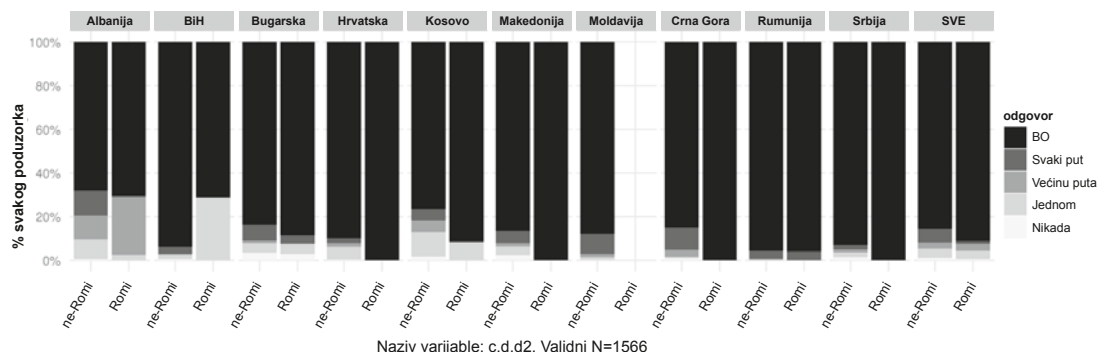

Slika 13.c. Treba li škola od porodice da traži tu vrstu pomoći?

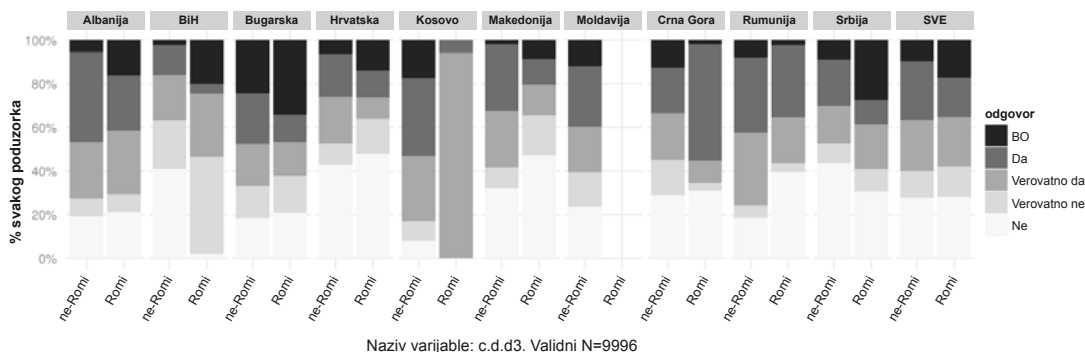
Ni u **dodatnim školskim službama** (biblioteka, igralište, menza) škole ne traže od roditelja da volontiraju, osim u malom procentu u Albaniji i na Kosovu (slika 14.). Opet više od 85 posto od ukupnog broja roditelja nije primilo takav poziv, što važi i za Rome koji u nekim državama (Hrvatska, Makedonija, Crna Gora i Srbija) nijednom u toku prethodne školske godine nisu pozvani da volontiraju u dodatnim školskim službama. Roditelji koji su bili pozvani odazvali su se pozivu (slika 14.b), ali je njihov stav o tome treba li škola da traži od njih da volontiraju u dodatnim školskim službama uglavnom ambivalentan, uz značajne razlike između zemalja (slika 14.c).

Slika 14.a. Pomoć u školskim uslužnim aktivnostima (biblioteka, dvorište, kuhinja): Koliko često je tokom prošle godine škola uputila takav poziv Vašoj porodici za učešće?

Slika 14.b. Je li neko iz Vaše porodice pružio tu vrstu pomoći školi?

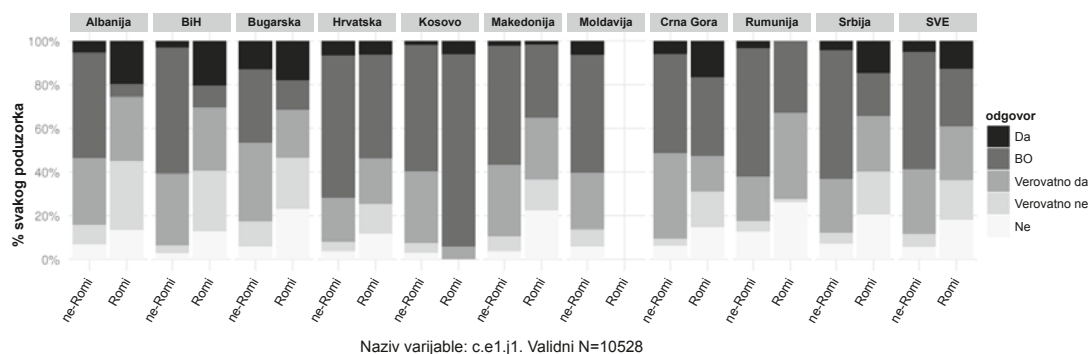
Slika 14.c. Treba li škola od porodice da traži tu vrstu pomoći?

A5 – Učešće u donošenju odluka

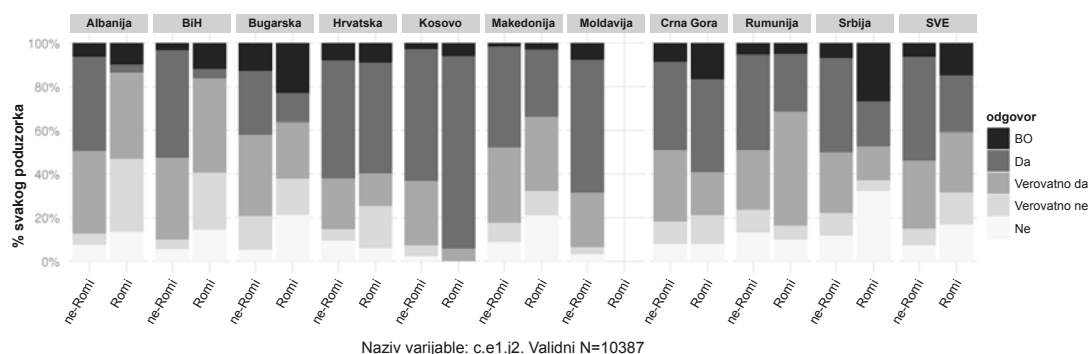
Ispitivanje učešća roditelja u donošenju odluka važna je podtema ovog istraživanja. Ona je detaljnije istražena putem postavljanja dodatnih pitanja roditeljima koji su članovi školskih odbora ili saveta roditelja (dva najčešća oblika zastupničkih tela roditelja u zemljama Jugoistočne Evrope). Informacije o stavovima i iskustvima u vezi sa učešćem u nekoj vrsti odlučivanja na nivou škole ili o pozivima škole da daju svoje mišljenje o finansijskim i organizacionim pitanjima, obrazovanju, zdravlju i pitanjima nasilja u školi, prikupljene su i od ostalih roditelja. Podaci o ovoj dimenziji učešća prikazani su na slikama 15-22.

Uverenja i stavovi roditelja o učešću u donošenju odluka

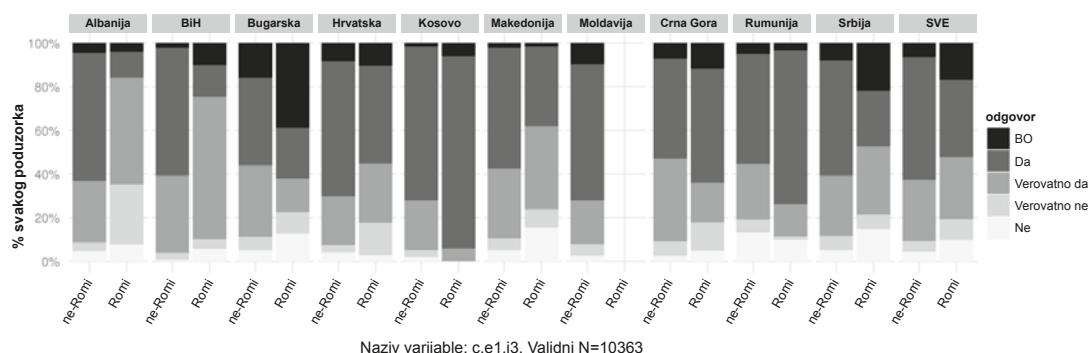
Više od 80 posto roditelja u svim zemljama (i u velikom delu poduzoraka) smatra da svojim učešćem u procesima donošenja odluka u školi može pomoći obrazovanju i blagostanju svog deteta (slika 15.c). Značajna razlika između roditelja Roma i roditelja iz glavnog uzorka evidentirana je samo u albanskom uzorku. Uz određene varijacije između različitih zemalja i poduzoraka, većina roditelja smatra svojom dužnošću da učestvuje u donošenju odluka na nivou škole (slika 15.b). Moramo napomenuti da je u pojedinim zemljama (Rumunija, Kosovo i Crna Gora) nešto veći procenat Roma nego ostalih roditelja izjavio da u vezi s tim ima izrazit osećaj dužnosti. Osim toga, roditelji se u velikoj većini osećaju kompetentnim i sposobnim da doprinesu bilo kojoj vrsti donošenja odluka u školi. (slika 15.a). Međutim, postoji dosledna razlika između uverenja većinskih i romskih roditelja u svim zemljama, osim na Kosovu, gde nešto manje romskih roditelja veruje u svoju sposobnost da učestvuje na taj način. Ipak, čak je i u ovom poduzorku većina roditelja (preko 60 posto) izrazila pozitivno mišljenje. Često je u samim školama prisutno mišljenje da roditelji nisu kompetentni za smisleno učešće u donošenju školskih odluka, ali se rezultati ovog istraživanja, zasnovani na iskazima roditelja, ozbiljno suprotstavljaju takvom stavu i opovrgavaju ga.

Slika 15.a. Sažetak – sve vrste učešća u donošenju odluka: Smatrate li se sposobnim i kompetentnim (lično ili kao porodica) da doprinesete donošenju odluka na bilo koji od pomenutih načina?

Slika 15.b. Smatrate li dužnošću nekoga iz Vaše porodice da prihvati bar neku od pomenutih uloga?

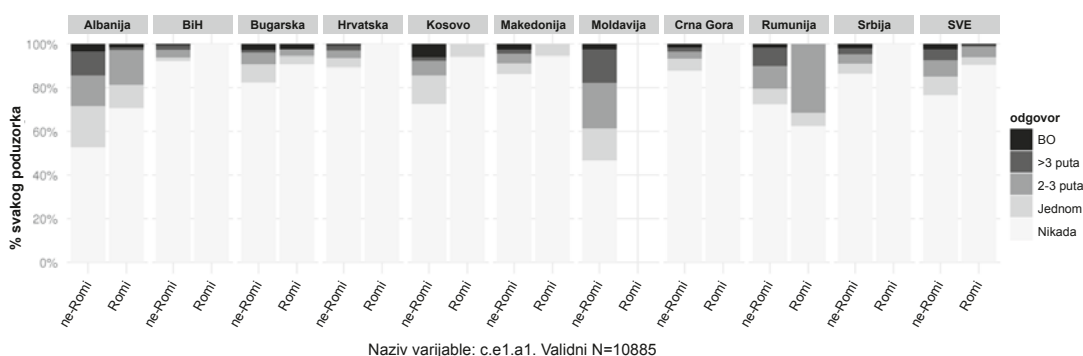

Slika 15.c. Smatrate li da takvim načinom angažovanja možete pomoći svom detetu?

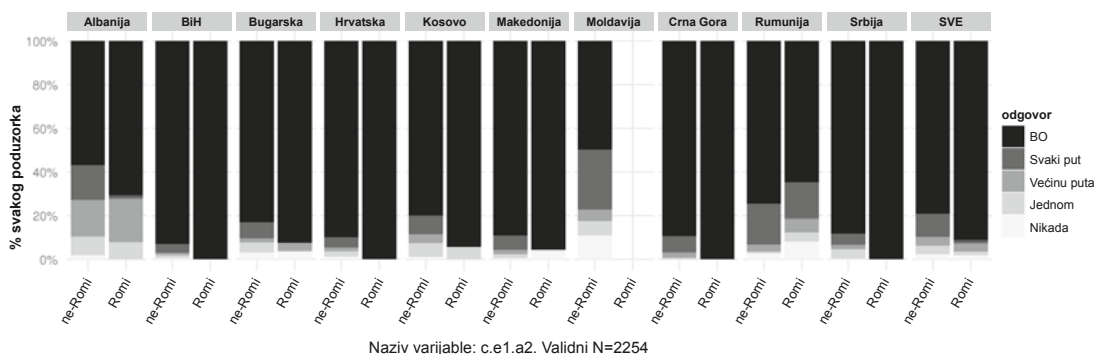
Stvarno učešće u donošenju odluka

Upravljanje školskim finansijama jeste oblast u kojoj se retko traži mišljenje roditelja. Ukupno 79 posto ispitanika kaže da škola o tome nikad nije tražila njihovo mišljenje. Priliku da se izjasni o pitanjima upravljanja školskim finansijama imalo je nešto više roditelja u Moldaviji, Albaniji i Rumuniji nego u zemljama bivše Jugoslavije, gde takva praksa skoro da i ne postoji. Romske roditelji su pitani za mišljenje ređe od roditelja iz glavnog uzorka tokom prethodne školske godine u svim zemljama, osim u Rumuniji; Romi nikad nisu bili pitani za mišljenje u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji (slika 16.a).

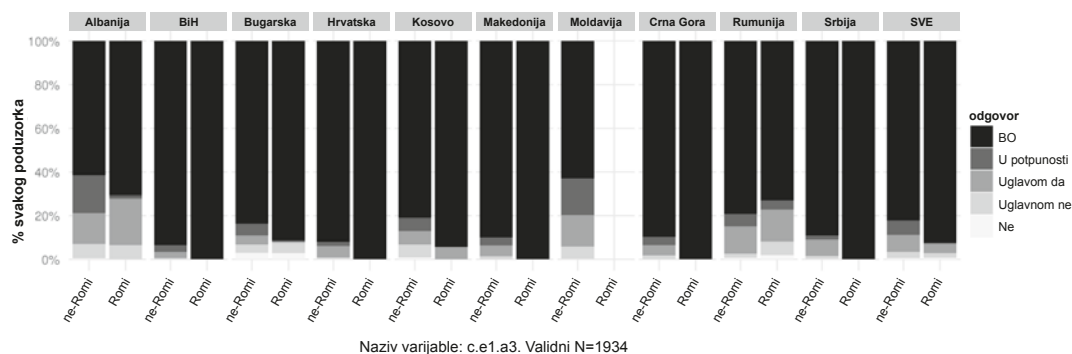
Roditelji imaju različita mišljenja o tome treba li škola da ih konsultuje u vezi s pitanjima upravljanja finansijama – u svakoj zemlji i u svakom poduzorku neki roditelji su za to, dok su drugi protiv (slika 16.d). Roditelji iz Crne Gore, Makedonije i Hrvatske deluju najrezervisanije, ali i u tim zemljama 30-40 posto njih smatra da škola treba da traži mišljenje roditelja kad je reč o finansijama. Kad je to od njih traženo, većina roditelja je dala svoje mišljenje (slika 16.b), a škola ga je bar delimično uzela u obzir (slika 16.c).

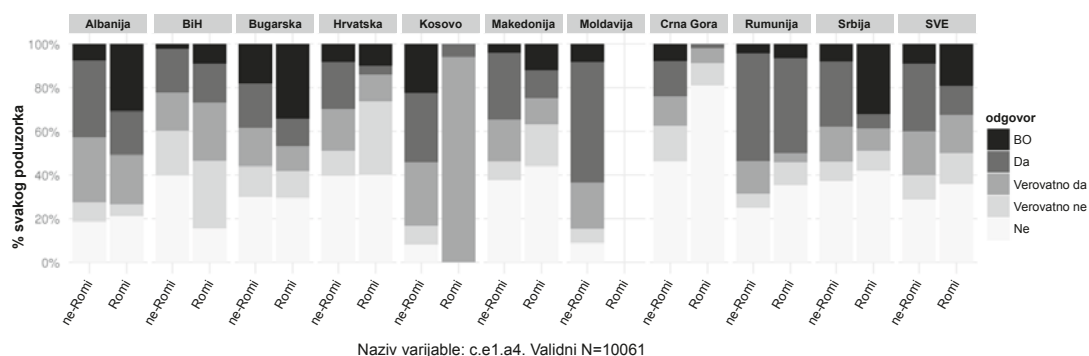
Slika 16.a. Da li je od Vas (lično ili kao porodice) traženo mišljenje o upravljanju školskim finansijama – kako se troši novac u školi (zgrade, oprema, materijali itd.)?

Slika 16.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?

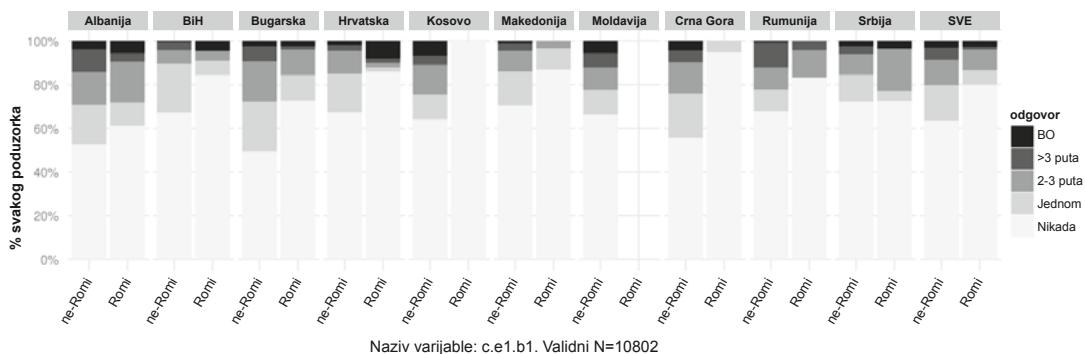
Slika 16.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?

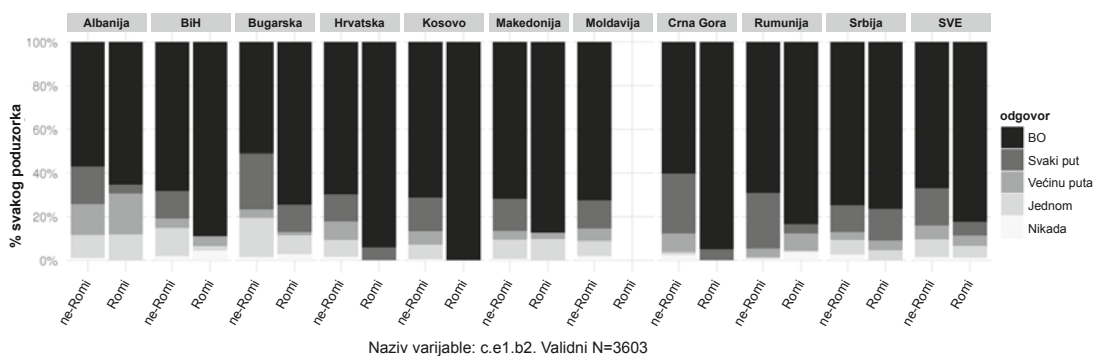
Slika 16.d. Da li je to nešto što bi škola trebalo da vas pita (lično ili kao porodicu)?

Škole češće traže mišljenje roditelja o **vannastavnim aktivnostima** nego o finansijskim pitanjima, pa ipak u toku prošle godine 66 posto roditelja niko nije pitao za mišljenje u ovoj oblasti (slika 17.a). Zemlje se u tom pogledu ne razlikuju mnogo, a tretman roditelja Roma nije mnogo drugačiji od tretmana roditelja iz glavnog uzorka. Kad su bili pitani, roditelji su u najvećem broju odgovorili na poziv (slika 17.b), a škole su uglavnom uzele u obzir njihovo mišljenje (slika 17.c).

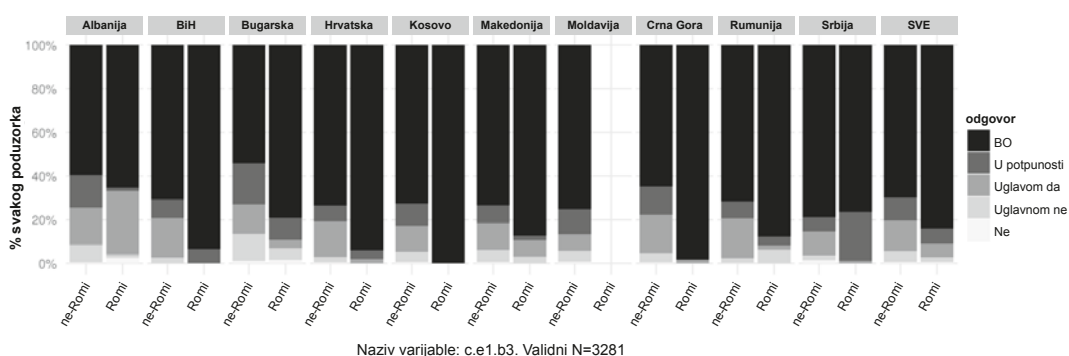
Uprkos tome što pozivi retko dolaze, podaci pokazuju da velika većina roditelja u svim zemljama Ju-goistočne Evrope, kako onih iz glavnog uzorka tako i Roma, smatra da bi škola trebalo da traži njihovo mišljenje o finansijskim pitanjima (slika 17.d).

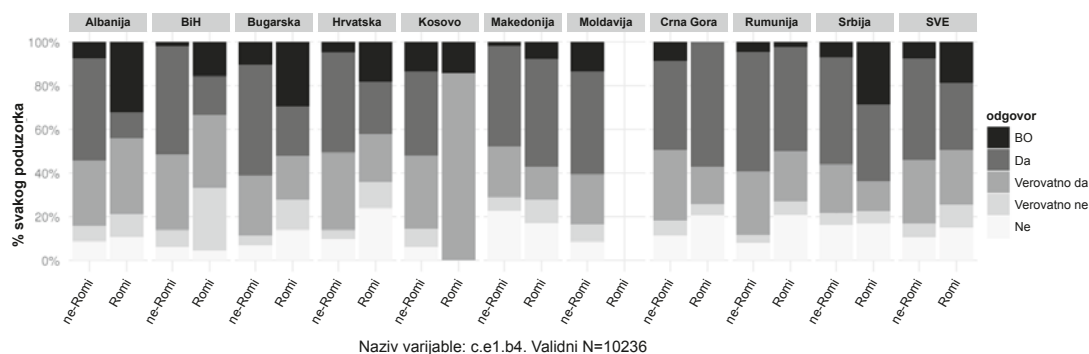
Slika 17.a. Je li od Vas traženo mišljenje o vannastavnim aktivnostima (dodatne sportske aktivnosti, strani jezici, umetnost itd.)? Koliko često je škola tražila od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima tokom prošle godine?

Slika 17.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?

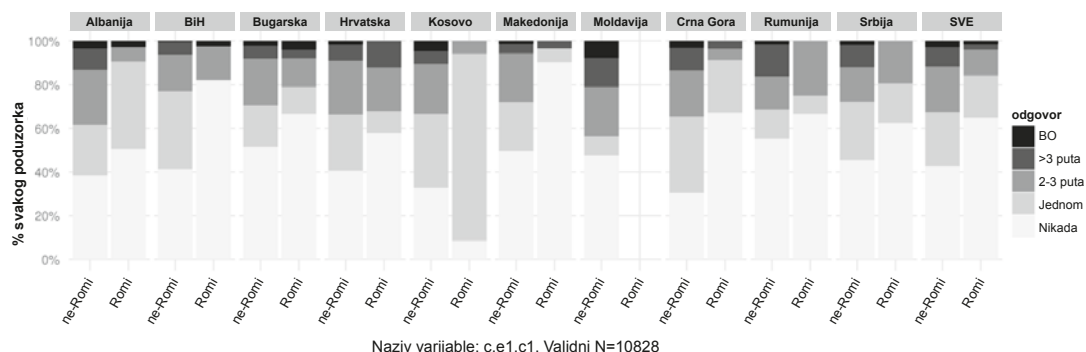
Slika 17.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?

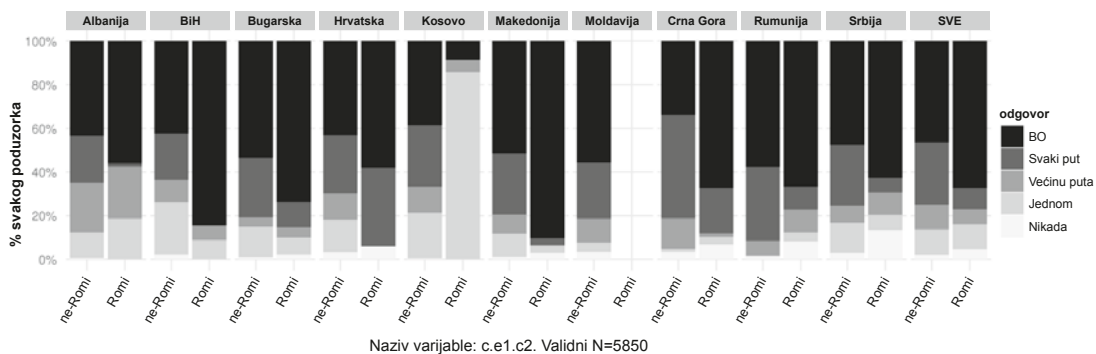
Slika 17.d. Da li je to nešto što bi škola trebalo da vas pita (lično ili kao porodicu)?

Reklo bi se da su škole spremnije da traže mišljenje roditelja o **organizaciji školskih dešavanja** (slavlja, izleti i sl.), s obzirom na to da je 65 posto roditelja izjavilo da su u prethodnoj godini makar jednom pitani za mišljenje u toj oblasti (slika 18.a). U svim zemljama za mišljenje ređe pitaju Rome nego roditelje iz glavnog uzorka; u Makedoniji je zanemariljv broj romskih roditelja saopštio da ih je neko pitao šta misle.

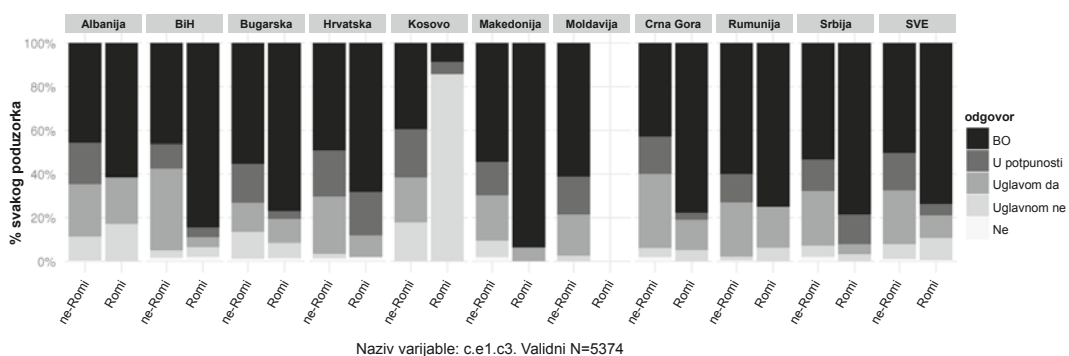
Većina roditelja iz svih zemalja slaže se da bi škole trebalo da ih konsultuju u vezi s tim pitanjima (slika 18.d). Kad se to od njih zatraži, roditelji daju svoje mišljenje (slika 18.b.) i, sudeći po njihovim izjavama, škole ga makar u nekoj meri uzmu u obzir (slika 18.c).

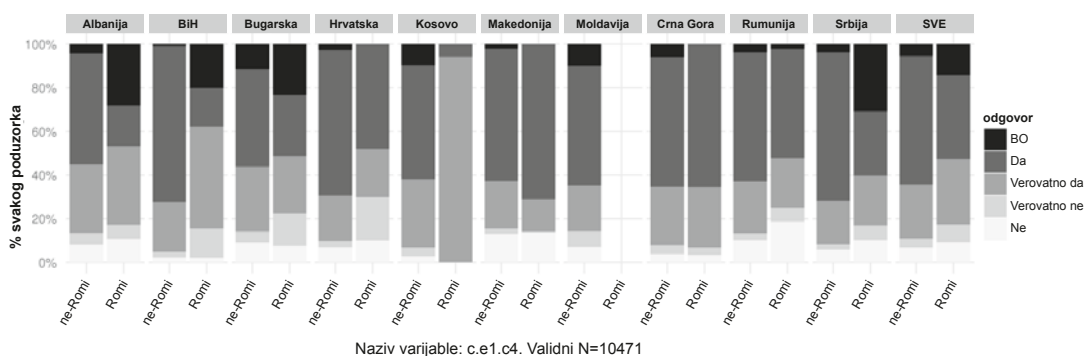
Slika 18.a. Da li je od Vas traženo mišljenje o organizaciji događaja u školi (proslave, ekskurzije itd.) – mislimo i na uticaj na odluke, a ne samo na traženje konkretne pomoći? Koliko puta je škola od Vas (lično ili kao dela porodice) tražila mišljenje o tim pitanjima tokom prošle godine?

Slika 18.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?

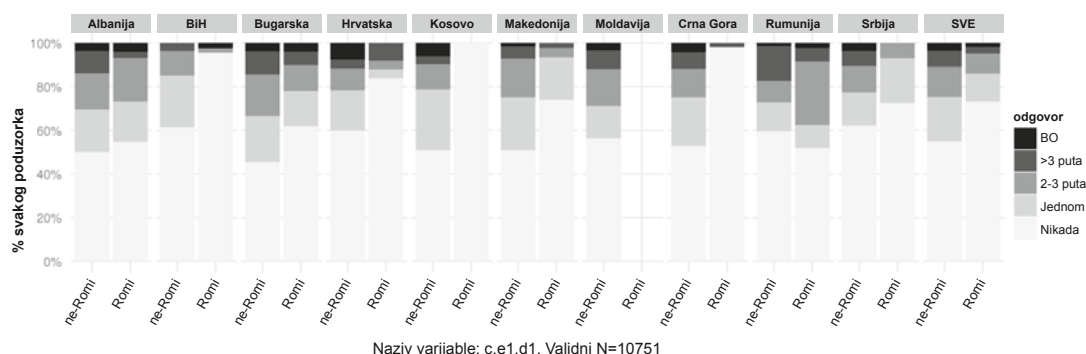

Slika 18.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?

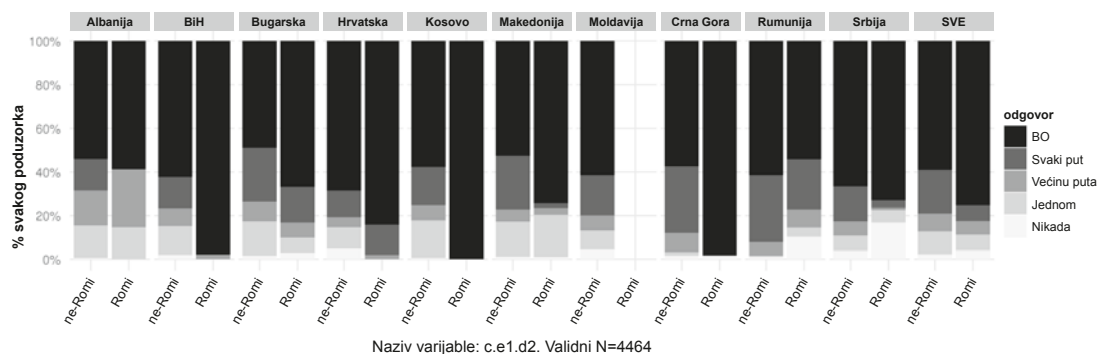

Slika 18.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima?

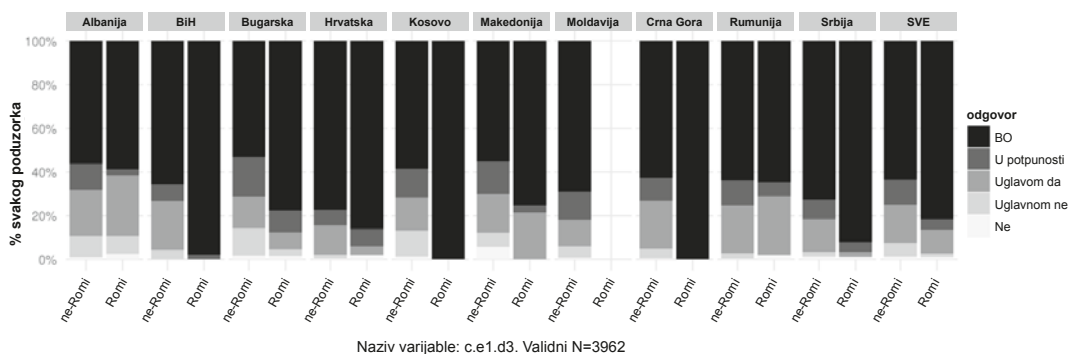
Škole u manjoj meri traže mišljenje roditelja o **zdravlju i bezbednosti učenika** nego o pitanjima školskih dešavanja. Skoro 60 posto roditelja kaže da u toku prethodne godine nikad nisu dali svoje mišljenje o tim pitanjima, a kad je reč o romskim roditeljima taj procenat je skoro upola manji (slika 19.a). U Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini samo je nekoliko roditelja Roma odgovorilo da je njihovo mišljenje zatraženo, a na Kosovu nijedan. Kao i u slučaju drugih oblasti mogućeg uticaja na školske aktivnosti, skoro svi roditelji smatraju da bi škola trebalo da se savetuje s njima o pitanjima zdravlja i bezbednosti učenika (slika 19.d). Kad je to od njih bilo zatraženo, roditelji su dali mišljenje (slika 19.b) i, sudeći po njihovim odgovorima, škole su ga uzele u obzir (slika 19.c).

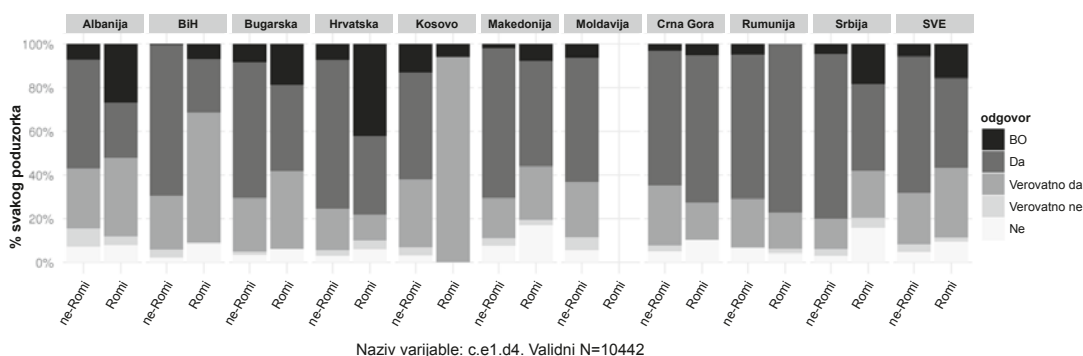
Slika 19.a. Je li od Vas traženo mišljenje o pitanjima koja se tiču zdravlja i bezbednosti (čuvari, prelazak ulice, kamere, droga, saradnja s policijom itd.)? Koliko puta je škola tražila od Vas mišljenje (lično ili kao porodice) o tim pitanjima tokom prošle godine?

Slika 19.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodica)?

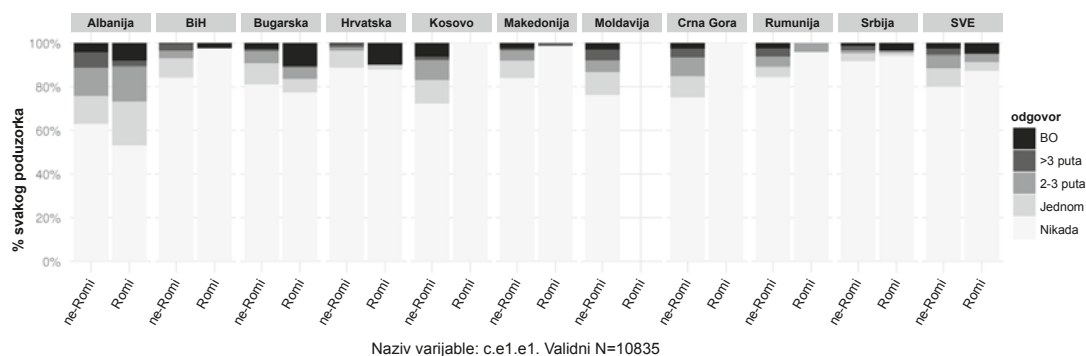

Slika 19.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?

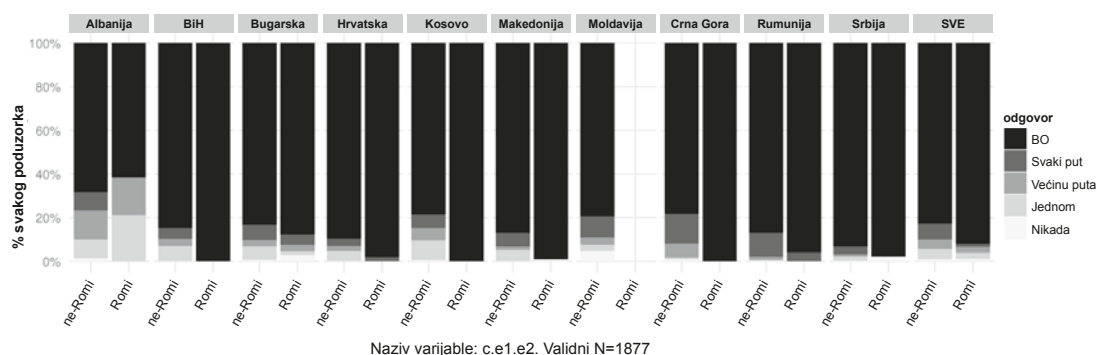

Slika 19.d. Treba li škola da traži od Vas mišljenje (lično ili kao porodice) o tim pitanjima?

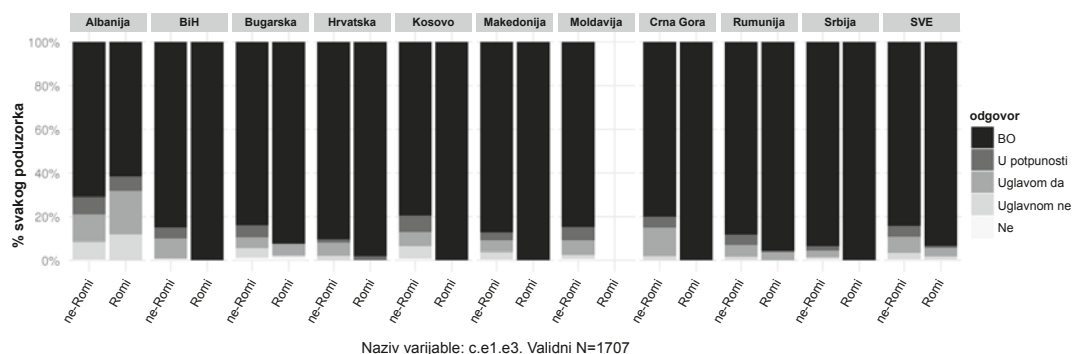
Od svih područja potencijalnog uticaja na donošenje odluka, roditelji se najmanje pitaju za mišljenje kad je reč o problemima **upravljanja školom** (npr. raspored smena, radno vreme, spajanje ili ukidanje odeljenja ili škola, promena lokacije ili vrste škole) – 82 posto roditelja nikad nije konsultovano u vezi s tim (slika 20.a). Međutim, to može da znači da ni same škole često nemaju moć da donose takve odluke. Što se roditelja tiče, oni nisu sigurni treba li škola da se savetuje s njima u vezi s tim pitanjima (slika 20.d.), što je bio slučaj i s pitanjima o upravljanju finansijama. Odgovori roditelja su skoro svuda jednako podeljeni između da i ne, osim na Kosovu, gde većina roditelja smatra da bi škole trebalo da uzmu u obzir i njihovo mišljenje kad se radi o krupnim pitanjima upravljanja školom. Ipak, kada ih pitaju, gotovo svi roditelji daju mišljenje (slika 20.b) i kažu da ga je škola u značajnoj meri uzela u obzir (slika 20.c).

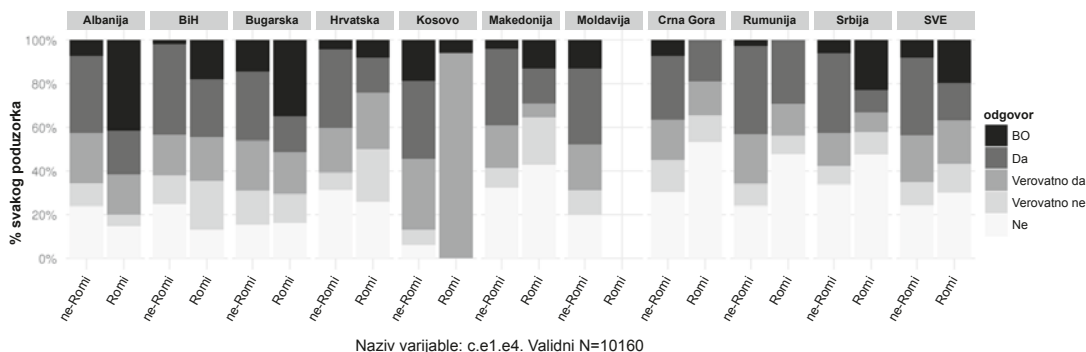
Slika 20.a. Da li je od Vas traženo mišljenje o sveukupnom upravljanju školom – smene, vreme otvaranja, spajanje ili zatvaranje škola i odeljenja, promena lokacije, promena tipa škole itd.? Koliko puta je škola tražila od vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima tokom prošle godine?

Slika 20.b. Jeste li izneli školi mišljenje (lično ili kao porodica)?

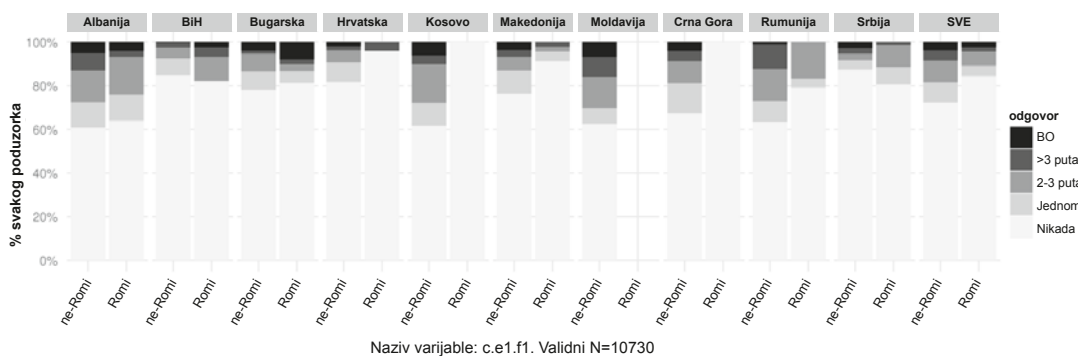
Slika 20.c. Je li škola Vaše mišljenje uzela u obzir?

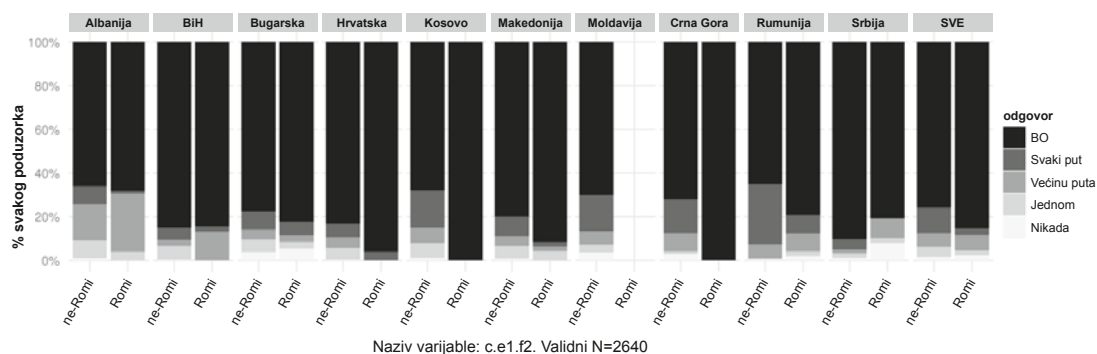
Slika 20.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tom pitanju?

Roditelji se isto tako retko pitaju za mišljenje u vezi s relevantnim pitanjima obrazovanja (npr. sadržaj časa, udžbenici, izbor i procena nastavnika, opterećenost učenika ili domaći zadaci, slika 21.a) – ukupno 75 posto roditelja kaže da ih u toku prethodne godine škola nikad nije pitala za mišljenje o tome. Razlike između zemalja su male i opet niko od ispitanih roditelja Roma s Kosova i iz Crne Gore nijedanput u toku prošle školske godine nije upitan za mišljenje o tome. Kad se to od njih traži, roditelji daju svoje mišljenje (slika 21.b) i kažu da ga škola makar u manjoj meri uzme u obzir (slika 21.c).

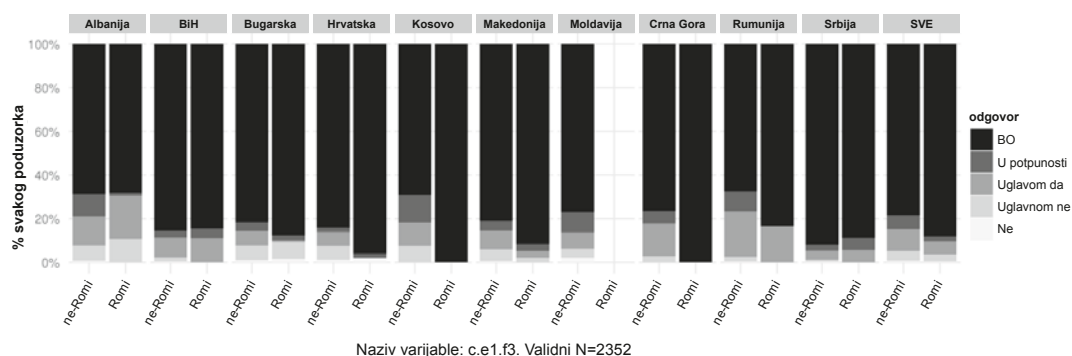
Ovde ponovo nailazimo na veliku razliku između stvarne prakse i roditeljske procene o tome treba li škola da traži njihovo mišljenje. Većina roditelja iz svih zemalja izjavljuje da škola treba da se savetuje s njima kad se donose odluke u vezi s relevantnim aspektima obrazovanja (slika 21.d).

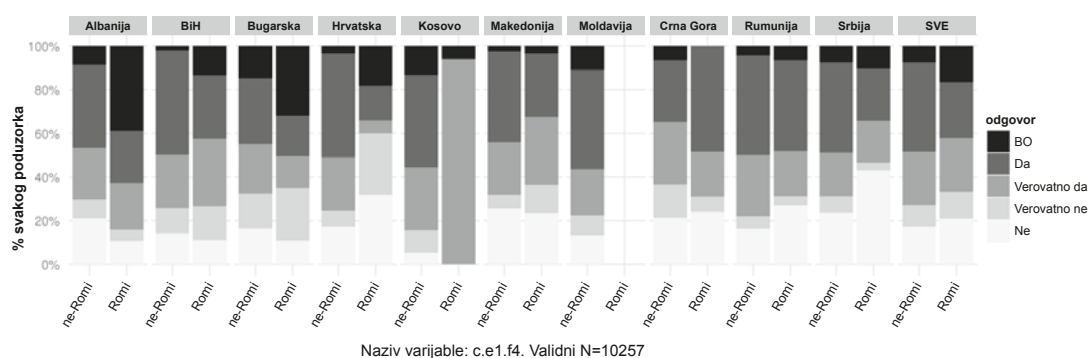
Slika 21.a. Je li od Vas traženo mišljenje o obrazovnim temama – sadržaj lekcija, knjige, izbor i procena nastavnika/učitelja, opterećenost učenika, domaći zadaci i slično? Koliko često je škola tražila od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o takvim stvarima tokom prošle godine?

Slika 21.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodice)?

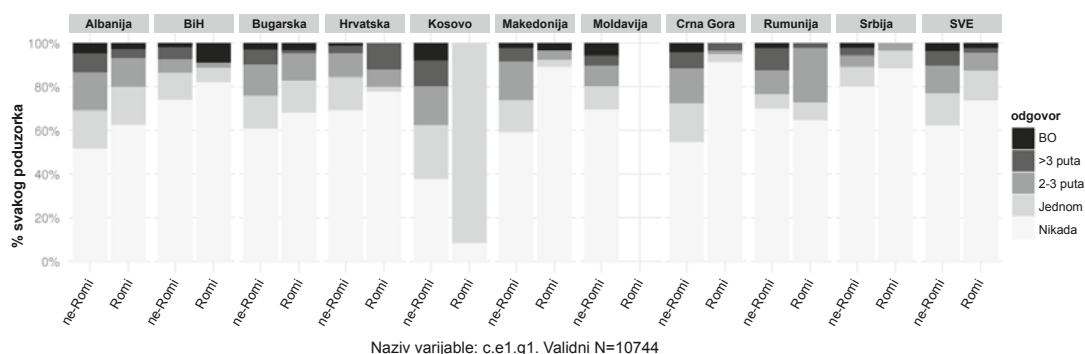

Slika 21.c. Je li škola uzela u obzir Vaše mišljenje?

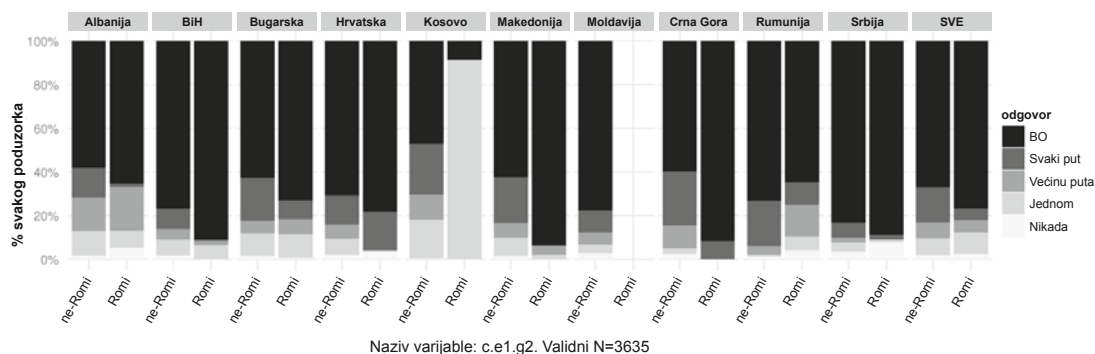

Slika 21.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o tim pitanjima?

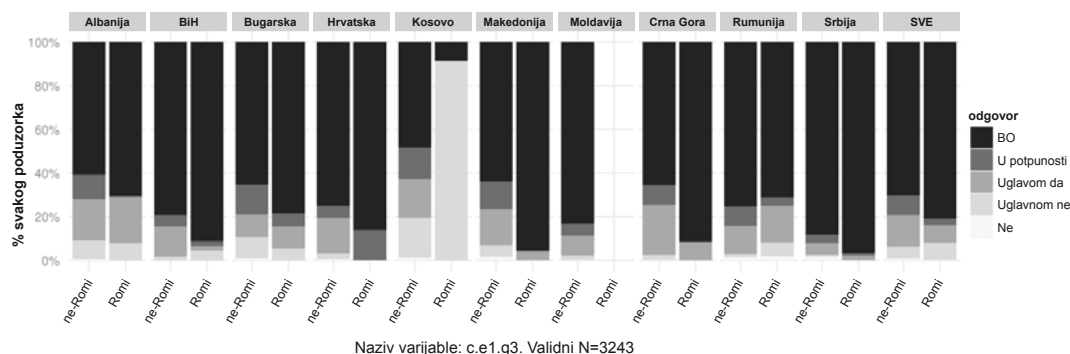
U zemljama Jugoistočne Evrope škole veoma retko praktikuju da traže mišljenje roditelja u vezi sa **nasiljem i disciplinom u školi**. Uprkos tome što velika većina roditelja smatra da škole treba da traže njihovo mišljenje u vezi sa prevencijom nasilja i disciplinskim postupcima i odlukama (slika 22.d), ukupno oko 65 posto roditelja iz glavnog uzorka kaže da u toku prošle školske godine nijedanput nije bilo konsultovano u vezi s tim pitanjima; kad je reč o roditeljima Romima, taj procenat je još veći (slika 22.a). Uzorak s Kosova predstavlja izuzetak, jer je tamo mišljenje o tim pitanjima traženo od oko 60 posto roditelja. Kad škola pozove roditelje da daju mišljenje, oni odgovore na poziv (slika 22.b) i kažu da škola makar u izvesnoj meri njihovo mišljenje uzme u obzir (slika 22.c).

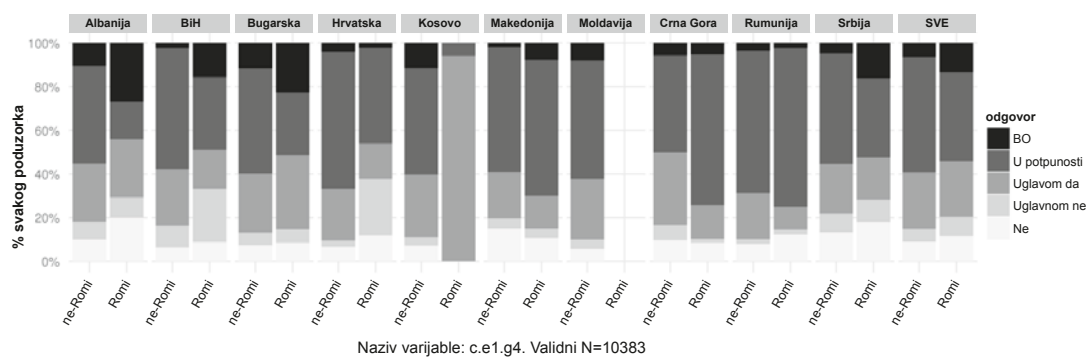
Slika 22.a. Je li od Vas traženo mišljenje o dačkom nasilju, izbacivanju iz škole i drugim pitanjima koja se tiču dačke discipline i procedura u vezi s njom? Koliko često je škola tražila od Vas (lično ili kao porodice) mišljenje o takvim stvarima tokom prošle godine?

Slika 22.b. Jeste li izneli školi svoje mišljenje (lično ili kao porodice)?

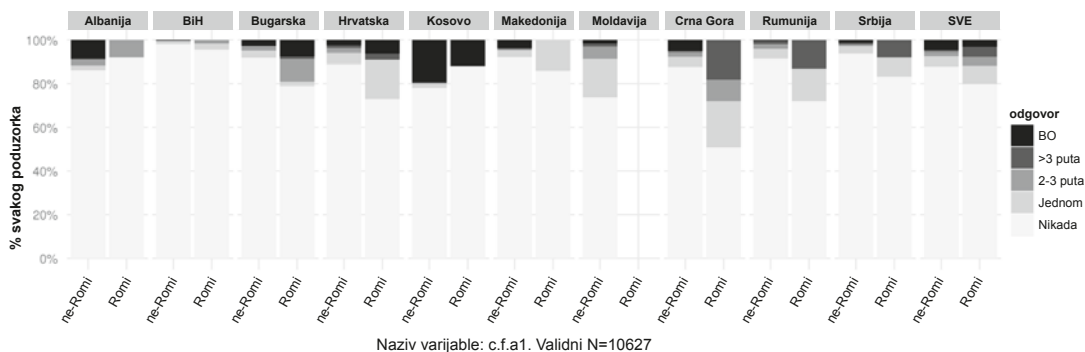
Slika 22.c. Je li škola uzela u obzir Vaše mišljenje?

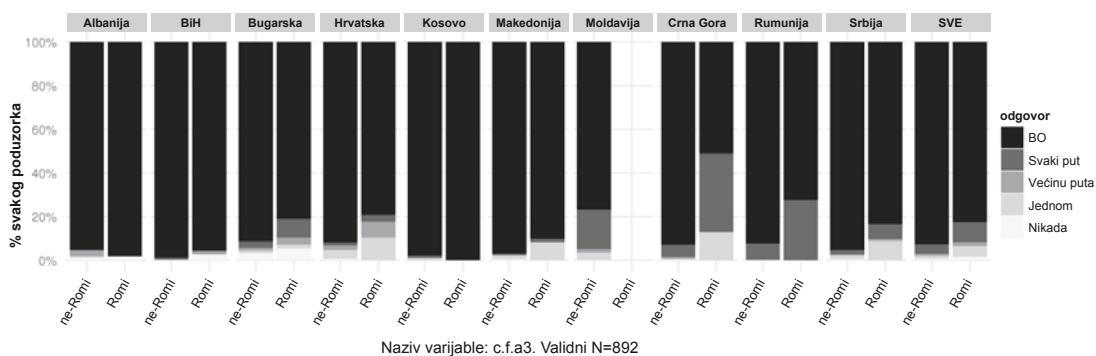
Slika 22.d. Treba li škola da traži od Vas (lično ili kao porodica) mišljenje o tim pitanjima?

A6 – Partnerske aktivnosti škole i zajednice

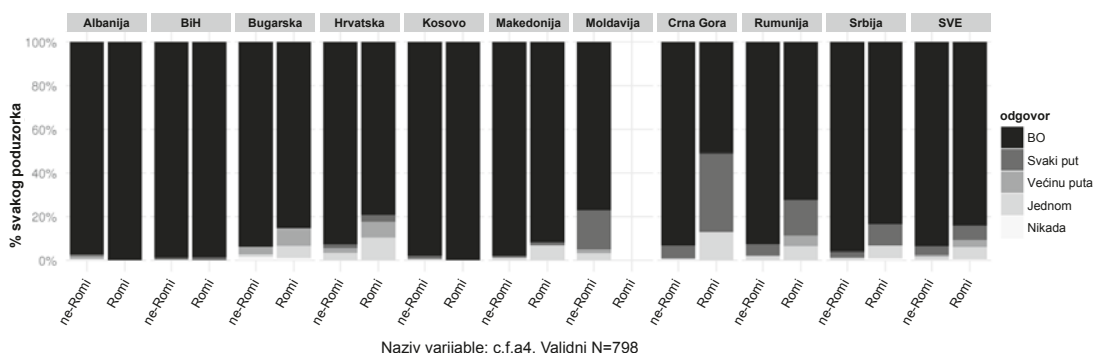
Pokretanje i održavanje partnerstva škole i lokalne zajednice jeste još jedan aspekt učešća roditelja u životu škole, i još jedno od neiskorišćenih područja da se pomogne u zadovoljavanju potreba roditelja i da se poboljša obrazovanje dece u zemljama Jugoistočne Evrope. Oko 90 posto roditelja iz glavnog uzorka kaže da nikad nisu bili u prilici da im škola u koju ide njihovo dete ponudi pomoć zajednice u vezi sa zdravstvenim, stambenim ili socijalnim pitanjima. Zanimljivo je da broj roditelja iz nekih zemalja koji kažu da se takva vrsta pomoći ili ponude pomoći dešava redovnije, odnosno tri ili više puta u toku prethodne školske godine (slika 23.a). Škola retko nudi podršku lokalne zajednice romskim roditeljima – 80 posto roditelja kaže da im takva pomoć nikad nije ponuđena. Ipak, postoje i neki izuzeci – takve ponude od škole dobila je i iskoristila gotovo polovina romskih roditelja iz Crne Gore i trećina iz Rumunije i Moldavije i uglavnom ih smatraju korisnim (slike 23.b. i 23.c). Ovi izuzeci ističu potrebu uspostavljanja partnerstva škole i zajednice u zemljama Jugoistočne Evrope i korist koju bi mnogo veći broj roditelja mogao imati ukoliko bi škole više koristile takve inicijative.

Slika 23.a. Informacije ili pomoć koje nudi škola u vezi sa problemima zdravlja, stanovanja i socijalne zaštite: Koliko često Vam je škola ponudila pomoć u rešavanju tih problema (Vama lično ili Vašoj porodici)?

Slika 23.b. Da li ste to iskoristili?

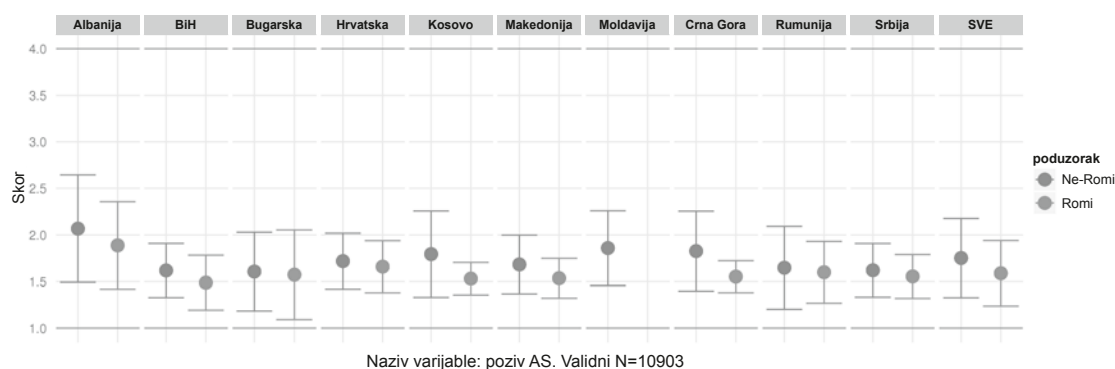

Slika 23.c. Da li Vam je to koristilo?

Pregled mogućnosti koje stvaraju škole za učešće roditelja

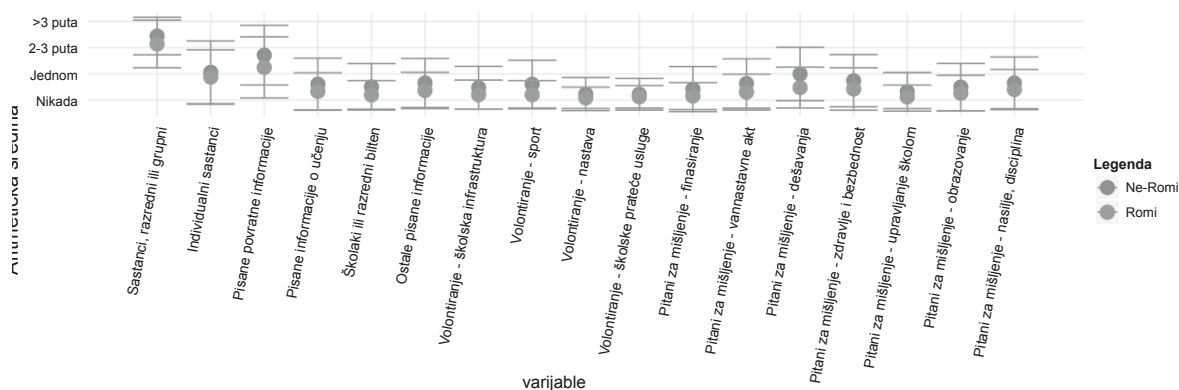
Uprkos višestrukim razlikama između zemalja i poduzoraka, glavna slika koja se stiče iz podataka prikazanih u ovom poglavlju jeste da škole u zemljama Jugoistočne Evrope ne koriste različite mogućnosti za učestvovanje roditelja u školskom životu. Poređenje podataka po dimenzijama učešća roditelja dodatno naglašava taj značajni nalaz.

Kada se sve dimenzije roditeljskog učešća uzmu zajedno (slika 24.a), podaci pokazuju da je prosečna učestalost poziva roditeljima za učešće u školskom životu između *nikad* i *jednom*. Najviša aritmetička sredina poziva je u Albaniji, a najmanja u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. Iako se škole na osnovu izveštaja roditelja unutar iste zemlje međusobno značajno razlikuju u korišćenju različitih mogućnosti za učešće roditelja, većina škola u uzorku nalazi se na niskom nivou – između *nikad* i *samo jednom*. Roditelji Romi su isključeni više od većine roditelja (osim u slučaju da škola nudi pomoć u zajednici, što se dešava u nekim zemaljama). Učestalost poziva za učešće u školskom životu, kao i opseg razlika, nešto je manji za Rome nego za roditelje iz glavnog uzorka. Uključivanje roditelja iz marginalizovanih grupa u život škole široko je uspostavljena društvena praksa koja osigurava veću motivaciju učenika koji pripadaju tim grupama, njihovo bolje postignuće, a utiče pozitivno i na smanjenje broja maloletnika koji napuštaju školu. Uz sve to, tim putem se indirektno pružaju mogućnosti za dodatno obrazovanje roditelja. U zemljama Jugoistočne Evrope taj vid prakse ili ne postoji, ili je zanemarljiv. Roditelji Romi su najmanje pozivani da učestvuju u životu škola u Bosni i Hercegovini, na Kosovu, u Srbiji i u Crnoj Gori.

Slika 24.a. Pozivi za učešće - aritmetičke sredine svih dimenzija +/- 1 SD - po zemljama i poduzorcima.
Rezultati: 1) nikad; 2) jednom; 3) 2-3 puta; 4) više od 3 puta

Analiza podataka o različitim dimenzijama učešća za sve zemlje (slika 24.b) pokazuje da škole uglavnom koriste najtradicionalnije i pravno obavezujuće oblike poziva roditeljima (pozivi na roditeljske sastanke i pismena obaveštenja o napretku deteta) nekoliko puta u toku školske godine. U drugim dimenzijama učešća stopa poziva je veoma niska. Škole ne koriste široke mogućnosti pismene komunikacije za informisanje (i edukaciju) roditelja o važnim pitanjima koja se tiču škole, obrazovanja i vaspitanja deteta; ne koriste mogućnosti roditeljskog volontiranja koje bi moglo da poboljša komunikaciju i poverenje između roditelja i škole i, u najvećem broju slučajeva, izbegavaju da uključe roditelje u bilo koju vrstu donošenja odluka na školskom nivou. Slika koja sledi pokazuje da se pozivi za učešće smanjuju što je učešće bliže ključnim obrazovnim pitanjima.

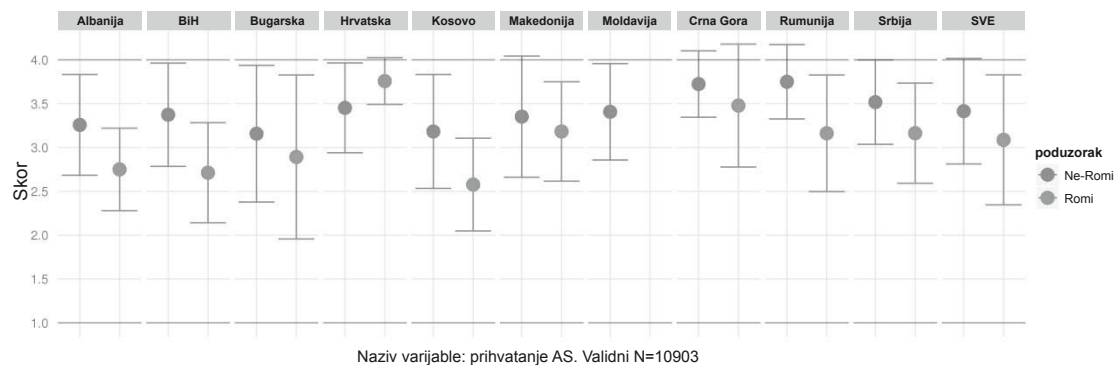

Slika 24.b. Aritmetičke sredine poziva u dimenzijama učešća

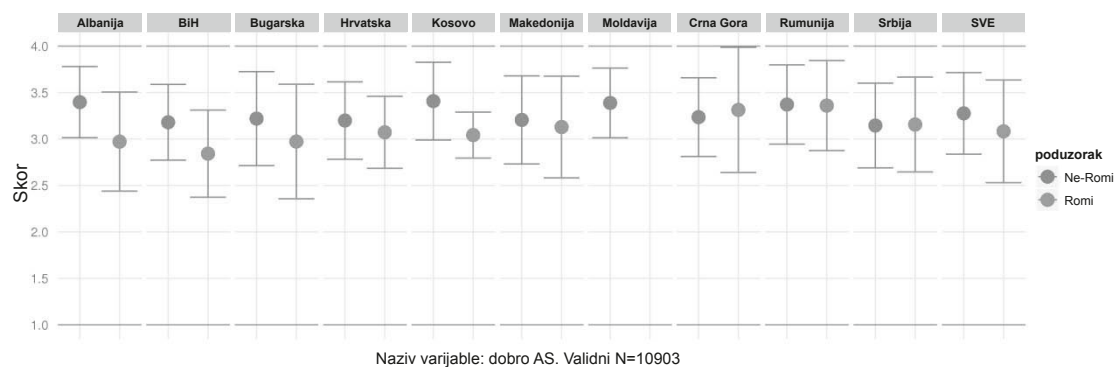
Za razliku od toga, roditelji pokazuju izrazitu spremnost da učestvuju u različitim aspektima školskog života (slike 24.c-24.f). Veliki broj roditelja prihvata školske pozive i smatra se sposobnim da učestvuje u školskom životu, dok je nešto manji broj onih koji veruju da je to njihova dužnost.

Gledano u celini, roditelji iz Rumunije i Crne Gore najčešće se odazivaju na pozive da učestvuju u školskom životu (slika 24.c), ali je među njima najmanje romskih roditelja u svim zemljama, osim u Hrvatskoj. Stopa odziva Roma je za jednu SD manja od aritmetičke sredine većine roditelja, ali u svim zemljama čak i najpasivniji roditelji makar jednom odgovore na poziv da učestvuju.

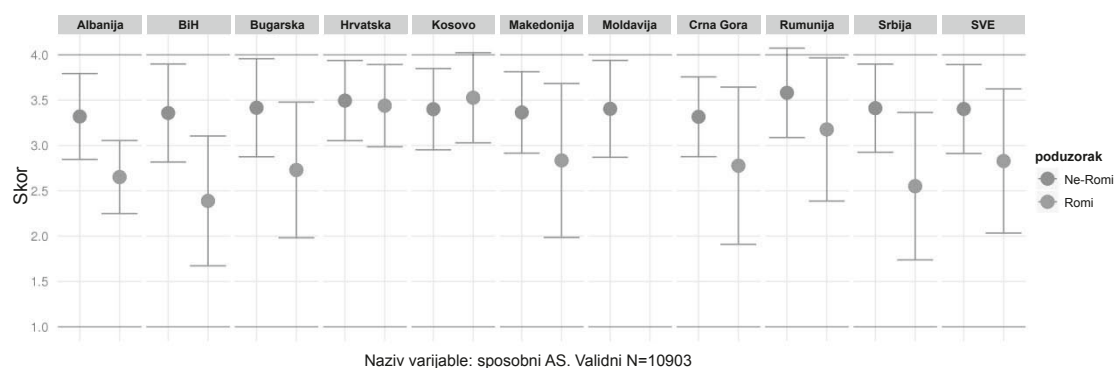
Nezavisno od zemlje i poduzorka, roditelji kao veoma korisno vide učešće u različitim vrstama školskih aktivnosti – o tom stavu postoji jasan konsenzus u svim zemljama Jugoistočne Evrope (slika 24.d). Pored toga, u svim zemljama roditelji se osećaju veoma sposobnim i kompetentnim da učestvuju. Romski poduzorak je u tome na istom nivou sa roditeljima iz glavnog uzorka, odnosno u Crnoj Gori i Srbiji iznad njega, dok je u ostalim zemljama nešto niži (slika 24.e). Takođe, roditelji u svim zemljama smatraju da svojim učestvovanjem u velikoj meri doprinose dobrobiti deteta (slika 24.g). Izuzetak su Romi u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Bugarskoj, gde su njihovi odgovori u domenu percepcije koristi od učestvovanja za jednu SD niži od odgovora većine roditelja. Kada su pozvani, roditelji osećaju dužnost da učestvuju u školskoj aktivnosti (slika 24.f) iako postoji velika varijacija između zemalja, pojedinačnih roditelja i poduzoraka – npr. najmanje se osećaju dužnim da učestvuju roditelji iz Srbije. Izgleda da se u tome najveća razlika između roditelja Roma i roditelja iz glavnog uzorka pojavljuje u Albaniji, Bosni i Hercegovini i Bugarskoj.

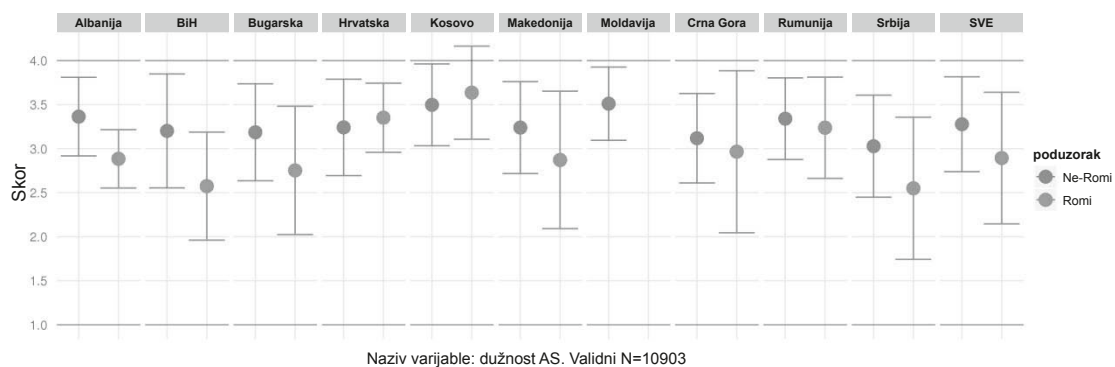
Slika 24.c. Prihvatanje poziva za učešće - aritmetičke sredine svih dimenzija ± 1 SD - po zemljama i poduzorcima.
Rezultati: 1) nikad; 2) jednom; 3) više puta; 4) svaki put

Slika 24.d. Uverenje da su različite vrste učešća dobre - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina ± 1 SD.
Rezultati: 1) ne; 2) verovatno ne; 3) verovatno da; 4) da

Slika 24.e. Porodica se oseća sposobnom da učestvuje - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina ± 1 SD

Slika 24.f. Porodica oseća dužnost da učestvuje - aritmetička sredina $\pm$ 1 SD

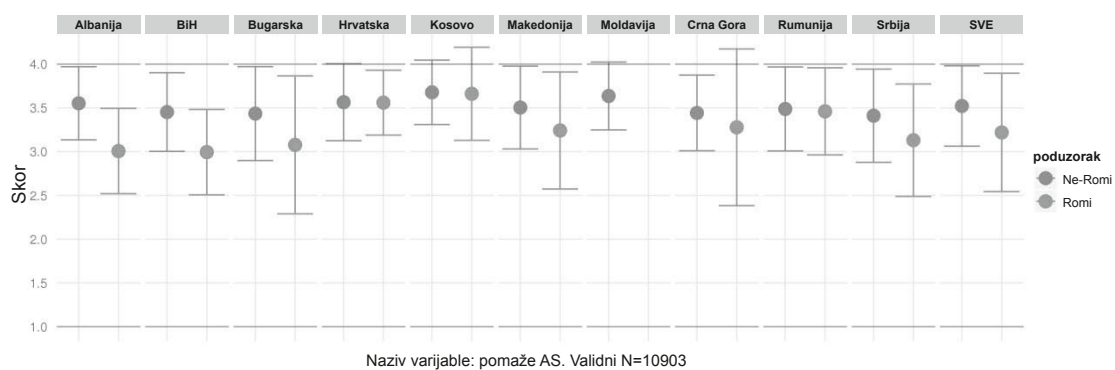
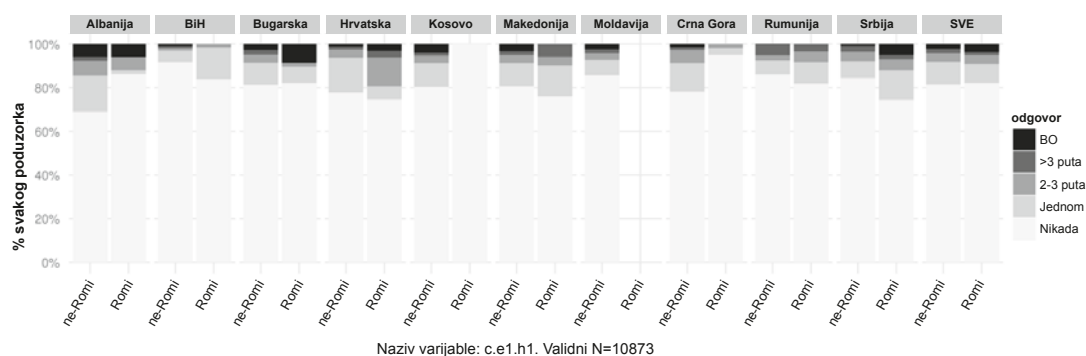

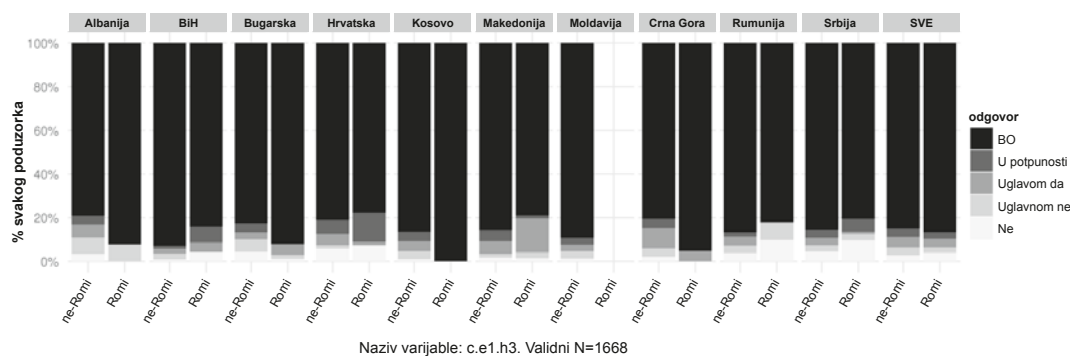
Figure 24.g. Porodica percipira koristi od učešća po zemljama i poduzorcima - aritmetička sredina $\pm$ 1 SD

B – Inicijativa roditelja i uloga predstavnika roditelja

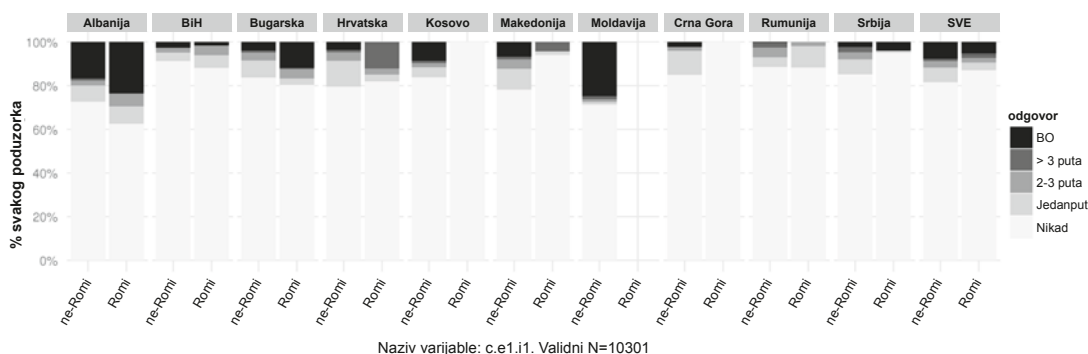
Osim u domenu aktivnosti koje inicira škola, na razne aspekte školskog života roditelji mogu da utiču samoorganizovano i na sopstvenu inicijativu, posebno kada ih škola ne poziva da učestvuju. Ovo istraživanje pokazalo je da se to retko dešava u zemljama koje su učestvovala u istraživanju. Samo je oko 15 posto ispitanih roditelja izjavilo da su inicirali neku aktivnost, bilo u saradnji sa školom ili, još manje, s drugim roditeljima (slike 25.a. i 25.c). Važno je napomenuti da su Romi nešto aktivnije od ostalih roditelja tražili ono što im je trebalo ili što su želeli, i to u nekoliko zemalja samostalno (u Srbiji, Rumuniji, Hrvatskoj i Makedoniji), a u ostalim zemljama zajedno s drugim roditeljima (u Albaniji i Bosni i Hercegovini). Uprkos tome, sudeći po roditeljskim izjavama, te inicijative nisu naišle na dobar prijem u školi u najmanje 50 posto slučajeva (slike 25.b. i 25.d).

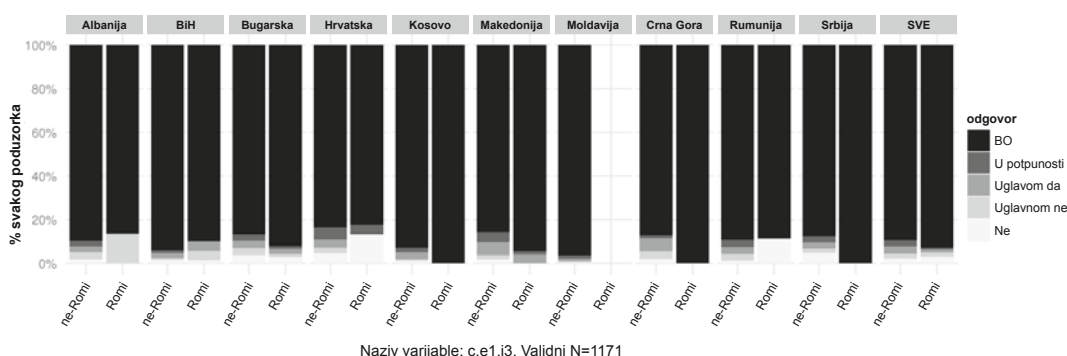
Slika 25.a. Jeste li možda pokušali da na nešto utičete samoinicijativno, bez ostalih roditelja i bez poziva škole da to učinite, npr. jeste li ste se žalili zbog neke ocene, zbog drugog deteta i slično?

Slika 25.b. Ako jeste, da li ste dobili to što ste tražili?

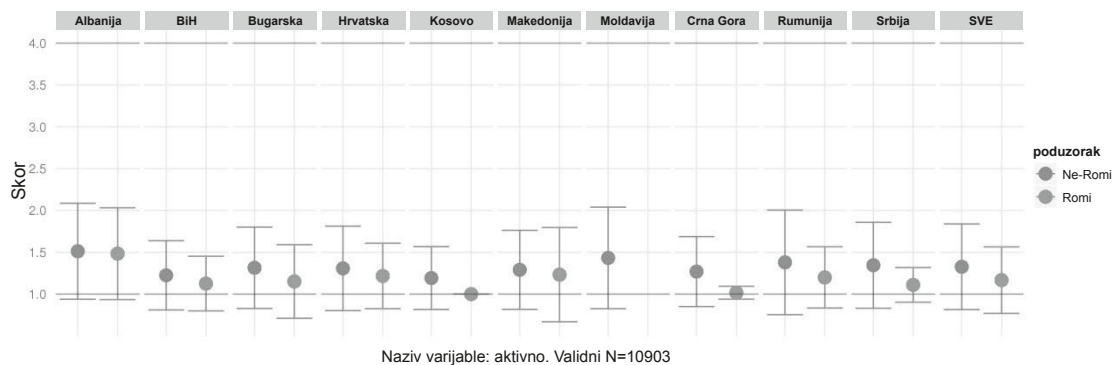
Slika 25.c. Jeste li možda pokušali da utičete na nešto zajedno sa ostalim roditeljima, ali bez poziva škole da to učinite?

Slika 25.d. Ako jeste, da li ste dobili to što ste tražili?

Roditelj najaktivnije može učestvovati u životu škole i u procesu donošenja odluka ako **postane predstavnik roditelja**. U svim zemljama Jugoistočne Evrope česta je praksa da su roditeljski predstavnici članovi školskih odbora i saveta roditelja.

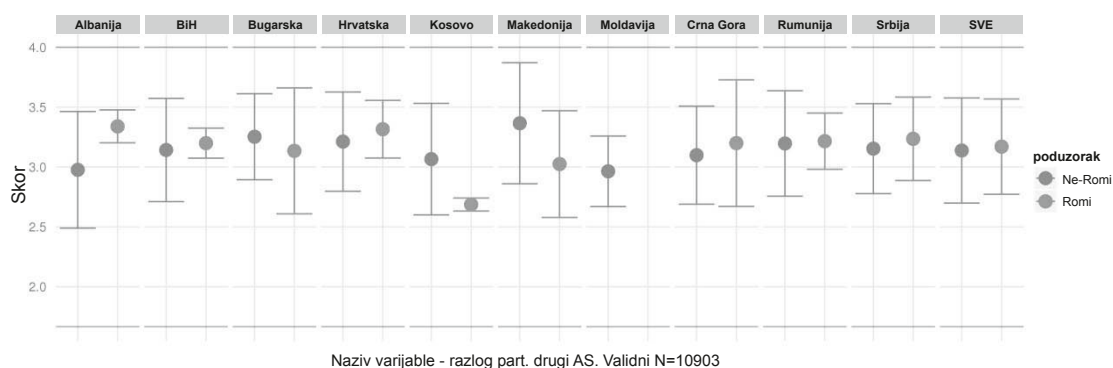
Roditelji iz glavnog uzorka veoma retko su imali priliku da budu predstavnici roditelja ili da na neki drugi način aktivno utiču na aktivnosti i donošenje odluka u školi (slika 26.a). Romske roditelji su još ređe uključeni u neku vrstu predstavljanja roditelja i, osim u Albaniji i Rumuniji, njihovi izveštaji pokazuju da nikad nisu ni imali tu ulogu.

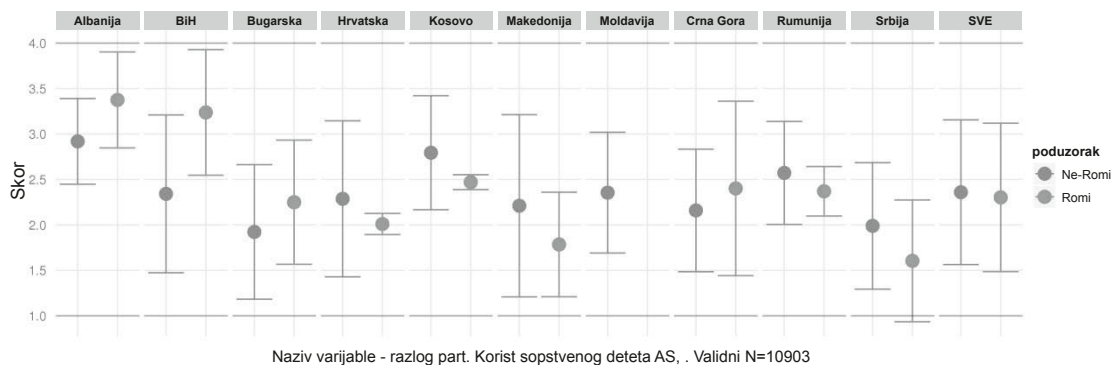
Slika 26.a. Aktivno učešće (ili je predstavnik roditelja ili pokušava da utiče na školski život) - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD.
Rezultati: 1) nikad; 2) jednom; 3) dvaput; 4) tri puta

Dakle, da bismo bolje istražili iskustva predstavnika roditelja, formirali smo još jedan uzorak od 1 439 predstavnika i ispitali ih dodatnim setom pitanja koja su se fokusirala na razloge da prihvate predstavničku ulogu i na njihove stavove o nivou sopstvenog uticaja, poverenja i efikasnosti. Podaci o stavovima predstavnika roditelja predstavljani su na slikama 26.b-26.h.

Predstavnici roditelja iz svih zemalja i poduzoraka slažu se da je želja da rade za dobrobit drugih **jak razlog za njihovo angažovanje** (slika 26.b), tj. oni svoju ulogu vide kao altruističnu i društveno korisnu. Međutim, roditelji se razlikuju u proceni potencijalne koristi te uloge za njihovo dete (slika 26.c). U tome postoje velike razlike između zemalja (uverenje da je njihova uloga korisna za dete najveće je u Albaniji, a najmanje u Hrvatskoj i Srbiji); još su veće individualne razlike između roditelja iz iste zemlje, koje se posebno mogu videti u većinskom uzorku predstavnika u Makedoniji i u uzorku Roma u Bosni i Hercegovini. To pokazuje da predstavnici roditelja vide svoju ulogu na različite načine i da je asimiliraju u svoje sisteme uverenja, skoro ne obraćajući pažnju na formalne karakteristike same uloge.

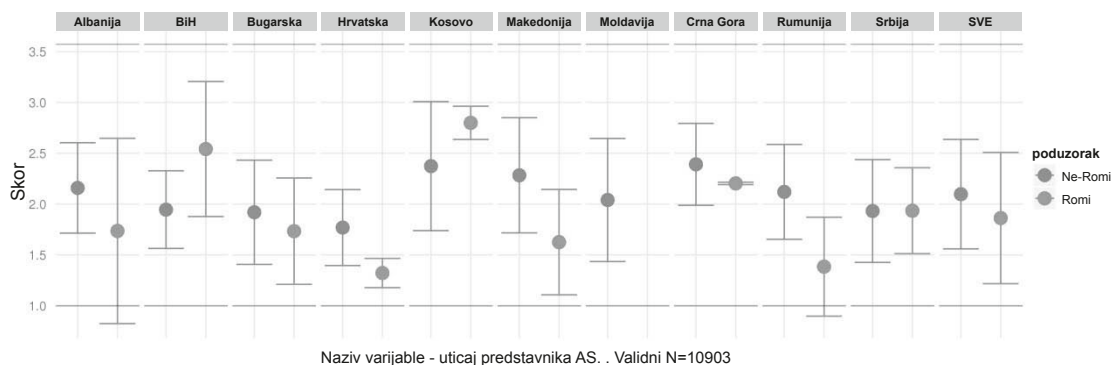

Slika 26.b. Briga o dobrobiti drugih kao razlog da se postane predstavnik - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD.
Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno

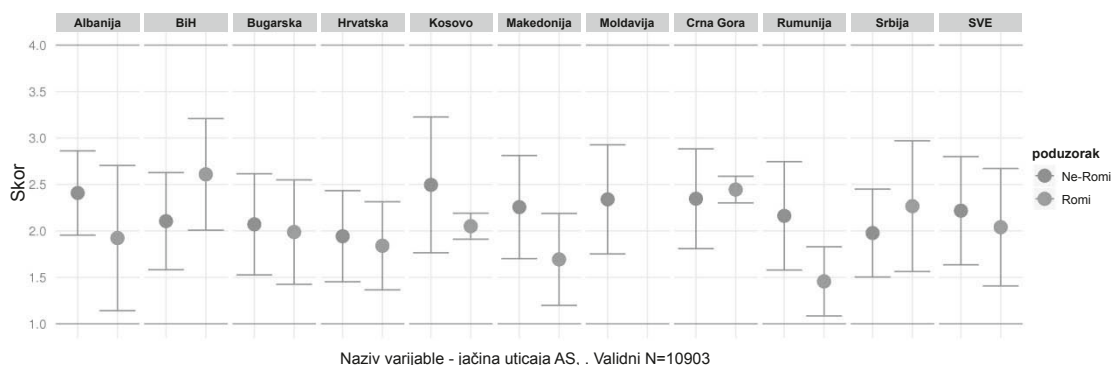
Slika 26.c. Briga o dobrobiti svog deteta kao razlog da se postane predstavnik - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i $\pm 1SD$.

Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno

Slika 26.d. Stavovi predstavnika roditelja o stepenu uticaja predstavnika roditelja - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i $\pm 1SD$.

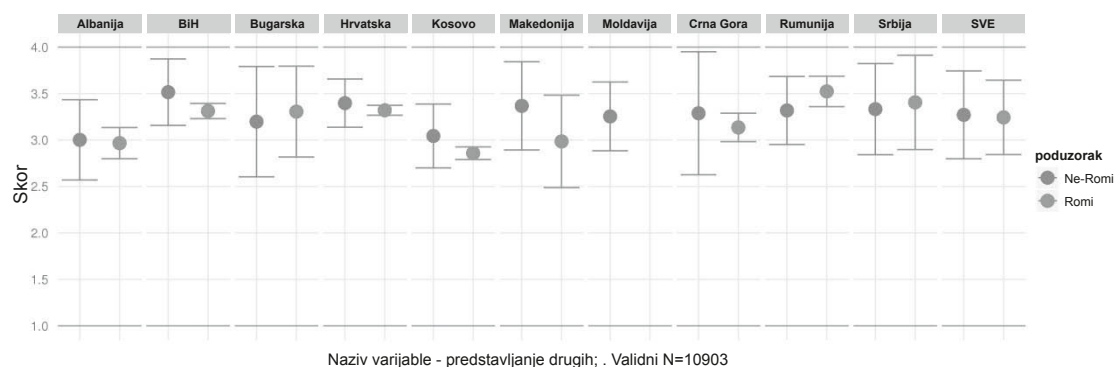
Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno

Slika 26.e. Stavovi predstavnika roditelja o stepenu uticaja roditelja - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i $\pm 1SD$.

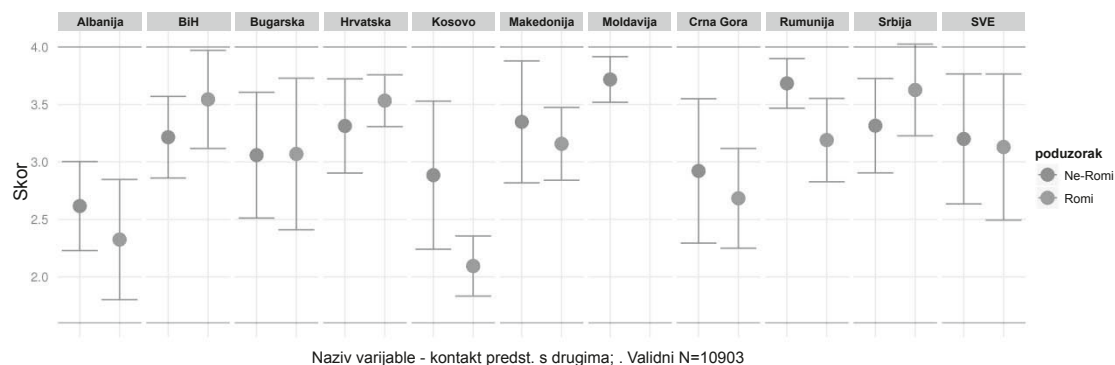
Rezultati: 1) nije važno; 2) donekle je važno; 3) važno je; 4) veoma je važno

Predstavnici roditelja uglavnom smatraju da im ostali roditelji u velikoj meri veruju (slika 26.f). Predstavnici roditelja iz Albanije i sa Kosova ocenjuju da je poverenje koje dobijaju od drugih roditelja nešto manje nego što to misle predstavnici roditelja iz drugih zemalja. Uz to, u nekoliko zemalja Romi ocenjuju da je poverenje koje dobijaju od ostalih roditelja nešto manje nego poverenje koje dobijaju predstavnici iz glavnog uzorka.

Slika 26.f. Procena predstavnika roditelja o poverenju koje imaju od ostalih roditelja - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD

Uverenje predstavnika roditelja o sopstvenoj efikasnosti uglavnom je visoko (slika 26.h), iako dobijeni podaci pokazuju velike varijacije između zemalja i samih predstavnika. Uverenje da su efikasni najviše je kod predstavnika roditelja u Moldaviji, Rumuniji i Srbiji, a najmanje u uzorku romskih predstavnika na Kosovu i kod svih predstavnika u Albaniji.

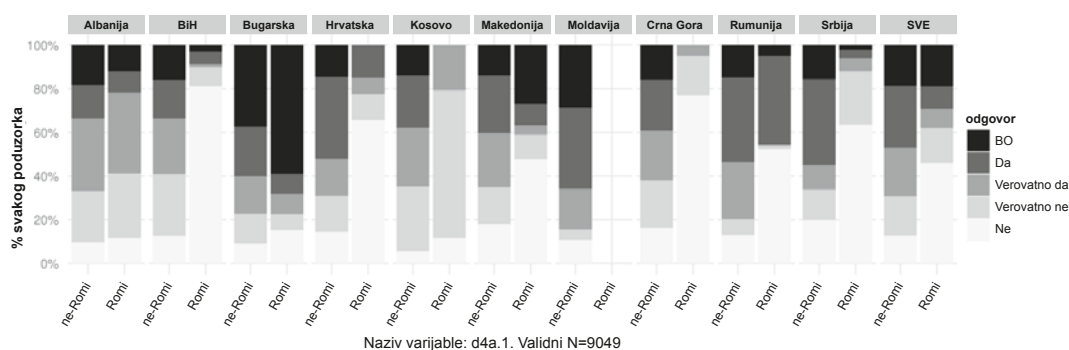
Slika 26.h. Uverenje predstavnika roditelja o sopstvenoj efikasnosti - po zemlji i poduzorku - aritmetička sredina i +/- 1SD.

Rezultati: 1) uopšte se ne slažem; 2) donekle se slažem; 3) u priličnoj meri se slažem; 4) u potpunosti se slažem

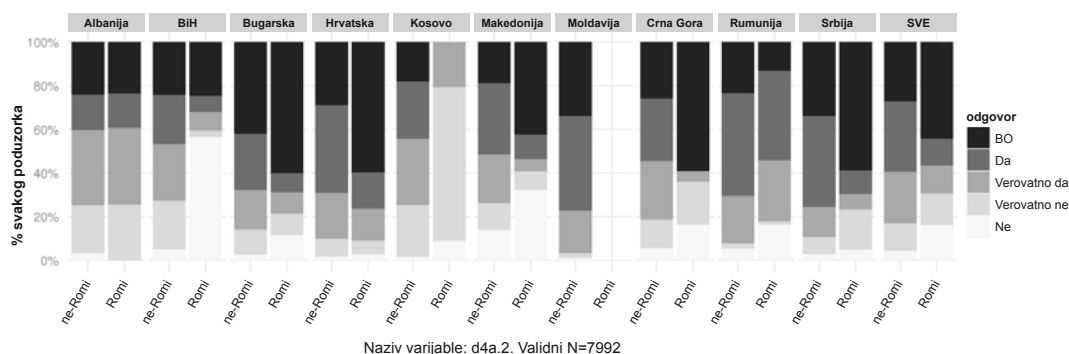
Predstavnici roditelja su, međutim, prilično pesimistični kad je reč o proceni stepena **uticaja** koji imaju na donošenje odluka koje su opisane u delu A (upravljanje finansijama itd. - slika 26.d). Iako postoje neke varijacije između zemalja, opšta procena je oko *donekle je važno* – to važi i za romske predstavnike i za većinske predstavnike roditelja. Izgleda da su bitnije individualne varijacije među roditeljima

u istoj podgrupi (npr. romski predstavnici iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske i Makedonije), što ponovo ukazuje na razlike u kontekstu, iskustvu i veštinama koje oblikuju procenu sopstvenog uticaja svakog pojedinačnog roditelja. Predstavnici roditelja daju nešto koherentniju i optimističniju procenu roditeljskog uticaja na proces donošenja odluka u školi, i to u različitim domenima mogućih procesa donošenja odluka u školi (slika 26.e). Romski predstavnici procenjuju da je roditeljski uticaj na donošenje odluka u školi nešto manji nego što to čini većina roditelja (pogledati, na primer, diskrepancu u proceni između Roma i većinskih predstavnika u Makedoniji), osim u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Ipak, ukupne razlike između zemalja nisu toliko velike.

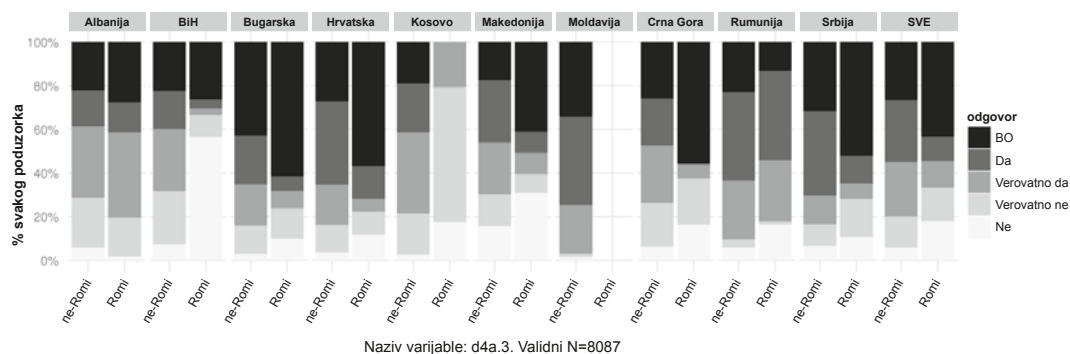
Procena predstavnika od strane ostalih roditelja daje nešto drugačiju sliku. Izgleda da svi roditelji, a posebno Romi, ne poznaju dobro svoje predstavnike (slika 27.a). Pored toga, više od polovine roditelja iz glavnog uzorka i više od dve trećine Roma smatra da predstavnik s njima ne kontaktira dovoljno često (slika 27.e). Neki roditelji veruju da ih predstavnik ne poštuje dovoljno, što je u nekim slučajevima jasno pokazano – npr. među roditeljima Romima u Bosni i Hercegovini (slika 27.b), a pokazalo se i da nije svim roditeljima lako da pričaju o problemima s predstavnikom (slika 27.c). Savete roditelja u školama roditelji procenjuju kao umereno aktivne i efikasne (slike 27.d. i f.).

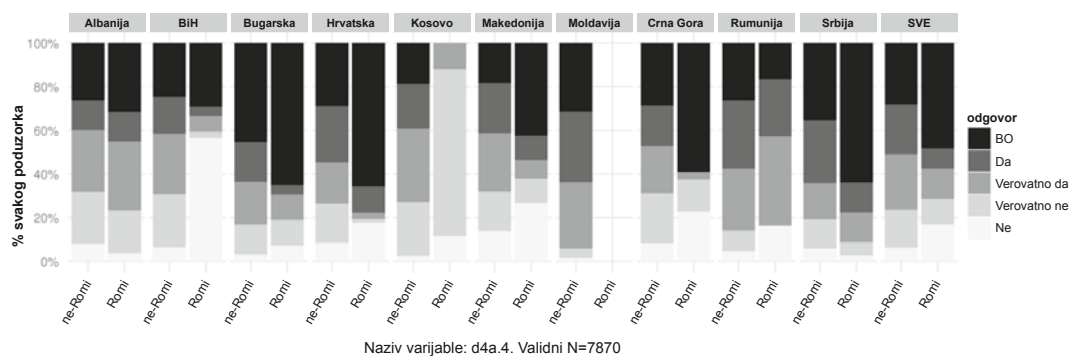
Slika 27.a. Poznajem/o veoma dobro predstavnika roditelja u školi svog/našeg deteta.

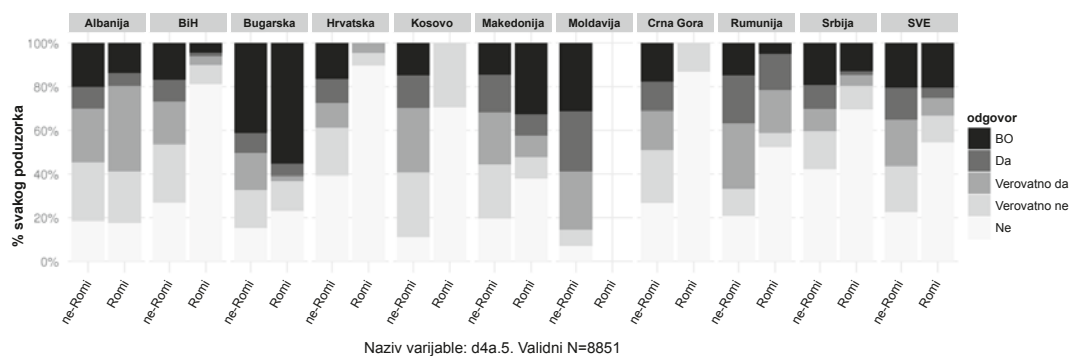
Slika 27.b. Predstavnik roditelja se prema meni/nama odnosi s poštovanjem.

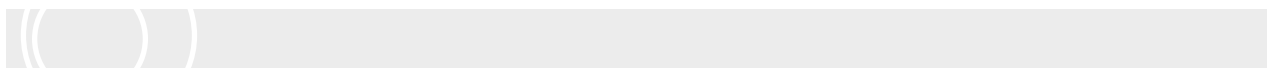
Slika 27.c. S predstavnikom roditelja mogu/možemo lako da razgovaram/o o bilo čemu što me/nas brine u vezi s mojim/našim detetom ili njegovim odeljenjem.

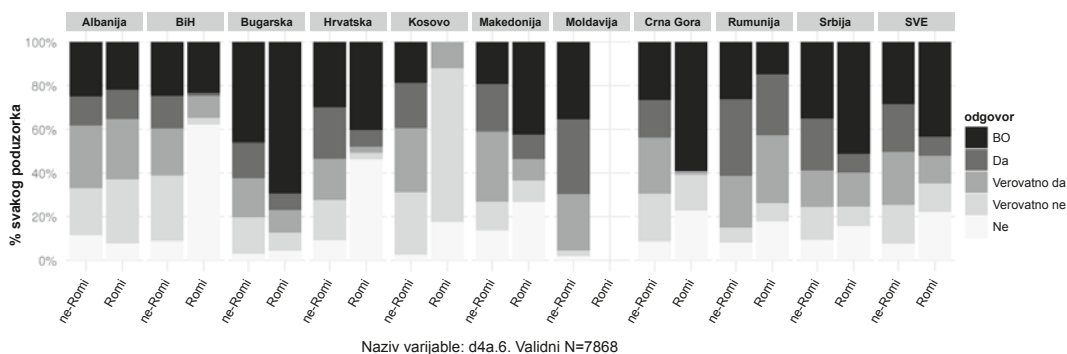

Slika 27.d. Predstavnici roditelja/savet roditelja u našoj školi su/je aktivni/aktivan.

Slika 27.e. Predstavnici roditelja/savet roditelja u našoj školi me/nas često kontaktira/ju.

Slika 27.f. Predstavници roditelja/savet roditelja u našoj školi efikasno brane/brani naše interese.

Sažetak o ulozi predstavnika roditelja

Istraživanje pokazuje da uloga predstavnika roditelja nije laka. Oni su zarobljeni između škole, koja veoma retko poziva roditelje na učešće u većini dimenzija, i ostalih roditelja, koji imaju velika očekivanja u vezi sa učešćem, procenjuju da je njihovo učešće dobro za decu, osećaju se sposobnim da učestvuju i pozitivno odgovaraju na retke pozive iz škole, ali koji retko iniciraju nešto na svoju ruku. Uloga mosta koju imaju predstavnici roditelja i njihov kapacitet da usmere očekivanja jedne strane ka drugoj i osiguraju (ili uspostave) karike koje nedostaju u komunikaciji između roditelja i škole, izgleda da imaju ključni značaj u ovom kontekstu. Međutim, odnos između roditelja i njihovih predstavnika ne teče uvek glatko. Iako roditelji uglavnom vide svoje predstavnike u dobrom svetlu, pokazalo se da svi roditelji ne poznaju predstavnika i/ili smatraju da on/ona ne komunicira s njima dovoljno često. Sami predstavnici smatraju da rade za dobrobit ostalih, da im drugi roditelji veruju i osećaju se dovoljno efikasnim, ali, u isto vreme, svoj uticaj i uticaj drugih roditelja na proces donošenja odluka u školi procenjuju kao veoma mali. Ovaj paradoksalni rezultat još više komplikuje visok stepen razlika između individualnih procena predstavnika roditelja, što ukazuje na to da su predstavnici roditelja prepušteni sami sebi, da nemaju nikakvu sistematsku podršku i da su najvažniji faktori njihovog uspeha lične veštine, kapaciteti i angažman, a ne uloga koju imaju.

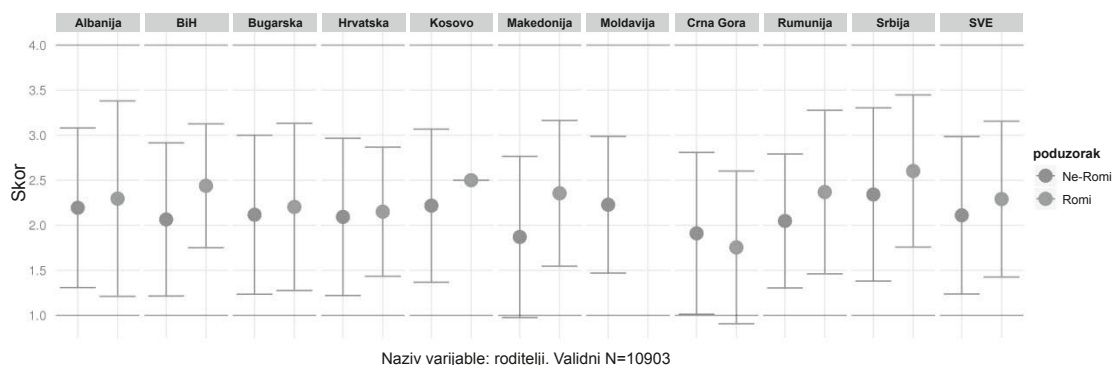
C – Uverenja roditelja o učešću

U kompleksnom procesu međusobne saradnje, posredničku ulogu mogu imati uverenja roditelja o prirodi te saradnje, o podeli uloga između roditelja i škole, kao i njihova očekivanja u vezi sa školom. Ova uverenja mogu uticati i na mogućnosti i praksu saradnje, pa su i o njima prikupljeni podaci.

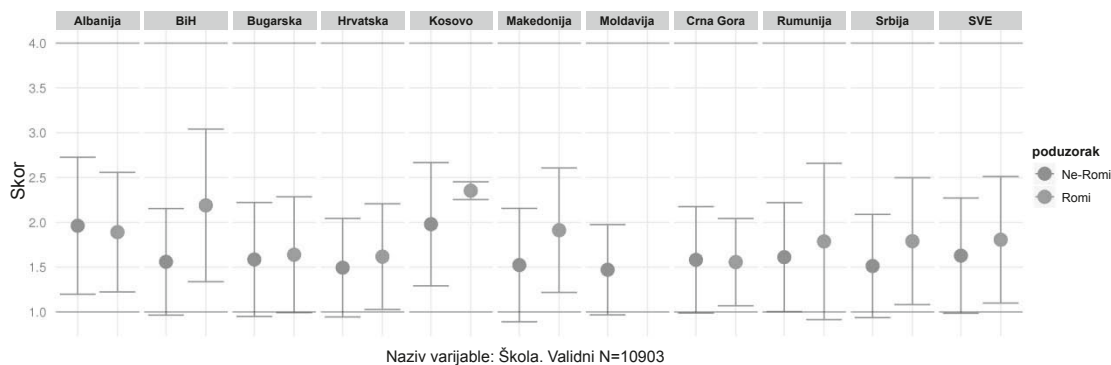
Rezultat faktorske analize sirovih podataka, koji su dobijeni na osnovu intervjua, jesu tri kompozitne varijable koje opisuju **uverenja roditelja o saradnji sa školom**: roditelji kao prepreka učešću, škole kao prepreka učešću roditelja i viđenje škola kao otvorenih, odnosno zatvorenih, prema roditeljima.

Podaci prikazani na slikama 28.a. i 28.b. pokazuju da roditelji smatraju da i škole i roditelji mogu predstavljati prepreku saradnji, ali je paradoks u tome što se češće i konzistentnije dešava da roditelji sebe smatraju problemom. Roditelji u većoj meri procenjuju da sami nisu zainteresovani, da nemaju vremena i da ne znaju da komuniciraju nego što tako ocenjuju nastavnike. Međutim, u tome postoje velike individualne razlike među roditeljima u istoj zemlji, ali su u većini zemalja Romi kritičniji prema školama od većine roditelja (npr. u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Makedoniji).

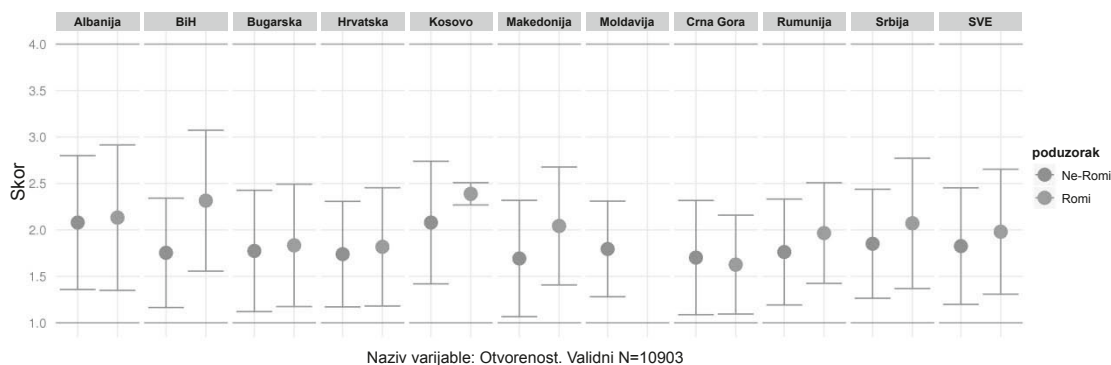
Nezavisno od zemlje i poduzorka, roditelji uglavnom ne smatraju da su škole zatvorene prema porodicama; izuzetak su roditelji Romi iz Bosne i Hercegovine, Makedonije i sa Kosova, koji su i u tom pogledu kritičniji od većine (slika 28.c). Postoje velike individualne razlike i u tom pogledu, što govori o tome da roditelji iz iste zemlje mogu imati različita iskustva u saradnji sa školom i da mišljenje formiraju na osnovu tih iskustava.

Slika 28.a. Roditelji kao prepreka učešću - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.
Rezultat: 1) ne; 2) donekle; 3) u velikoj meri; 4) potpuno

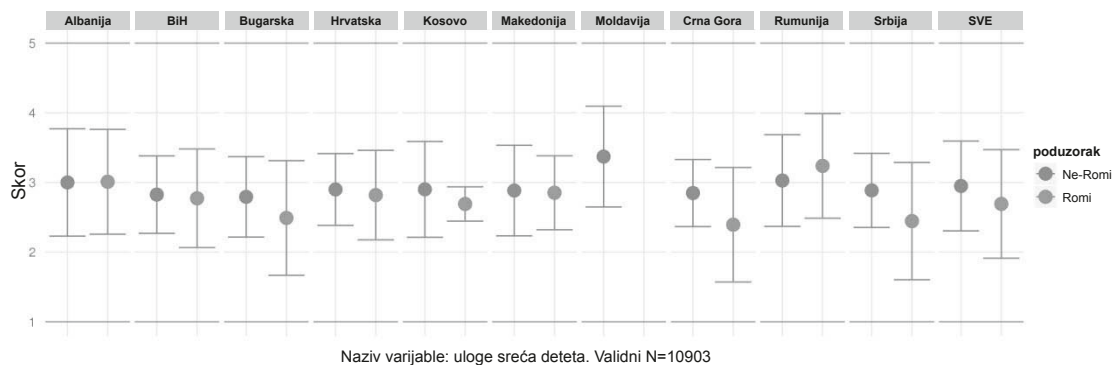

Slika 28.b. Škola kao prepreka učešću - po zemlji i poduzorku - AS i $\pm 1SD$.
Rezultat: 1) ne; 2) donekle; 3) u velikoj meri; 4) potpuno

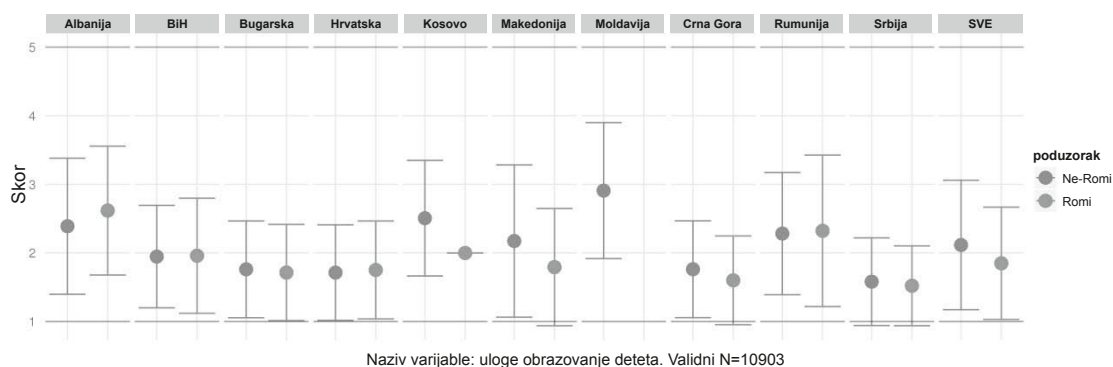
Slika 28.c. Škola viđena kao zatvorena u odnosu na roditelje - po zemlji i poduzorku - AS i $\pm 1SD$.
Rezultat: 1) ne; 2) donekle; 3) u velikoj meri; 4) potpuno

Uverenja roditelja o **podeli uloga** između njih i škole svedena su na tri kompozitne varijable koje su izvedene na osnovu odgovora roditelja na listu pitanja: osigurati da je dete srećno u školi, da ima dobro obrazovanje i da je lepo vaspitano. U većini zemalja i poduzoraka roditelji se prilično konzistentno slažu da je vaspitanje više roditeljska nego školska uloga (slika 28.f). Osim u Moldaviji, roditelji se manje prepoznaju u ulozi onih koji pružaju dobro obrazovanje (slika 28.e). Roditelji misle da sreća i zadovoljstvo deteta u školi zavise podjednako i od jedne i od druge strane i u tome ne postoje značajne varijacije između zemalja i poduzoraka (slika 28.d).

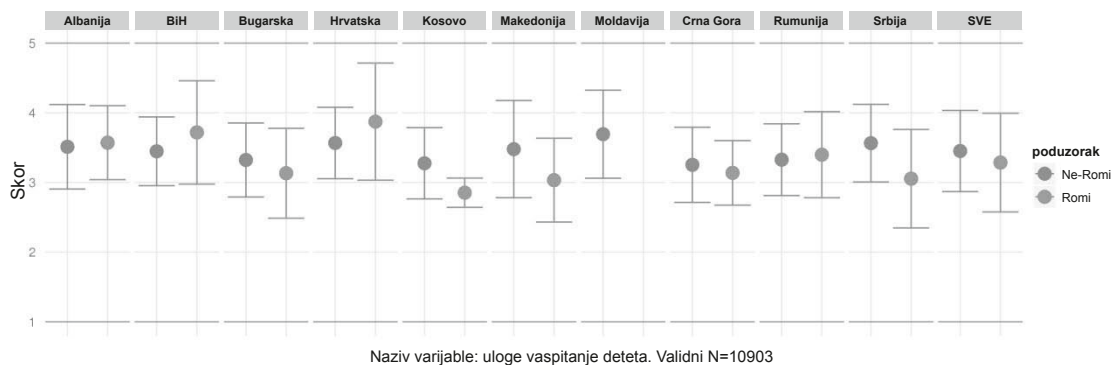
Slika 28.d. Obezbediti da dete bude srećno u školi više je posao roditelja nego škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.

Rezultat: 1) u potpunosti je posao škole; 2) više je posao škole nego roditelja; 3) posao i škole i roditelja; 4) više je posao roditelja nego škole; 5) u potpunosti je posao roditelja

Slika 28.e. Obezbeđivanje dobrog obrazovanja više je posao roditelja nego škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.

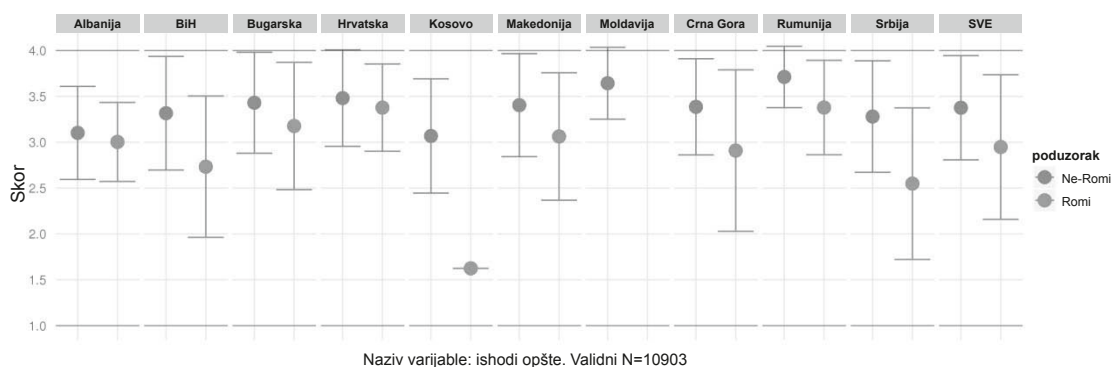
Rezultat: 1) u potpunosti je posao škole; 2) više je posao škole nego roditelja; 3) posao i škole i roditelja; 4) više je posao roditelja nego škole; 5) u potpunosti je posao roditelja

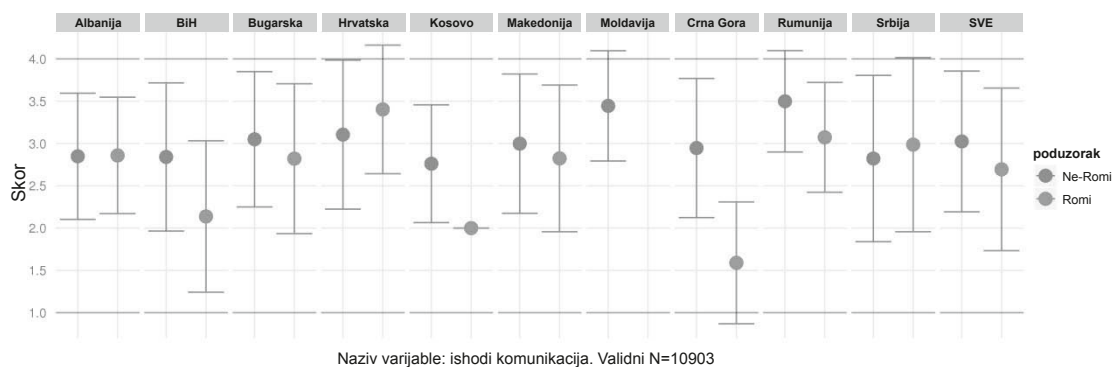
Slika 28.f. Vaspitanje deteta više je posao roditelja nego škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.

Rezultat: 1) u potpunosti je posao škole; 2) više je posao škole nego roditelja; 3) posao i škole i roditelja; 4) više je posao roditelja nego škole; 5) u potpunosti je posao roditelja

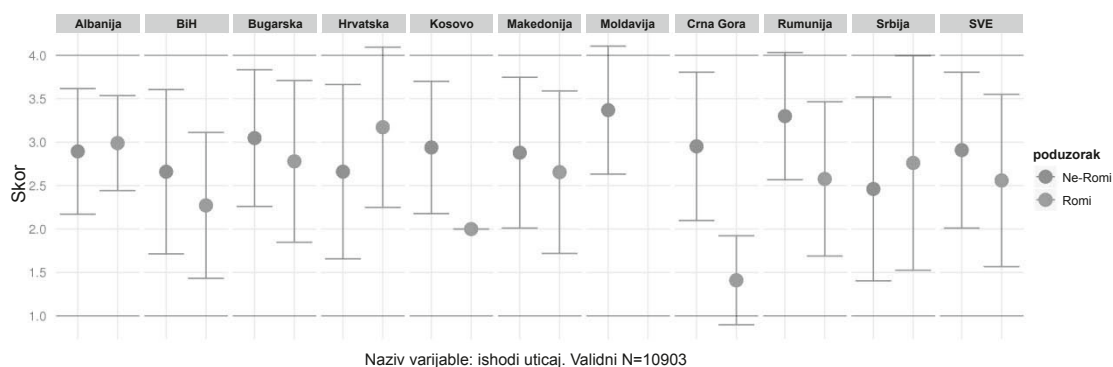
Na kraju je **zadovoljstvo roditelja školom** procenjeno preko tri grupe pitanja u vezi sa opštim zadovoljstvom (npr. *detetu dobro ide u školi* ili *dete je srećno u školi*), zadovoljstvom komunikacijom između njih i škole (npr. *ja/mi smo zadovoljan/ni kvalitetom i kvantitetom informacija koje dobijamo od škole* ili *ja/mi smo zadovoljan/ni različitim načinima na koje možemo da se uključimo u rad škole*) i zadovoljstvom svojim uticajem na donošenje odluka na nivou škole (npr. *ja sam/mi smo zadovoljan/ni načinima na koje možemo da utičemo na to kako se moje dete obrazuje* ili *ja sam/mi smo zadovoljan/ni načinima na koji možemo da utičemo na školu uopšte*). Distribucija kompozitnih rezultata za ova tri domena prikazana je na slikama 29.a-29.c.

Slika 29.a. Opšte zadovoljstvo školom - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.
Viši rezultat predstavlja viši nivo zadovoljstva.

Slika 29.b. Zadovoljstvo komunikacijom sa školom - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.
Viši rezultat predstavlja viši nivo zadovoljstva.

Slika 29.c. Zadovoljstvo uticajem na donošenje odluka na nivou škole - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD. Viši rezultat predstavlja viši nivo zadovoljstva.

Prosečna ocena zadovoljstva roditelja smanjuje se malo ali konzistentno – od opšteg zadovoljstva, preko zadovoljstva komunikacijom, ka zadovoljstvu uticajem na donošenje odluka. To se odnosi i na oba poduzorka, a treba pomenuti da su roditelji iz uzorka Roma u svakoj oblasti nešto manje zadovoljni od većine roditelja. Međutim, tu se mogu videti i razlike između zemalja.

Izgleda da su u sve tri dimenzije najzadovoljniji roditelji iz Moldavije i Rumunije; opšte zadovoljstvo školom najmanje je među roditeljima u Albaniji, a zadovoljstvo komunikacijom i uticajem u donošenju odluka u Srbiji.

Ovi podaci ukazuju na još jedan istaknuti obrazac: dok su individualne razlike između roditelja iz iste zemlje najmanje u vezi sa opštim zadovoljstvom, one se povećavaju kad su u pitanju zadovoljstvo komunikacijom između njih i škole i zadovoljstvo uticajem na donošenje školskih odluka. To ponovo ukazuje na širok opseg različitih školskih praksi koje utiču na raznolikost roditeljskih iskustava sa školama u koje idu njihova deca.

Sažetak rezultata o uverenjima roditelja

Izgleda da slika, koju smo dobili na osnovu podataka o uverenjima roditelja o podeli uloga i o zadovoljstvu školskim životom i uticajem koji imaju na njega, ima tri važna aspekta.

Prvo, uverenja roditelja ukazuju na to da je paradigma koncepta njihove saradnje sa školom u većoj meri tradicionalna nego što je usmerena na partnerstvo. Roditelji smatraju da su oni odgovorniji za podizanje i vaspitanje deteta a da su škole zadužene za obrazovanje; oni manje vide škole nego sebe kao prepreku učešću u školskom životu, dok je obrazac njihovog zadovoljstva školom i uticajem roditelja drugačiji od toga.

Drugo, postoje značajne razlike (kako individualne tako i na nivou škola) u domenu nekoliko aspekata uverenja i stavova roditelja, posebno kad je reč o viđenju roditelja kao prepreka, o zadovoljstvu komunikacijom sa školom i uticajem na školski život. Iako bi se te razlike mogle interpretirati kao crte ličnosti roditelja, uzimajući u obzir obrazac rezultata, smatramo da je pre reč o razlikama u iskustvima roditelja sa pojedinim školama i nastavnicima sa kojima su u kontaktu.

Treće, roditelji Romi imaju kritičkiji stav prema nekim aspektima zadovoljstva nego roditelji iz glavnog uzorka: oni jasnije vide prepreke, u većoj meri ih pripisuju i sebi i školama, imaju veća očekivanja od škola kad je u pitanju dobro obrazovanje, vaspitanje i opšte zadovoljstvo deteta i manje su zadovoljni školom u svim ispitanim domenima. Iako je romski uzorak manji od glavnog, konzistentnost tog nalaza zaslužuje veliku pažnju.

D – Glavni faktori koji utiču na zadovoljstvo roditelja obrazovanjem deteta i uticajem na školski život

U cilju davanja značajnih sugestija za artikulisanje obrazovnih politika u zemljama Jugoistočne Evrope, istraživanje je pokušalo da utvrdi neke od glavnih faktora koji bi mogli da doprinesu većem zadovoljstvu roditelja: a) obrazovanjem njihovog deteta i b) uticajem koji mogu imati na školu.

Za svaku od te dve mere zadovoljstva sprovedena je serija multiplih regresionih analiza. Detalji tih analiza biće posebno objavljeni, a ovde ćemo predstaviti njihov sažetak.

Oba modela su napravljena prvo sa varijablama koje se tiču *nivoa škole*, to jest onima koje su jednake za svakog roditelja u svakoj školi, kao što su oblast (urbana/ruralna), mišljenje školskog direktora i aritmetička sredina rezultata ostalih varijabli za sve roditelje u svakoj školi (npr. aritmetička sredina indeksa bogatstva po domaćinstvu). Izgleda da te varijable igraju veliku ulogu u modelima, što znači da se veliki deo zadovoljstva na individualnom nivou može objasniti faktorima koji su zajednički svim roditeljima u školi. Najveći deo varijanse zadovoljstva roditelja može se objasniti razlikama između škola⁶: postoje škole u kojima je većina roditelja nezadovoljna, one u kojima je većina zadovoljna i veliki broj škola koje su između ova dva rezultata. Što se tiče opšteg zadovoljstva, 38 procenata varijanse nalazi se na nivou škole, a što se tiče zadovoljstva uticajem na donošenje odluka, na tom nivou je 35 procenata varijanse.

Uz varijable na školskom nivou, u ovaj model uključene su i varijable koje se tiču individualnih razlika (npr. indeks bogatstva određene porodice i karakteristike svakog deteta). Mnoge od tih varijabli služe i kao značajni prediktori u modelima.

	Zadovoljstvo roditelja obrazovanjem deteta			
	Model 1: opšte zadovoljstvo		Model 2: zadovoljstvo donošenjem odluka	
	t-vrednost	p<	t-vrednost	p<
Intercept	-0.99	n. z.	0.09	n. z.
Varijable na školskom nivou				
Oblast-ruralna	-0.03	n. z.	-0.33	n. z.
Aritmetička sredina (AS) škole: indeks domaćinstva - broj objekata koje domaćinstvo poseduje sa spiska ključnih objekata, npr. mašina za pranje veša	-3.50	0.00	-3.22	0.01
AS škole: Romi ili ne	0.53	n. z.	-0.17	n. z.

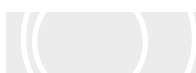
6 Ovo znači da ne bi bilo prikladno koristiti običnu linearnu regresiju kako bi se objasnilo zadovoljstvo zato, što bi se linearna regresija fokusirala na povezanost između pojedinačnih faktora i pojedinačnih tipova zadovoljstva. Umesto toga, koristili smo razne metode regresije na nekoliko nivoa.

	Zadovoljstvo roditelja obrazovanjem deteta			
	Model 1: opšte zadovoljstvo		Model 2: zadovoljstvo donošenjem odluka	
	t-vrednost	p<	t-vrednost	p<
Mišljenje direktora: obezbeđivanje da dete bude zadovoljno u školi uloga je roditelja pre nego škole - AS	2.13	0.05	0.70	n. z.
Direktori: učestalost poziva za učešće - AS	1.83	0.1	3.28	0.01
AS škole: školsko postignuće deteta	1.39	n. z.	2.83	0.01
AS škole: dete voli školu	2.12	0.05	-1.25	n. z.
AS škole: obezbeđivanje da dete bude zadovoljno u školi uloga je roditelja pre nego škole - AS	0.12	n. z.	0.71	n. z.
AS škole: porodica vidi predstavnika roditelja kao efikasnog - AS	3.80	0.00	3.25	0.01
AS škole: porodica se oseća sposobnom da učestvuje - AS	2.58	0.05	-0.87	n. z.
AS škole: različite vrste učestvovanja vide se kao dobre - AS	-0.09	n. z.	-1.02	n. z.
AS škole: porodica se oseća dužnom da učestvuje - AS	-1.23	n. z.	3.04	0.01
AS škole: prihvatanje poziva za učestvovanje - AS	0.91	n. z.	-1.53	n. z.
Varijable na individualnom nivou				
Detetovo školsko postignuće	14.53	0.00	2.31	0.05
Dete voli školu	14.72	0.00	6.81	0.00
Indeks domaćinstva: broj objekata koje domaćinstvo poseduje s liste ključnih objekata, npr. mašina za pranje veša - AS	2.60	0.01	-1.23	n. z.
Uverenje roditelja da je zadovoljstvo deteta u školi posao roditelja a ne škole - AS	4.96	0.00	2.07	0.05
Porodica vidi predstavnika roditelja kao efikasnog - AS	23.53	0.00	20.70	0.00
Aktivno učešće - uloga predstavnika ili pokušavanje da se utiče na aktivnosti u školi	-8.54	0.00	-4.49	0.00
Porodica se oseća sposobnom da učestvuje - AS	4.04	0.00	-1.63	n. z.
Različite vrste učešća vide se kao dobre - AS	1.84	0.1	2.54	0.05
Porodica oseća dužnost da učestvuje - AS	5.24	0.00	4.66	0.00
Prihvatanje poziva za učešće - AS	5.76	0.00	4.04	0

Slika 30. Poređenje dva modela predviđanja opšteg zadovoljstva obrazovanjem

Na osnovu specifičnih rezultata na individualnim varijablama možemo izvući nekoliko važnih zaključaka:

1. Najveći doprinos varijansi oba modela, kako na školskom tako i na individualnom nivou, potiče iz porodica koje smatraju da su njihovi predstavnici efikasni. To je verovatno najuzbudljiviji rezultat celog istraživanja: u školama u kojima smatraju da su njihovi predstavnici efikasni, roditelji su skloni da budu zadovoljniji i obrazovanjem i uticajem koji imaju na donošenje školskih odluka. I ne samo to, verovatnije je da će pojedinačni roditelji, koji u većoj meri od drugih roditelja iz iste škole procenjuju da je njihov predstavnik/ca efikasan/na, biti zadovoljniji obrazovanjem svog deteta i svojom sposobnošću da utiču na donošenje odluka. Taj nalaz ukazuje na to da učešće roditelja u školskom životu zaista ima značajan uticaj na zadovoljstvo obrazovanjem uopšte, ali ne na nivou pojedinačnih roditelja i njihove direktne interakcije sa školom (koja, u stvari, ispoljava značajan *negativni* efekat u modelima), već posredovano, kroz efikasnost predstavnika roditelja. Dobre škole su one koje imaju efikasne *predstavnike* roditelja. Ponekad su predstavnici efikasni u očima nekih, ali ne i svih roditelja. S druge strane, neki roditelji stvore bliži odnos sa predstavnikom nego drugi, što verovatno zavisi od velikog broja faktora kao što su lična inicijativa, veze i resursi. Međutim, smatramo da bi bilo moguće značajno povećati roditeljsko zadovoljstvo i opštim obrazovanjem i uticajem na donošenje odluka u školi ako se obezbedi da svi roditelji budu u poziciji da iskoriste svoje predstavnike i ako *svi* predstavnici postanu efikasniji.
2. Analiza takođe pokazuje da su i obrazovanjem uopšte i uticajem na donošenje odluka zadovoljnije porodice koje više puta prihvate poziv da učestvuju u životu škole, koje učešće vide kao svoju dužnost i koje smatraju da je korisno za dete da roditelj bude deo školskog života. Ti faktori su istaknutiji na nivou pojedinačne porodice nego ako se gleda aritmetička sredina škole, gde samo AS osećanja dužnosti da se učestvuje doprinosi višem nivou zadovoljstva uticajem na donošenje odluka. Međutim, ako pogledamo roditelje koji su proaktivniji, situacija se potpuno menja: doprinos roditeljske inicijative negativan je u oba modela – roditelji koji preuzmu odgovornost za iniciranje aktivnosti i uticaj na politiku škole mnogo su manje zadovoljni obrazovanjem i svojim uticajem na nivou škole od roditelja koji su pasivniji. Iako ti faktori opširno objašnjavaju čemu porodice streme i šta same mogu da urade, važno je napomenuti da je njihov doprinos zadovoljstvu roditelja mnogo manji nego doprinos koji ima efikasnost predstavnika roditelja.
3. Procena direktora takođe pokazuje da veća učestalost poziva doprinosi zadovoljstvu roditelja – u školama čiji direktori navode veću inicijativu škole roditelji su nešto zadovoljniji obrazovanjem a posebno svojim uticajem.
4. I karakteristike deteta u značajnoj meri doprinose zadovoljstvu školom uopšte – uglavnom su zadovoljnije školom porodice u kojima deca vole školu i imaju visoko postignuće. Međutim, pomenuti faktori mnogo manje doprinose zadovoljstvu roditelja uticajem koji imaju u školi, što pokazuje čest slučaj da se roditelj ne oseća dovoljno uključenim u školski život iako je zadovoljan/a školom uopšte.

5. Kad su u pitanju socioekonomske karakteristike, pada u oči da aritmetička sredina indeksa bogatstva domaćinstva na nivou pojedinačne škole ima značajan *negativni* koeficijent u oba modela, što ukazuje na to da su roditelji iz škola u kojima su porodice siromašnije u principu zadovoljniji od roditelja čija deca idu u škole u kojima je većina porodica dobrostojeća. Jedno objašnjenje za to može da bude da bogatiji roditelji imaju više standarde i da su manje skloni zadovoljstvu školom uopšte i mogućnostima koje im škola pruža za donošenje odluka. U isto vreme, u modelu opšteg zadovoljstva školom, pozitivan je koeficijent koji predstavlja *individualni* indeks bogatstva, što ukazuje na to da činjenica da je neko bogatiji od većine svojih vršnjaka ipak doprinosi zadovoljstvu u određenoj meri.
6. Iako postoje i druge sociodemografske varijable, važno je napomenuti da varijabla Roma na školskom nivou, koja može da se shvati kao proporcija Roma u školi, nije značajan prediktor u modelu, što svedoči da škole u kojima postoji veći procenat romskih roditelja imaju sličan nivo zadovoljstva (kako opšteg tako i u domenu donošenja odluka) kao i škole sa manjim brojem romskih roditelja, ali sa istom socioekonomskom pozadinom.

U suštini, ova analiza ističe potrebu da se fokus usmeri na škole, pre nego na roditelje, kako bi se postigao veći nivo zadovoljstva roditelja obrazovanjem i svojim uticajem. U užem smislu, ona ukazuje na važnu ulogu predstavnika roditelja u kreiranju školske atmosfere u kojoj se na roditelje gleda kao na jednake partnere na putu obrazovanja dece i brige za njihovo blagostanje. Škole koje iniciraju veći broj aktivnosti u kojima mogu da učestvuju roditelji, i u kojima su predstavnici roditelja efikasniji, bolje uključuju roditelje i stvaraju veće zadovoljstvo obrazovanjem deteta. Sami roditelji ne mogu uticati mnogo ako ne postoje ti posrednički faktori.

E – Socioekonomske karakteristike roditelja i njihova percepcija prilagođenosti deteta zahtevima škole

Budući da ovo istraživanje koristi podatke koji su na sistematičan i prilično ujednačen način prikupljeni iz odgovora dobro odabranih uzoraka roditelja u deset zemalja Jugoistočne Evrope, na osnovu njih možemo opisati životne uslove, oblike podrške u porodici koji su relevantni za obrazovanje deteta, obrazovni status i obrazovne aspiracije roditelja u tim zemljama. Tako smo dobili vredan nusproizvod istraživanja – uvid u socijalni kontekst roditelja i dece iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, sa Kosova, iz Makedonije, Moldavije, Crne Gore, Rumunije i Srbije.

Kad je reč o osnovnim socioekonomskim karakteristikama, **indeks bogatstva** izračunat je na osnovu broja 16 tipičnih predmeta koje domaćinstvo poseduje, odnosno mogućnosti koje stoje na raspolaganju porodici – od tekuće vode, toaleta, grejanja, osnovnih kuhinjskih uređaja do mobilnog i fiksnog telefona, radnog stola za svako dete školskog uzrasta, mašine za pranje veša, klima-uređaja, računara, pristupa internetu i automobila.

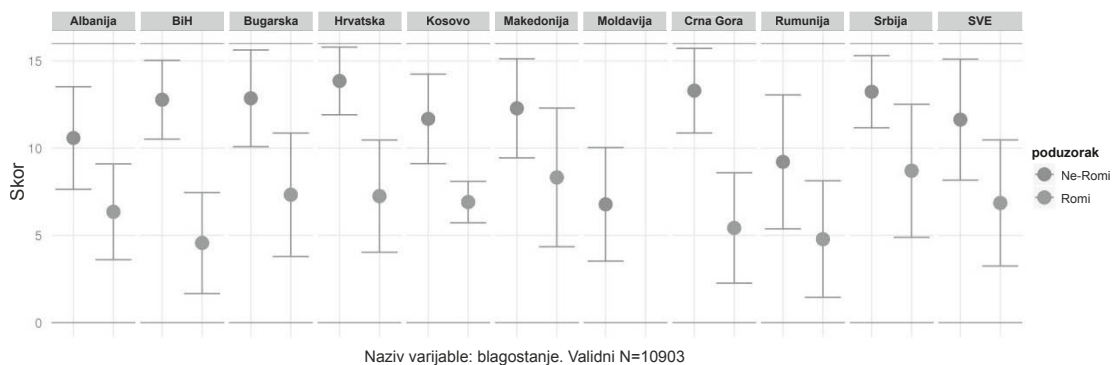
Prema indeksu bogatstva (aritmetička sredina između 10 i 16 predmeta), domaćinstva roditelja iz glavnog uzorka pokazuju pozitivnu sliku. Izuzetak su Moldavija i delimično Rumunija, gde je AS ispod 10. Međutim, razlika između domaćinstava iz glavnog uzorka i romskih domaćinstava upečatljiva je u svim zemljama – aritmetička sredina indeksa bogatstva romskih domaćinstava je 1, 2 ili čak 3 standardne devijacije ispod AS domaćinstava iz glavnog uzorka. Tako, na primer: samo 35 posto romskih domaćinstava ima grejanje u svakoj sobi, a 20 posto računar ili radni sto za svako dete školskog uzrasta; oko 42 posto romskih porodica nema mašinu za pranje veša a 73 posto fiksni telefon. Čini se da je najveća razlika između poduzoraka u ovom pogledu u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, dok su najbliži poduzorcima Makedonija i Rumunija. Upoređujući romske poduzorke u različitim zemljama, možemo uočiti da Romi iz Srbije i Makedonije imaju nešto viši indeks bogatstva nego Romi iz drugih zemalja. (slika 31.a).

Dodatnu pažnju zaslužuju aspekti opremljenosti domaćinstva koji su najrelevantniji za obrazovanje: računar, internet-veza, radni sto za svako dete školskog uzrasta i broj knjiga po domaćinstvu.

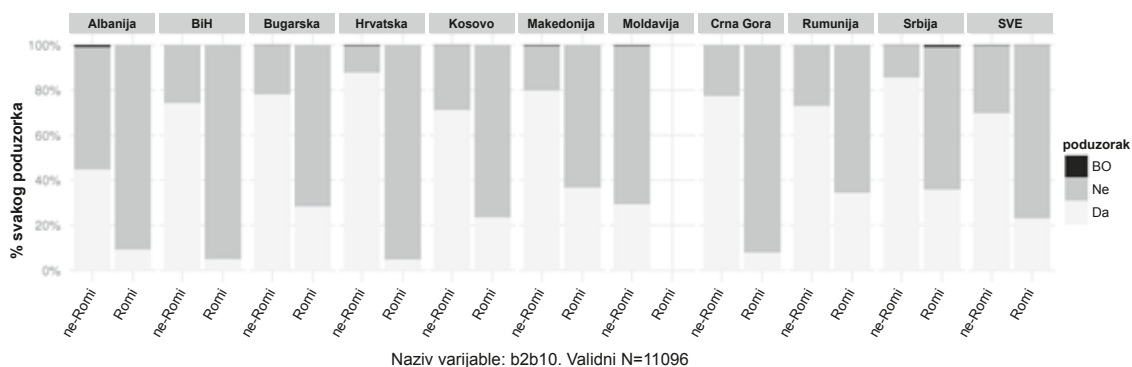
U svim ispitanim zemljama više od 60 posto uzorka ima **računar**, a oko 50 posto priključak na **internet** (slika 31.b). Kao što je ranije napomenuto, postoji velika razlika između romskih domaćinstava i domaćinstava iz glavnog uzorka. Ta razlika je najočiglednija između domaćinstava u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori.

Posebno zabrinjavaju podaci o procentu domaćinstava koja poseduju **radni sto** za svako dete školskog uzrasta (slika 31.c) i o broju knjiga u domaćinstvu (slika 31.d). Samo (oko) 60 posto domaćinstava ima **radni sto za svako** dete, dok u preostalih 40 posto deca moraju da se snalaze i da dele radni prostor. Imajući u vidu da je zahtev za domaćim zadacima i radom kod kuće jedan od glavnih zahteva škola u zemljama Jugoistočne Evrope, to bi moglo da predstavlja ozbiljnu obrazovnu prepreku učenicima u tim zemljama. I u tome postoji velika razlika između Roma i domaćinstava iz glavnog uzorka.

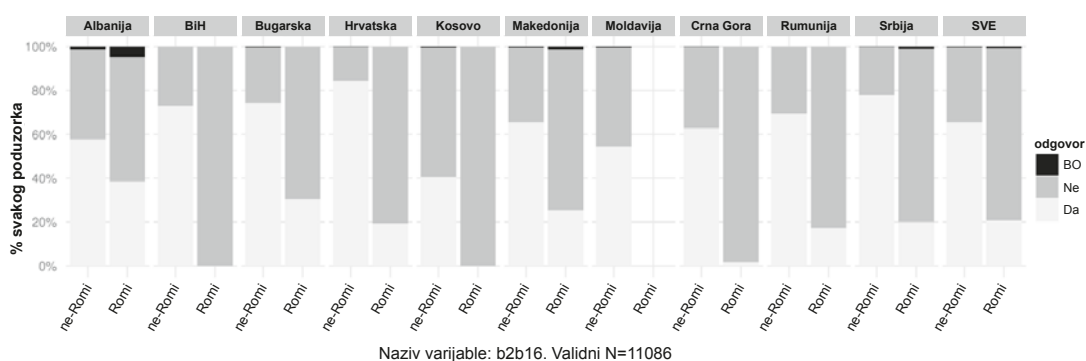
Aritmetička sredina **broja knjiga** po domaćinstvu blizu je kategoriji od 10 do 50 knjiga u svim zemljama, osim u Bugarskoj gde je taj broj nešto veći (od 51 do 100 knjiga). U romskom poduzorku porodice u proseku imaju ispod 10 knjiga, osim na Kosovu gde je taj broj mnogo veći.

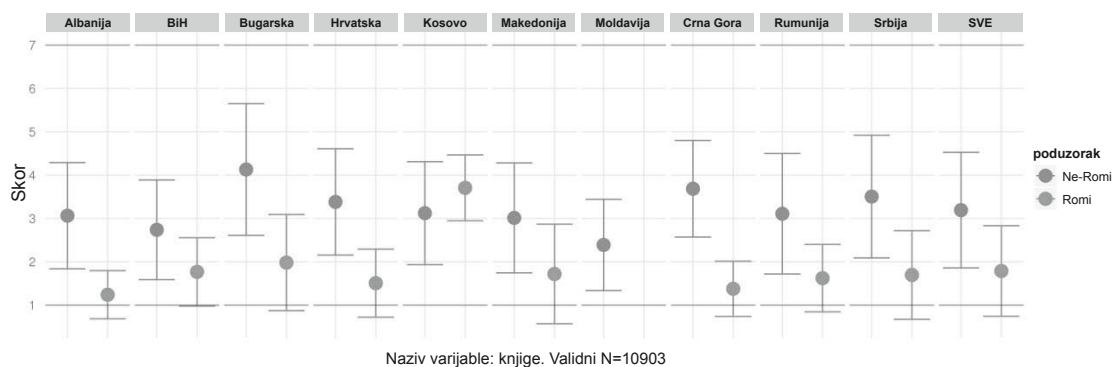
Slika 31.a. Indeks domaćinstva: broj objekata koje domaćinstvo poseduje s liste ključnih objekata, npr. mašina za pranje veša - po zemlji i poduzorku, AS i +/- 1SD. Skorovi: od 1) nijedno od ponuđenih do 16) sve sa spiska

Slika 31.b. Broj domaćinstava koja poseduju računar

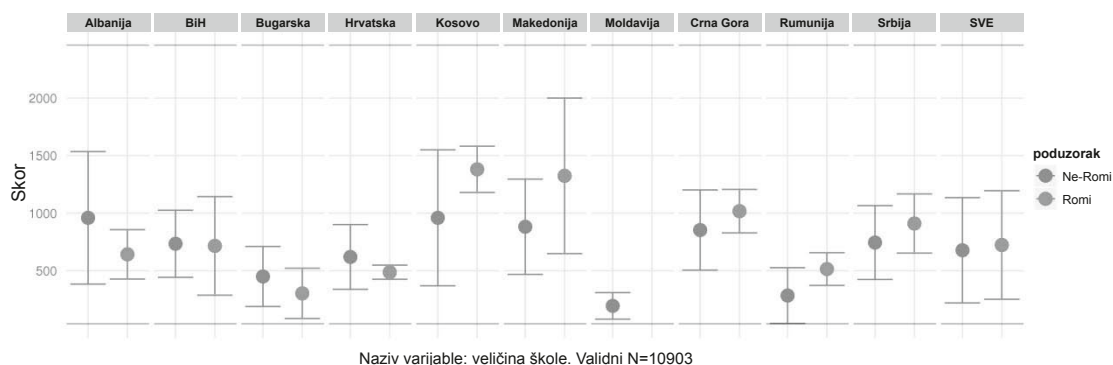
Slika 31.c. Ima li svako školsko dete sopstveni pisaći sto?

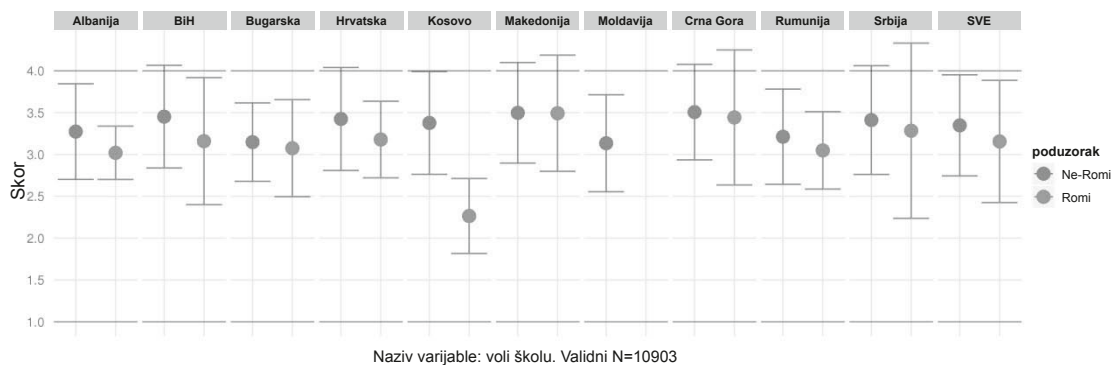
Slika 31.d. Broj knjiga u domaćinstvu - po zemlji i poduzorku - AS i +/- 1SD.
Skorovi: 1) nijednu; 2) 1-10; 3) 11-50; 4) 51-100; 5) 101-250; 6) 251-500; 7) više od 500

Deca iz ispitanih domaćinstava uglavnom idu u škole srednje veličine (500 - 1 000 učenika), osim u Bugarskoj, Moldaviji i Rumuniji, gde su škole manje (slika 32.a). Romska deca idu u škole srednje veličine (ili u manje), osim na Kosovu i u Makedoniji, gde pohađaju veće škole. Treba napomenuti da neka romska deca u Makedoniji idu u ogromne škole, u kojima se školuje više od 2 000 učenika.

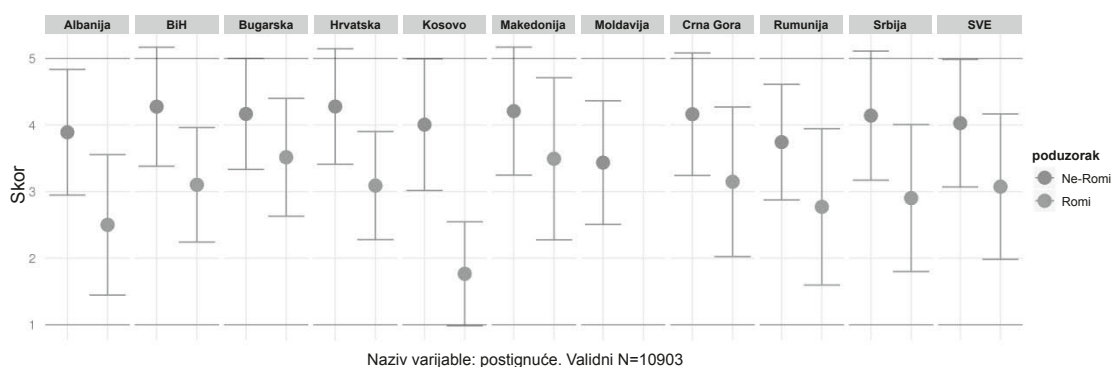
Sudeći po izveštajima roditelja, deca uglavnom **vole školu** (slika 32.b) i njihovo postignuće na sadašnjem nivou (osnovnoškolski) uglavnom je iznad proseka (slika 32.c). Manje od 10 posto svih roditelja kaže da njihovo dete ne voli školu ili da je mrzi. U romskom uzorku taj procenat je nešto veći, ali ne prelazi 25 posto. **Postignuće dece** iz ispitanih porodica uglavnom je visoko – samo 10 posto roditelja kaže da je postignuće njihovog deteta ispod proseka ili da je loše, dok 50 posto njih kaže da su im deca odlična ili vrlodobra. U romskom poduzorku struktura postignuća je drugačija – oko 40 procenata roditelja kaže da je detetovo postignuće loše ili ispod proseka, dok je svega 10 procenata onih koji imaju odlično postignuće.

Slika 32.a. Veličina škole

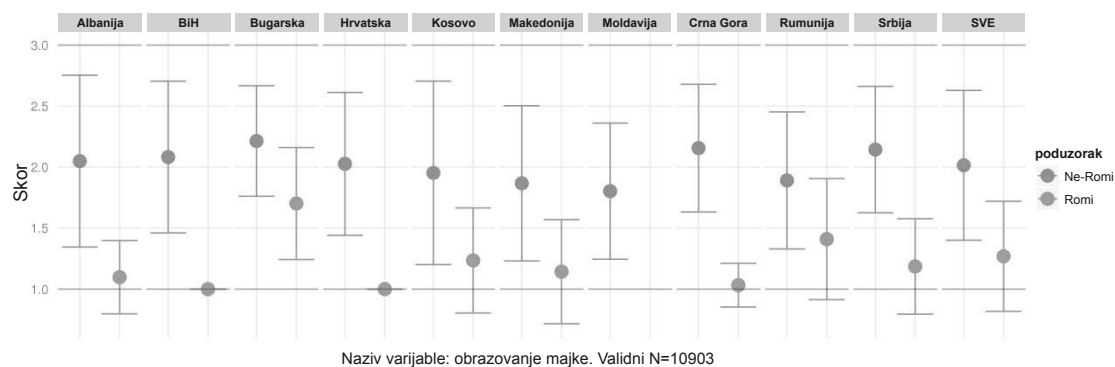
Slika 32.b. Koliko dete voli školu?

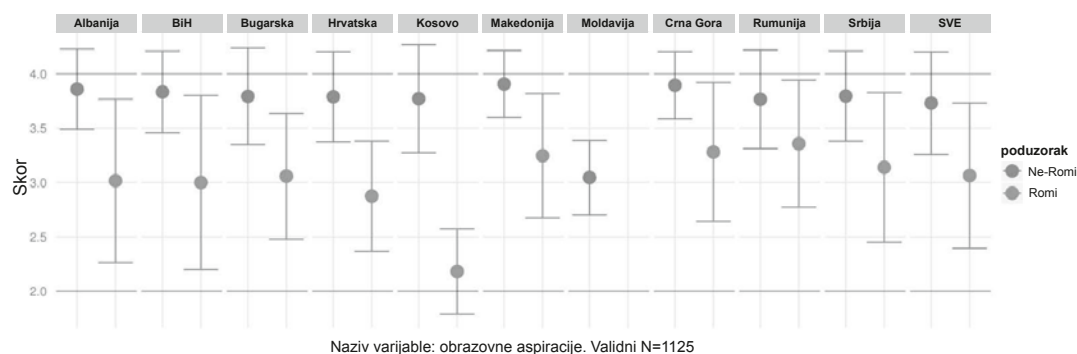
Slika 32.c. Detetovo školsko postignuće

Nivo obrazovanja majki u ispitanim porodicama ukazuje na strukturu obrazovnog postignuća opšte populacije u toj starosnoj kategoriji u zemaljama Jugoistočne Evrope. Većina majki iz glavnog uzorka (oko 60 procenata) ima završenu srednju školu, oko 20 posto višu, dok je 20 posto majki završilo samo osnovnu školu (slika 33.a). Između zemalja ne postoje značajne razlike u nivou obrazovanja majki, ali postoji velika varijabilnost unutar samih zemalja. Posebno su velike razlike između većinskog i romskog poduzorka. Od celog romskog poduzorka, samo je 20 procenata majki završilo srednje obrazovanje – ta razlika se može uočiti u svim zemljama, a posebno u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Srbiji.

Obrazovne aspiracije porodica u odnosu na decu više su od obrazovnog postignuća majki u oba poduzorka (slika 33.c), što ukazuje na postojanje i razumevanje potrebe da se stekne viši nivo obrazovanja, jer to doprinosi boljem poslu i višem statusu. Više od 70 procenata roditelja želi da im dete završi fakultet ili višu školu, dok skoro da nema roditelja koji ne želi da dete ima manje od srednjoškolskog obrazovanja. U romskom poduzorku više ili visoko obrazovanje aspiracija je oko 20 posto porodica, srednje oko 50, dok 30 procenata porodica želi da im dete ima završenu osnovnu školu.

Slika 33.a. Obrazovni nivo majke - po zemlji i poduzorku, AS i $\pm$ 1 SD.
Rezultati: 1) osnovno obrazovanje; 2) srednje obrazovanje; 3) više ili visoko obrazovanje

Slika 33.b. Obrazovne aspiracije porodica - po zemlji i poduzorku, AS i $\pm$ 1 SD.
Rezultati: 1) osnovno obrazovanje; 2) srednje obrazovanje; 3) više ili visoko obrazovanje

Sažetak nalaza o socioekonomskim i obrazovnim karakteristikama roditelja

Podaci prikupljeni ovim istraživanjem služe kao potvrda postojanja upečatljivih razlika između glavnog uzorka i romskog poduzorka u svim aspektima demografskih i obrazovnih karakteristika domaćinstva, i jasno ukazuju na rizik po obrazovanje romske dece koji nastaje zbog uslova u kojima žive. Međutim, podaci ukazuju i na izvestan disparitet između opšteg blagostanja porodica i naglaska na aspektima porodičnog miljea koji su relevantni za obrazovanje. Uprkos opštem blagostanju, broju računara i internet-priključaka, reklo bi se da u ispitanim domaćinstvima postoji zanemarivanje u odnosu na knjige i radni prostor, što znači da deca nemaju dovoljno materijalne podrške za ispunjavanje zahteva koje pred njih postavlja škola. Taj nemar čini još upečatljivijim to što su u oba poduzorka aspiracije majki što se dece tiče visoke, iako same majke nemaju visok obrazovni status.

Najveći broj dece ide u škole koje su veće nego što bi to bilo optimalno za uspostavljanje bliske saradnje između porodica i škola, ali većina roditelja iz glavnog uzorka kaže da njihovo dete voli školu i da je njegovo postignuće uglavnom iznad proseka i odlično.

Uzimajući u obzir neproporcionalnost između jake motivacije roditelja da im dete ima visoko postignuće i nedovoljne podrške koja za to postoji kako u porodicama tako i u školi, očekujemo da će deca biti pod većim pritiskom nego što mogu da podnesu. Osim toga, demografske i obrazovne karakteristike domaćinstava u zemljama Jugoistočne Evrope takođe sugerišu da obrazovne politike treba da se fokusiraju na premošćivanje tih pukotina i razlika. Najozbiljniju brigu u tom pogledu predstavlja podrška koja je neophodna romskim porodicama kako bi njihova deca bila uspešno obrazovana.

Zaključci: Od trendova ka preporukama

Istraživanje prikazuje podatke o roditeljskim iskustvima, ocenama, stavovima, uverenjima, osvrtima, vrednostima i praktičnim aktivnostima u vezi sa školovanjem dece iz deset zemalja Jugoistočne Evrope. Uključeni su i podaci iz dodatnog uzorka romskih roditelja. Do tih podataka je teško doći; to su subjektivni podaci iz samostalnih iskaza roditelja o tome kako roditelji interpretiraju svakodnevne susrete sa školom svog deteta. Oni su deo veoma osetljive oblasti odnosa sa školom, koji je opterećen asimetričnom podelom moći a ponekad i isključivanjem određenih grupa i visokim rizikom po dobrobit deteta.

Već na deskriptivnom nivou bogatstvo podataka iz svake zemlje i poduzorka predstavlja vrednu bazu, naročito za profesionalce i zaposlene u obrazovanju koji mogu da je pogledaju i da mnogostruke sličnosti i razlike u podacima interpretiraju koristeći svoje duboko razumevanje konteksta u kome rade i iz kojeg dolaze.

Uprkos velikim varijacijama između zemalja i poduzoraka, uspeali smo da identifikujemo nekoliko očekivanih i manje očekivanih trendova.

Prvo moramo naglasiti tri važna rezultata. Iako bi se oni možda mogli očekivati na osnovu anegdotskih i kvalitativnih podataka, njihova sveprisutnost zapanjuje.

1. U zemljama Jugoistočne Evrope ne koriste se prednosti različitih mogućnosti koje postoje u školskom životu za učešće roditelja. Repertoar za inicijativu i praksu učešća uglavnom se sastoji od najtradicionalnijih i zakonski obavezujućih oblika (kao što su zahtev za učestvovanjem na roditeljskim sastancima i slanje izveštaja o uspehu učenika), dok je sklonost roditelja da učestvuju i u drugim aspektima školskog života visoka – roditelji se uglavnom odazivaju na pozive, ocenjuju sve dimenzije učešća kao korisne i osećaju se i sposobnim i kompetentnim da učestvuju. Škole ne vide roditelje kao resurse u mnogim važnim oblastima volontiranja i uključivanja u vannastavne i nastavne aktivnosti u kojima bi savetovanje s roditeljima i njihovo uključivanje moglo biti u interesu škola. Takođe ih isključuju i iz procesa donošenja odluka koje se odnose na finansiranje ili upravljanje školom.
2. Roditelji su prilagodili svoja uverenja, očekivanja i obrasce ponašanja toj preovlađujuće tradicionalnoj paradigmi odnosa roditelja i škole. Oni čak smatraju da su roditelji veća prepreka saradnji između kuće i škole i da za njih više nego za nastavnike važi da nisu zainteresovani, da nemaju dovoljno vremena i da ne znaju kako da komuniciraju bolje. Uprkos tome, zadovoljstvo roditelja mogućnostima svog uticaja manje je nego zadovoljstvo školom uopšte.
3. Roditelji Romi su više isključeni od većine roditelja. Škole nisu svesne jednog od najefikasnijih mehanizama za prevazilaženje marginalizacije i ne koriste ga, pa najređe pozivaju na učešće one kojima je saradnja sa školom najpotrebnija.

Istraživanje je otkrilo i nekoliko vidljivih, i manje vidljivih, fenomena koji mogu baciti novo svetlo na mehanizme učešća roditelja u školi i dovesti do njihovog poboljšanja:

1. U kontekstu nedostatka poziva i inicijative od strane škole i dominantno tradicionalne orijentacije, pojedinačni naponi, uverenja i stavovi roditelja ne donose značajne promene i nemaju očekivanu posredničku ulogu u osnaživanju partnerstava između škole i porodice. Ova razlika postaje vidljiva tek kad se na roditeljske stavove pogleda u kontekstu aritmetičkih sredina na nivou škole, što ukazuje na mogućnost postojanja atmosfere u školi u kojoj se saradnja i partnerstvo ili neguju, ili zanemaruju.
2. Izgleda da su predstavnici roditelja ti koji, u stvari, igraju ulogu posrednika. Oni predstavljaju važan most između škole i roditelja, a to kako roditelji vide njihovu efikasnost jeste važan prediktor kako zadovoljstva roditelja školom, tako i njihovog zadovoljstva uticajem na donošenje školskih odluka. Uloga predstavnika roditelja u svim zemljama Jugoistočne Evrope regulisana je zakonom, a centralnom je čine dominantna tradicionalna orijentacija u saradnji (umesto orijentacije na partnerstvo) i socijalna distanca između škole i roditelja.
3. Međutim, roditelji ne preuzimaju ulogu predstavnika na celovit način. Predstavnici sami smatraju da nemaju mnogo uticaja na donošenje odluka u školi, veliki broj roditelja tvrdi da čak i ne poznaje svog predstavnika i da on/ona ne komunicira s njima dovoljno često. Te velike individualne razlike u percepcijama i ocenama predstavnika roditelja i u zadovoljstvu sopstvenim uticajem ukazuju na to da su predstavnici često prepušteni sami sebi, da nemaju nikakvu sistematsku podršku i da su lične osobine, sposobnosti i angažman najbitniji faktori njihovog uspeha (ili neuspeha) – a ne uloga predstavnika sama po sebi.
4. U svim zemljama Jugoistočne Evrope škole imaju veliku potrebu za podrškom. Izgleda da porodice u tim zemljama, uhvaćene u rapidnu ekonomsku i socijalnu tranziciju – s jedne strane – na neki način zanemaruju materijalnu i intelektualnu podršku obrazovanju svoje dece, dok – na drugoj strani – smatraju obrazovanje veoma bitnim i očekuju mnogo od svojih potomaka. Mnogi aspekti potencijalne saradnje roditelja i škole koji su trenutno zanemareni (posebno pružanje pomoći i relevantnih informacija u vezi s domaćim zadacima i uključivanje roditelja u važne vannastavne i nastavne aktivnosti) mogu da budu veoma značajni za premošćivanje tih prepreka na nivou porodice, kao i za doprinos boljim nacionalnim obrazovnim postignućima.

Preporuke koje su nastale na osnovu navedenih rezultata jasne su i direktne i mogu se svrstati u tri kategorije:

1. Nacionalni i lokalni kreatori obrazovnih politika, direktori škola, prosvetni savetnici i nastavnici treba više da rade na privlačenju, pozivanju i uključivanju svih roditelja kao važnih resursa i partnera u život škola njihove dece, i u školu opšte. Škole moraju da investiraju vreme, energiju i kreativnost da bi otkrile, uspostavile i iskoristile dimenzije učešća roditelja koje su trenutno zanemarene i da bi s roditeljima razvile saradnju orijentisanu na partnerstvo. Ovo istraživanje pokazuje da to neće biti jednostavan zadatak zbog toga što je odnos roditelja i škole uglavnom tradicionalan, jednodimenzionalan i opterećen nepoverenjem i neslaganjima. Zato škole moraju da saznaju mišljenja i stavove roditelja na razne načine – putem anketa, fokus-grupa i intervjua – i da na osnovu toga razviju strateške pristupe za jačanje saradnje. Bilo bi korisno da se ti pristupi ugrade u razvojne planove škola i da se napravi i formalizuje kodeks međusobnih odnosa roditelja i škole. Takođe bi bilo važno da se u školi ustanove jasne uloge zaposlenih za koordinisanje i izveštavanje (pedagozi, psiholozi, pomoćnici direktora itd.) kako bi se poboljšalo učešće roditelja i

osiguralo da se na tome radi, da postoji međusobno poverenje i da se prati napredak. Važno je da nastavnici, putem inicijalnog i dodatnog obrazovanja, razviju interpersonalne kompetencije koje su neophodne za efikasnu komunikaciju s roditeljima i da steknu dodatno znanje o dinamici odnosa u porodici i o dečjim razvojnim potrebama. Dobra ideja može da bude i pozivanje roditelja u školu da proslave uspeh deteta, a ne samo na razgovor o njegovim problemima i teškoćama.

2. Uloga predstavnika roditelja mora biti bolje utemeljena. Potrebno je razviti nacionalne politike koje će osigurati da se predstavnici roditelja biraju na bolji način i da imaju mogućnost za usavršavanje i edukaciju. Takođe bi trebalo osnažiti roditelje da preuzmu više inicijative u izgradnji svojih potencijala za uključivanje u život škole. Istaknutu ulogu u tome mogu imati nevladine organizacije, roditeljska udruženja i savetovališta za roditelje. Trebalo bi osnovati organizacije i udruženja roditelja na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou kako bi se dao glas roditeljima, kreirali diskusioni forumi za pitanja u vezi sa obrazovanjem i pružila podrška predstavnicima roditelja u školi putem davanja saveta i informacija.
3. Posebna briga mora se posvetiti uključivanju roditelja iz osetljivih grupa, a posebno roditelja Roma. Škole moraju aktivno da iskorače ka roditeljima Romima i da ih velikoj meri uključe u školski život. Za njih treba da postoji zakonom predviđeno mesto u školskim odborima i savetima roditelja. Ovo bi osiguralo da se vodi računa o potrebama roditelja Roma da budu informisani na odgovarajući način i da školska politika uzima u obzir i njihovo mišljenje.

Na kraju, da bi se podržao razvojni skok u domenu saradnje roditelja i škole, potrebna su svakako i nova zakonska rešenja. Međutim, legislative nisu dovoljne da bi došlo do suštinske i održive promene. Podrška i smernice za razvoj škola moraju postati funkcionalni, a dobre primere i najbolje prakse treba identifikovati, nagraditi i raširiti. Škole moraju međusobno da sarađuju i da razmenjuju primere saradnje koja je zasnovana na partnerstvu s roditeljima a, pre svega, treba razviti nove mehanizme razmene informacija i resursa koji će direktnije uključivati i osnažiti roditelje.

Roditelji predstavljaju isuviše važne resurse i aktere da bi bili ostavljeni na marginama sistema obrazovanja. U procesu obrazovanja stvara se budućnost njihove dece, a obrazovanje dece stvara budućnost našeg društva. Saradnja i partnerstvo moraju da se uspostave.

Literatura

- Adams, C. M., Forsyth, P. B. & Mitchell, R. M. (2009): The Formation of Parent-School Trust: A Multilevel Analysis. *Educational Administration Quarterly*, 45; 1, pp. 4-33;
- Deslandes, R. & Rousseau, N. (2007): Congruence between teachers' and parents' role construction and expectations about their involvement in homework. *International Journal about Parents in Education*, 1(0), pp. 108-116;
- Diamond, J. B., & Gomez, K. (2004). African American parents' educational orientation: The importance of social class and parents' perceptions of schools. *Education and Urban Society*, 36, pp. 383-427;
- Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76(9), pp. 701-712;
- Epstein, J. L. (1996): Perspectives and Previews on Research and Policy for School, Family, and Community Partnerships. In A. Booth and J. F. Dunn (Eds.), *Family-School Links: How Do They Affect Educational Outcomes?* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum. pp. 209- 246;
- Epstein J. L. et al., (1996)., *Partnership-2000 Schools Manual*, Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland;
- Epstein, J. L. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Boulder, CO: Westview Press;
- Green, C. L., Walker, J. M. T., Hoover-Dempsey, K. V. , & Sandler, H. (2007): Parents' motivations for involvement in children's education: An empirical test of a theoretical model of parental involvement. *Journal of Educational Psychology*, 99, pp. 532-544;
- Grolnick, W. & Slowiaczek, M. (1994): Parents' involvement in children's schooling: A multidimensional conceptualization and motivational model. *Child Development*, 65, pp. 237-252;
- Grolnick, W., Benjet, C., Kurowski, C. & Apostoleris, N. (1997): Predictors of parent involvement in children's schooling. *Journal of Educational Psychology*, 89 (3), pp. 538-548;
- Hoover-Dempsey, K., Bassler, O. & Brissie, J. (1992): Explorations in parent-school relations. *Journal of Educational Research*, 85, pp. 287-294;
- Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (1997): Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67, pp. 3-42;
- Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (2005). *Final Performance Report for OERI Grant # R305To10673: The Social Context of Parental Involvement: A Path to Enhanced Achievement*. Presented to Project Monitor, Institute of Education Sciences, U. S. Department of Education, March 22, 2005;
- Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M. T. , Sandler, H. M. , Whetsel, D., Green, C. L. , Wilkins, A. S., & Clossen, K. E. (2005). Why do parents become involved? Research findings and implications. *Elementary School Journal*, 106(2), pp. 105-130;
- Jeynes, W. (2007): The Relationship Between Parental Involvement and Urban Secondary School Student Academic Achievement: A Meta-Analysis. *Urban Education*, 42 (1), pp. 82-110;

- Kovač-Cerović, T. & Levkov, L., (Eds), (2002): *Quality education for all*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije;
- Polovina, N. & Stanišić J. (2007): A study on family-school cooperation based on an analysis of school documentation. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 39, 1, pp. 115-133. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja;
- Polovina, N. (2007): Sistematska analiza saradnje škole i porodice. In: N. Polovina i B. Bogunović (Eds): *Saradnja škole i porodice*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja. pp. 91-113;
- Pop, D. et al. (2009): *Involvement of Parents: South East Europe Cross-Countries Survey of Principals' Views*. CEPS: Ljubljana;
- Poulou, M., & Matsagouras, E. (2007): School-family relations: Greek parents' perceptions of parental involvement. *International Journal about Parents in Education*. 1, pp. 83-89;
- Sheridan, S. M., & Kratochwill, T. R. (2007): *Conjoint behavioral consultation: Promoting family-school connections and interventions*. New York: Springer;
- Stanković, D. (2006): Učešće roditelja u upravljanju školom; u *Saradnja škole i porodice*, Zbornik rezimea (23). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja;
- Stelios N. Georgiou (2007): Parental involvement: beyond demographics. *International Journal about Parents in Education*, 1, 0. pp. 59-62;
- Waanders, C., Mendez, J. L., & Downer, J. (2007): Parent characteristics, economic stress, and neighborhood context as predictors of parent involvement in preschool children's education. *Journal of School Psychology*, 45, pp. 619-636;
- Walker, J. M. T., Wilkins, A. S., Dallaire, J. R., Sandler, H. M. ; Hoover-Dempsey, K. V. (2005): Parental Involvement: Model Revision through Scale Development. *The Elementary School Journal*, 106, 2. pp. 85-104.

Prilozi

Prilog 1: Opis istraživačkih instrumenata

Vlasta Vizek Vidović

Uvod

Razvili smo dva istraživačka instrumenta – jedan za roditelje dece osnovnoškolskog uzrasta i drugi namenjen direktorima škola. Planirali smo da prvim ispitamo ponašanja, percepciju i stavove roditelja o različitim aspektima njihove uključenosti u školski život (*Upitnik za roditelje*). Drugi je bio namenjen direktorima škola i njime je ispitano kako direktori vide i vrednuju angažovanost škole i podršku koju ona dobija od roditelja učenika (*Upitnik za direktore*). Preciznije, kako bismo mogli da uporedimo odgovore roditelja i direktora na ista pitanja, direktorima su postavljena pitanja o tome koliko često dolazi do različitih oblika učešća roditelja i koja je tipična stopa tog učešća.

Obe ankete su napravljene zajedničkim naporima članova centralnog istraživačkog tima, uz pomoć članova državnih istraživačkih timova, eksperata iz IPSOS-a i drugih strateških partnera iz zemalja koje su učestvovala u istraživanju.

Glavni izvori koje smo koristili za stvaranje konceptualnog okvira instrumenata jesu:

1. Obiman izbor i pregled literature koja sadrži glavne koncepte, modele i nalaze u vezi sa partnerstvom roditelja i škole, i u kojoj su opisani ključni moderatorski faktori i percipirani rezultati u domenu zadovoljstva roditelja i postignuća dece. Rezultat ovog pregleda predstavlja izbor šest dimenzija roditeljske uključenosti, autorke Dž. Epštajn (1987), i modela procesa uključenosti roditelja, autora Grina, Vokera, Ketlin Huver Dempsi i Sandlera (2007), koji su predstavljali teorijsku pozadinu za anketu. Koncept socijalne ekskluzije (npr. Berryman, S. E. 2000) korišćen je kao osnov za deo upitnika koji je bio namenjen roditeljima čija su deca pod rizikom socijalne isključenosti.
2. Odabrani koncepti i pristupi prilagođeni su socijalnim kontekstima deset zemalja koje su učestvovala u istraživanju na osnovu izveštaja državnih timova o ispitivanju putem fokus-grupa. Fokus-grupe su bile prilika da se identifikuju načini na koje roditelji vide obrazovne sisteme i njihove nedostatke, kako se odnose prema školi i da se otkriju problemi i stavovi roditelja u vezi s njihovim učešćem u školi u kontekstima koji su specifični za određene zemlje.
3. Treći izvor bio je izveštaj iz prethodnog međunarodnog istraživanja stavova direktora koje je u zemljama Jugoistočne Evrope sprovedeno 2008. Ovaj izveštaj je pružio opširan pregled o tome kako direktori vide različite aspekte uključenosti roditelja u školski život i šta rade kako bi je podstakli.

Opšte karakteristike instrumenta

Centralni istraživački tim napravio je oba instrumenta na engleskom jeziku. IPSOS je angažovao profesionalne prevodioce koji su preveli ankete na jezike zemalja učesnica, a zatim su instrumenti ponovo prevedeni na engleski jezik. Državni tim iz Bosne i Hercegovine procenio je sveobuhvatnost i jasnoću instrumenata putem kognitivnog intervjuisanja po nekoliko predstavnika svakog poduzorka.

Stavke u oba upitnika formulisane su kao pitanja zatvorenog tipa, četvorostepene skale Likertovog tipa, ranga od 1 (*ne uopšte/uopšte se ne slažem*) do 4 (*veoma/slažem se u potpunosti*) ili kao pitanja višestrukog izbora (npr. indeks bogatstva domaćinstva koji predstavlja listu objekata, npr. frižider, koje domaćinstvo može posedovati). Većina stavki imala je i opciju *ne znam/ne mogu da procenim*. U svakom upitniku postojalo je i nekoliko otvorenih pitanja kako bi ispitanici mogli dodatno da objasne svoje tvrdnje (npr. za roditelje Rome: *Zašto mislite da je Vašem detetu teže u školi?*) ili da ponude opšte sugestije i komentare u vezi sa poboljšanjem partnerstva između roditelja i škole.

Smernice za ispitivače uključene su u instrumente kao posebne uvodne instrukcije ili kao napomene u vezi s posebnim delovima i stavkama upitnika.

Upitnik za roditelje

Upitnik za roditelje pokriva različite bihevioralne, kognitivne i afektivne aspekte uključenosti roditelja u školski život. Instrument se sastoji od tri različita dela za tri poduzorka: glavni ili većinski deo roditelja, roditelji koji su predstavnici roditelja u školi i roditelji iz socijalno isključenih grupa (što su u svim zemljama, osim u Moldaviji, bili roditelji Romi). U daljem tekstu ovi delovi će se zvati *Upitnik za roditelje iz glavnog uzorka*, *Upitnik za roditelje Rome* i *Upitnik za predstavnike roditelja*. Treba naglasiti da su svi roditelji ispitani pitanjima iz upitnika za roditelje iz glavnog uzorka. Ispitanici iz romskog poduzorka i poduzorka predstavnika roditelja odgovorili su i na pitanja iz dodatnog dela, koja se tiču njihovih specifičnih gledišta u vezi sa obrazovnim pitanjima i školskim kontekstom. Uz sve to, svi ispitanici (osim predstavnika roditelja) odgovorili su i na set pitanja o tome kako vide svoje predstavnike u školi.

Deo za glavni uzorak roditelja

Prvi deo instrumenta počinje sa *Informacijama o kontekstu*, popunjava ga anketar a čine ga podaci o: uzorku kome ispitanik/ca pripada (roditelji iz glavnog uzorka, isključeni roditelji, aktivni obični roditelji, aktivni isključeni roditelji), jeziku na kojem se intervju vodi, belešci o eventualnim teškoćama u vezi sa procedurom intervjuja i o eventualnom manjinskom statusu ispitanika/ice.

Deo *Sociodemografski podaci* obuhvata pozadinske varijable – karakteristike deteta i školsko prilagođavanje (pol, starost, razred, osećanja deteta u vezi sa školom, školsko postignuće deteta, posebni problemi i potrebe), porodični kontekst (broj knjiga u domaćinstvu, posedovanje raznih kućnih objekata koji ukazuju na bogatstvo domaćinstva, status zaposlenosti članova domaćinstva) i karakteristike majke (nivo obrazovanja, obrazovne aspiracije i aspiracije u vezi sa detetom).

Centralni deo upitnika za glavni uzorak roditelja čini deo o *dimenzijama* učešća koji je baziran na modelu uključenosti roditelja koji je opisala autorka Dž. Epštajn (Epštajn, 1987). Ovaj deo se sastoji od pitanja koja se tiču šest oblika uključenosti roditelja u školski život. Svaki oblik ima nekoliko faceta:

1. *dolasci na školske sastanke*: individualne i odeljenjske
2. *dobijanje pisanih informacija od škole*: povratne informacije o napretku deteta, informacije o tome kako pomoći detetu u učenju, razredni ili školski bilten, informacije o različitim aspektima razvoja deteta/zdravstvene informacije
3. *podrška detetovom učenju kod kuće*: količina vremena koje dete dnevno utroši na domaći zadatak, ko pomaže detetu u izradi domaćeg zadatka, da li je to korisno za dete
4. *volontiranje u školskim aktivnostima i događajima*: pomoć u održavanju školske infrastrukture, pomoć u sportskim, socijalnim i kulturnim aktivnostima, pomaganje nastavnicima u nastavi, pomaganje u ostalim školskim službama (biblioteka itd.)
5. *učešće u donošenju odluka na nivou škole* u vezi sa: upravljanjem finansijama, vannastavnim aktivnostima, organizacijom školskih dešavanja, pitanjima zdravlja i bezbednosti, opštim upravljanjem školom (npr. smene, promena lokacije, spajanje razreda), pitanjima obrazovanja (udžbenici, sadržaj časa, opterećenost učenika, ocenjivanje nastavnika), pitanjima nasilja i discipline u školi i drugim pitanjima koja su pokrenuta putem roditeljske inicijative
6. *saradnja škole i zajednice*: pitanja koja se tiču napora škola da pomognu porodicama kojima je neophodna podrška zajednice.

Svaki aspekt unutar određene dimenzije razrađen je u odnosu na školske pozive roditeljima da učestvuju, stvaran odziv roditelja ili porodice na pozive i na njihovo mišljenje o poželjnosti i korisnosti tipa uključenosti o kojem je reč. To znači da se, uz rezultate na svakoj dimenziji uključenosti, može dobiti i poseban globalni skor za roditeljsku percepciju učestalosti poziva za učešće u različitim aktivnostima, ukupnu učestalost njihovog odazivanja na te pozive, njihovu ukupnu procenu koliko su ti oblici učestvovanja poželjni i korisni, kao i za to koliko se roditelji osećaju sposobnim i kompetentnim da iskoriste pozive na najbolji način.

Na kraju svakog dela koji se ticao određenog oblika učestvovanja, od ispitanika je zatražena opšta samoevaluacija učestvovanja u domenu te dimenzije.

Ovaj deo sadrži i prediktorsku varijablu *uloge samih roditelja u školskim telima*, kao predstavnika razreda ili kao članova školskog odbora.

Drugi prediktori i moderatori deo je instrumenta u koji smo uključili nekoliko moderatorskih varijabli da bismo bolje razumeli dinamiku roditeljske uključenosti u školski život koja se bazira na modelu procesa roditeljske uključenosti, autora Grina, Vokera, Ketlin Huver Dempsi i Sandlera, 2007. Ove varijable operacionalizovali smo preko sledećih podskala: *motivacija da se učestvuje u životu škole* (8 stavki), *percepcija otvorenosti škole* (7 stavki), *percepcija predstavnika roditelja* (6 stavki) i *uverenja o partnerstvu između škole i roditelja* (10 stavki). Stavke za svaku varijablu formulisane su kao četvorostepene skale Likertovog tipa s rangovima od 1) *ne slažem se/ne uopšte* do 4) *slažem se u potpunosti/veoma se slažem*, sa izuzetkom uverenja o partnerstvu između škole i roditelja, gde je korišćena petostepena skala od 1) *definitivno je posao škole* do 5) *definitivno je posao roditelja*.

U ovaj deo upitnika inkorporisane su i dve posebne sekcije koje se tiču roditelja Roma i roditeljskih predstavnika, o kojima će posebno biti reči.

Peti deo instrumenta *Percipirani ishodi uključivanja roditelja* sastoji se od stavki koje opisuju percipirane ishode na tri nivoa: zadovoljstvo blagostanjem deteta, njegovim prilagođavanjem školi i napretkom u školi, zadovoljstvo komunikacijom sa školom i zadovoljstvo mogućnostima da se utiče na obrazovanje deteta.

Poslednji deo čine dva otvorena pitanja koja pozivaju ispitanika da predloži još neki način podsticanja i poboljšanja partnerstva škole i roditelja i/ili da iznese uopšteni komentar u vezi sa temom ili procedurom ispitivanja.

Deo za roditelje Rome

U ovom delu instrumenta glavni fokus je bio na raznim aspektima u vezi sa percepcijom socijalne inkluzije dece koja su inače isključena, a do koje dolazi u redovnim školama. Ispitanicima je postavljeno 14 pitanja koja su obuhvatala roditeljev i detetov stepen poznavanja glavnog jezika koji se govori u školi, percepciju nivoa teškoće rada školskih i domaćih zadataka njihovog deteta u poređenju s neromskom decom, kao i zadovoljstvo raznim aspektima školske podrške (npr. zadovoljstvo pedagoškim asistentima, nastavnim pomoćnicima, dopunskim časovima).

Deo za predstavnike roditelja

Ovaj deo upitnika zadat je samo predstavnicima roditelja i sastoji se od 8 setova pitanja u vezi sa sledećim informacijama:

- a) sadašnji ili prethodni oblik angažmana roditelja u školskim telima (savet roditelja ili školski odbor), trajanje angažmana i kako su postali angažovani
- b) razlozi zbog kojih su postali predstavnici roditelja
- c) oblasti na nivou škole ili razreda u kojima ispitanik kao član saveta/odbora može najviše da doprinese
- d) uticaj roditelja na život škole uopšte ili u određenoj oblasti, kao i u kojim oblastima (ako postoje) roditelji ne bi trebalo da budu direktno uključeni
- e) stavovi ostalih roditelja prema predstavnicima i njihova spremnost za saradnju
- f) odnosi sa školskom administracijom
- g) faktori/uslovi koji bi poboljšali efikasnost saveta roditelja
- h) odnosi sa drugim roditeljima u razredu njihovog deteta.

Upitnik za direktore

Ovaj instrument prati logiku roditeljskog da bi se obezbedilo što veće poređenje odgovora roditelja i direktora. *Opšti podaci o školi* jeste prvi deo instrumenta u kojem se prikupljaju osnovne informacije o karakteristikama škole, kao što su veličina škole i socioobrazovna struktura učenika. U drugom delu, koji se zove *Oblici formalnog učestvovanja roditelja u školskom donošenju odluka*, ispituje se nivo angažmana roditelja u tri glavna školska tela (školskom odboru, savetu roditelja i udruženju roditelja i učenika).

Centralni deo instrumenta čine *Dimenzije učestvovanja roditelja*, tj. šest dimenzija odnosa škole i roditelja koje se mogu uporediti sa *Upitnikom za roditelje* (školski sastanci, dobijanje pisanih informacija od škole, podrška detetovom učenju kod kuće, volontiranje u školskim aktivnostima i događajima, učešće u donošenju odluka na nivou škole i saradnja škole i zajednice). Od direktora se traži da procene nivo školskih inicijativa koje su ponudili roditeljima ili poziva roditeljima da učestvuju u različitim aspektima školskog života, kao i da procene prilike u kojima su roditelji u protekloj školskoj godini mogli da kažu svoje mišljenje ili izraze stavove u vezi sa različitim školskim pitanjima.

Drugi prediktori i varijable uključuje sledeće varijable: percipirane prepreke saradnji između roditelja i škole, percepciju kvaliteta odnosa sa specifičnim grupama (roditelji Romi i predstavnici roditelja), percepciju uloge roditelja u vezi sa školskim životom (tradicionalni nasuprot partnerskom pristupu).

Poslednji deo sadrži dva pitanja otvorenog tipa kako bi direktori imali priliku da daju sugestije ili opšte komentare na razne teme sadržane u upitniku.

Da bi se omogućila analiza promene u funkciji vremena, uključena su i pitanja iz upitnika za direktore koji je bio korišćen prethodne godine.

Istraživački instrument

Projekat:	Broj škola u uzorku:	Broj početne tačke.	Anketarov identifikacioni broj:	Vreme početka intervjua:	Identifikacioni broj upitnika:

Opšta uputstva

Od početne tačke anketar će ići u jedno po jedno susedno domaćinstvo dok ne naiđe na porodicu koja ima dete:

- koje pohađa jednu od škola iz uzorka
- koje je staro od 8 do 13 godina, tj. između 8. i 14. rođendana
- koje pohađa najmanje drugi razred osnovne škole.

U takvom domaćinstvu anketar nastavlja sa anketiranjem. Ako u domaćinstvu živi više od jednog deteta koja ispunjavaju date kriterijume, identifikovaćete ono čije ime je prvo po abecednom redu.

Ispitanik će biti majka deteta, odnosno otac u slučaju kada majka nije dostupna u vreme intervjuisanja. Ako nijedan roditelj nije dostupan u vreme posete, anketar treba da zakaže novi termin za intervju. Pri tome treba da pokuša da zakaže intervju s majkom, ili sa ocem, ali samo ako majka nije dostupna u dogledno vreme. Ako ni majka ni otac trenutno ne vode brigu o detetu, anketar će zamoliti da razgovara sa osobom koja brine o detetu (npr. baba ili deda). Ako ni oni nisu dostupni u tom momentu, anketar će ponovo zakazati intervju za neko drugo vreme.

Opšte informacije (popunjavanje anketar pre intervjua)

A1. Ime anketara: _____	
A2. Uzorak	1. Uzorak A (glavni – osnovni uzorak roditelja) 2. Uzorak E (Romski roditelji iz uzorka socijalno isključenih roditelja) 3. Uzorak B (uzorak roditelja predstavnika) 4. Roditelji predstavnici iz škola iz uzorka E
A3. Jezik na kome je obavljen intervju: _____	
A4. Da li je bilo posebnih teškoća	
A5. Manjinski status <i>[ANK]</i> Ukoliko ispitanik pripada nekoj manjinskoj grupi, upisati koja je to grupa; ako to nije slučaj, ne ostavljajte prazno već stavite NE pripada.	

Dobar dan, ja sam ----- i ovde sam u ime agencije ----- koja sprovodi istraživanje o saradnji između škole i roditelja. Imate li dete koje ide u XY školu?¹ Želim da Vam postavim nekoliko pitanja o Vašim iskustvima i mišljenjima o školi u koju ide Vaše dete i o tome da li imate kontakte sa školom u vezi sa svojim detetom. Intervju će trajati oko 25 minuta i Vaše učešće je potpuno dobrovoljno.

Rezultati istraživanja će nam pomoći da razumemo vrstu kontakata koji postoje između škole i roditelja – šta nastavnici i direktor očekuju od roditelja i šta roditelji očekuju od nastavnika i direktora škole.

Vaši odgovori će biti tretirani kao poverljivi i korišćiće se isključivo za potrebe ovog istraživanja.

B SOCIODEMOGRAFSKI PODACI			
B1 DETE U FOKUSU INTERESOVANJA			
B1A Opšti podaci			
B1A1	Pol deteta:	1. Muško 2. Žensko	B1A2
B1A2	Koliko godina je napunilo dete:		B1A3
B1A3	Koji razred pohađa dete:		B1B1

¹Ako više dece ide u tu školu, izaberite dete čije je ime prvo po abecednom redu.

B1B Škola			
B1B1	Kakav je opšti odnos Vašeg deteta prema pohađanju škole?	1. mrzi je 2. ne dopada mu se 3. dopada mu se 4. voli je	B1B2
B1B2	Kako biste ocenili ukupni uspeh Vašeg deteta u školi?	1. loš 2. ispod proseka 3. prosečan 4. iznad proseka 5. odličan	B1B3
B1B3	Da li Vaše dete ima bilo kakvih poteškoća u školi kao što su: [ANK] Više odgovora. Zaokružite sve što odgovara	1. teškoće u učenju 2. problemi s ponašanjem 3. komunikacija s nastavnicima i osobljem škole 4. odnos sa vršnjacima 5. nešto drugo, šta? _____	B1B4
B1B4	Da li je Vašem detetu potrebna specijalna pažnja u školi zbog neke posebne potrebe – zdravlje/invaliditet, obrazovne potrebe, nešto drugo? [ANK] Posebne obrazovne potrebe: dete može da ima problem ili invaliditet, fizičke, zdravstvene, psiholoske prirode ili vezan za učenje, usled koga mu je teže da uči ili da fizički uđe u obrazovnu ustanovu (npr. odlazak u školu) nego većini dece istog uzrasta.	1. Ne 2. Da, ako je da zašto? _____	B2A1

B2 STARATELJ I PORODIČNI KONTEKST			
B2A1	Koliko knjiga imate u kući (za odrasle i za decu, sa izuzetkom školskih knjiga)?	1. Nijednu 2. 1-10 knjiga 3. 11-50 knjiga 4. 51-100 knjiga 5. 101-250 knjiga 6. 251-500 knjiga 7. Više od 500 knjiga	B2B1
B2B Indeks blagostanja			
B2B1	Posедује li vaše domaćinstvo tekuću vodu – hladnu?	1. Da 2. Ne	B2B2
B2B2	Tekuću vodu - toplu	1. Da 2. Ne	B2B3
B2B3	Kadu ili tuš	1. Da 2. Ne	B2B4
B2B4	WC u kući	1. Da 2. Ne	B2B5
B2B5	Šporet za kuvanje	1. Da 2. Ne	B2B6
B2B6	Frižider	1. Da 2. Ne	B2B7
B2B7	Mašinu za pranje veša	1. Da 2. Ne	B2B8
B2B8	Mašinu za pranje sudova	1. Da 2. Ne	B2B9
B2B9	Klima-uređaj	1. Da 2. Ne	B2B10
B2B10	Kompjuter	1. Da 2. Ne	B2B11
B2B11	Pristup internetu	1. Da 2. Ne	B2B12
B2B12	Mobilni telefon	1. Da 2. Ne	B2B13
B2B13	Fiksni telefon	1. Da 2. Ne	B2B14
B2B14	Automobil	1. Da 2. Ne	B2B15
B2B15	Da li se sve sobe u Vašem stanu/kući greju tokom zimskog perioda?	1. Da 2. Ne	B2B16
B2B16	Da li sva deca koja idu u školu imaju svoj sopstveni pisaći sto?	1. Da 2. Ne	B2C1

B2C Ispitanik																							
B2C1	Ispitanik je:	1. majka 2. otac 3. pomajka- 4. poočim 5. drugi staratelj, ko? _____	B2C2																				
B2C2	Presek domaćinstva prema trenutnoj zaposlenosti [ANK] Upišite broj članova domaćinstva u svakoj kategoriji. Upišite nulu ukoliko toj kategoriji ne pripada nijedan član domaćinstva.	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Broj</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1. Zaposlen na neodređeno vreme:</td> <td></td> </tr> <tr> <td>2. Zaposlen na određeno vreme</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3. Penzioner</td> <td></td> </tr> <tr> <td>4. Domaćica</td> <td></td> </tr> <tr> <td>5. Nezaposlen</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6. Škola/obuka/viša škola-fakultet</td> <td></td> </tr> <tr> <td>7. Predškolski uzrast</td> <td></td> </tr> <tr> <td>8. Drugo</td> <td></td> </tr> <tr> <td>9. Ukupan broj članova domaćinstva</td> <td></td> </tr> </tbody> </table>		Broj	1. Zaposlen na neodređeno vreme:		2. Zaposlen na određeno vreme		3. Penzioner		4. Domaćica		5. Nezaposlen		6. Škola/obuka/viša škola-fakultet		7. Predškolski uzrast		8. Drugo		9. Ukupan broj članova domaćinstva		B2D
	Broj																						
1. Zaposlen na neodređeno vreme:																							
2. Zaposlen na određeno vreme																							
3. Penzioner																							
4. Domaćica																							
5. Nezaposlen																							
6. Škola/obuka/viša škola-fakultet																							
7. Predškolski uzrast																							
8. Drugo																							
9. Ukupan broj članova domaćinstva																							
B2D Obrazovanje i aspiracije ANK] Sledeća tri pitanja odnose se na majku deteta (čak i ako neko drugi odgovara). Ako je majka preminula ili je potpuno odsutna iz porodice, onda se odnosi na staratelja koji provodi najviše vremena sa detetom. B2D0 Odgovori se odnose na (zaokružite koga): 1. majku 2. staratelja																							
B2D1	Obrazovanje MAJKE (poslednja završena škola /diploma). [ANK] Uzmite podatke o majci čak i ako neko drugi odgovara. Ako je majka preminula ili ako je potpuno odsutna iz porodice, uzeti podatke za staratelja koji provodi najviše vremena s detetom.	1. bez formalnog obrazovanja – do nezavršene osnovne škole 2. završena osnovna škola 3. srednja stručna škola 4. srednja škola - gimnazija 5. visoko obrazovanje: fakultet 6. visoko obrazovanje: magistratura ili doktorat	B2D2																				
B2D2	Koliko vremena je tokom poslednje dve godine majka deteta provela pohađajući obrazovanje za odrasle, tj. razne kurseve za obuku, seminare, letnje škole i sl.? (ne uključujući srednje i visoko obrazovanje)	1. više od 50 sati 2. 10-50 sati 3. do 10 sati 4. nije pohađala obrazovanje za odrasle 99. ne znam	B2D3																				
B2D3	Da li bi majka bila zainteresovana za pohađanje kurseva obuke, seminara, letnjih škola i sl. kada bi joj se ukazala prilika?	1. sigurno da 2. verovatno da 3. možda 4. verovatno ne 5. sigurno ne 99. ne znam	B2D4																				
B2D4	Kakve planove ima porodica u pogledu školovanja vašeg deteta? Koji nivo obrazovanja očekujete da bi dete trebalo da postigne:	1. osnovna škola (8-9 godina) 2. srednja stručna škola (11 godina) 3. srednja škola - gimnazija (12 ili 13 godina) 4. treći stepen – diploma fakulteta ili više škole 99. ne znam /još uvek nemamo planove	C																				

C C. U KOJOJ MERI RODITELJI/STARATELJI UČESTVUJU U ŠKOLSKOM ŽIVOTU DETETA

Sva pitanja se odnose na vezu između škole i onih članova porodice koji učestvuju u školovanju deteta, bez obzira da li je to prvenstveno majka ili majka i otac zajedno, ili babe i dede ili staratelji. Prema tome, pitanja o „vama“ se u stvari odnose na sve članove porodice koji učestvuju u školovanju deteta. Na primer, kod prvog pitanja u nastavku, ako je na sastanke svaki put i šao drugi član porodice ali su oni na taj način prisustvovali svakom sastanku, odgovor je „4“, tj. „svaki put“.

Napomena za sva pitanja u ovoj sekciji: Ako ispitanik kaže, npr. kod pitanja 1 u donjoj tabeli, da su pozvani „jednom“, i da su taj jedan put kada su bili pozvani odgovorili na poziv, onda kod sledećeg pitanja (tj. pitanja 2 u donjoj tabeli...., Da li je neko i šao ...) odgovor treba da bude „Svaki put“.

C_AB A&B SASTANCI U ŠKOLI

C_AB_A	A sada ćemo razgovarati o roditeljskim sastancima – razrednim ili grupnim						
C_AB_A1	Koliko često je škola pozvala nekoga iz porodice na ovakav sastanak tokom prošle godine (uključujući obavezne roditeljske sastanke)?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_AB_A2	[ANK] Ako je ispitanik ili član porodice bio pozvan. Da li je neko iz Vaše porodice išao?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_AB_A3	Treba li škola da poziva roditelje na ovakve sastanke?	1. ne	2. verovatno ne	3. Verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_AB_B
C_AB_B	A sada ćemo razgovarati o individualnim sastancima s nastavnicima na kojima se vodi razgovor o obrazovanju Vašeg deteta						
C_AB_B1	Koliko često je škola pozvala nekoga iz porodice na ovakav sastanak tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_AB_B2	[ANK] Ako je ispitanik ili član porodice bio pozvan. Da li je neko iz Vaše porodice išao?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_AB_B3	Treba li škola da poziva roditelje na ovakve sastanke?	1. ne	2. verovatno ne	3. Verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_AB_C
C_AB_C	A sada ćemo rezimirati razredne, grupne ili individualne roditeljske sastanke:						
C_AB_C1	Da li se bar neki član Vaše porodice oseća sposobnim i kompetentnim da na najbolji način iskoristi ovakve sastanke?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_AB_C2	Smatrate li da je bar neko iz Vaše porodice dužan da prisustvuje ovim sastancima?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_AB_C3	Da li smatrate da tako nešto može pomoći Vašem detetu?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_BC_A
C_BC	B&C PISMENE INFORMACIJE						
C_BC_A	A sada ćemo razgovarati o pismenim izveštajima o napredovanju deteta – opisne ocene, numeričke ocene, svedočanstva o završenom razredu i/ili slične informacije, bez obzira da li su date na odeljenjskom sastanku, poslate po detetu, poslate na kućnu adresu i sl.						
C_BC_A1	Koliko često Vam je škola poslala ovakve informacije tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_A2	[ANK] Ako ih je škola poslala Da li ih je neko iz Vaše porodice pročitao?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_A3	Da li ovakve informacije škola treba da šalje porodicama dece?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_BC_B
C_BC_B	A sada ćemo razgovarati o pismenim informacijama o tome kako svom detetu možete da pomognete u učenju, o školi, o pravilima, sadržaju lekcija						
C_BC_B1	Koliko često Vam je škola poslala ovakve informacije tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_B2	[ANK] Ako ih je škola poslala Da li ih je neko iz Vaše porodice pročitao?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_B3	Da li je ove informacije škola treba da šalje porodicama dece?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_BC_C

C_BC_C	A sada ćemo razgovarati o školskom ili razrednom biltenu						C_BC_D
C_BC_C1	Koliko često Vam je škola poslala ovakve informacije tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_C2	[ANK] Ako ih je škola poslala Da li ih je neko iz Vaše porodice pročitao?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_C3	Da li je to nešto što bi škola trebalo da šalje porodicama dece?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_BC_D	A sada ćemo razgovarati o pismenim informacijama o ostalim pitanjima (zdravlje, droga, nasilje ...)						C_BC_E
C_BC_D1	Koliko često Vam je škola poslala ovakve informacije tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_D2	[ANK] Ako ih je škola poslala Da li ih je neko iz Vaše porodice pročitao?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_BC_D3	Da li ovu vrstu informacija škola treba da šalje porodicama dece?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_BC_E	A sada ćemo rezimirati sve pismene informacije dobijene od škole uključujući sve navedene primere.						C_B_A
C_BC_E1	Da li se bar neki član Vaše porodice oseća sposobnim i kompetentnim da čita takve informacije?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /ne mogu da procenim	
C_BC_E2	Da li smatrate da bar neko iz Vaše porodice ima dužnost da čita takve informacije	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_BC_E3	Smatrate li da čitanje takvih informacija može pomoći svom detetu?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_B	B PODRŠKA UČENJU						
C_B_A	A sada ćemo razgovarati o pomoći u izradi domaćih zadataka						C_B_A_5
C_B_A_1	Da li to nešto škola treba da traži od roditelja?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_B_A_2	Da li je bar neki član Vaše porodice sposoban i kompetentan da pomogne detetu na ovaj način?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /ne mogu da procenim	
C_B_A_3	Smatrate li da je Vaša porodica dužna da pomaže detetu u domaćim zadacima?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_B_A_4	Da li smatrate da na taj način možete pomoći svom detetu?	1. No	2. Probably not	3. Yes, probably	4. Yes	99. ne znam /nemam stav	
C_B_A_5	Koliko vremena Vaše dete provede dnevno <u>radeći domaće zadatke</u> ?	1. nimalo 2. manje od 30 minuta 3. između 30 minuta i 1 sat 4. između 1 sata i 1 sata i 30 minuta 5. između 1 sata i 30 minuta i 2 sata 6. više od 2 sata 99. ne znam					C_B_A_6
C_B_A_6	Ko obično pomaže Vašem detetu da radi domaće zadatke? [ANK] Jedan odgovor	1. niko 2. majka 3. otac 4. neko drugi					C

C D D VOLONTIRANJE					
C_D_A	A sada ćemo razgovarati o pomoći kod održavanja ili poboljšanja školske infrastrukture – čišćenje, krečenje, gradnja građevinski radovi itd.				
C_D_A1	Koliko često je tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da pomogne u ovim poslovima?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. >više od 3 puta
C_D_A2	[ANK] Ako je ispitanik ili član porodice bio pozvan: Da li je neko iz Vaše porodice pružio ovakvu vrstu pomoći školi?	1. nikada	2. jednom	3. skoro uvek	4. svaki put
C_D_A3	Da li bi škola trebalo da traži od porodica da rade tako nešto?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da
C_D_B	A sada ćemo razgovarati o pomoći u sportskim i kulturnim aktivnostima – predstavama, koncertima, izletima itd.				
C_D_B1	Koliko često je tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da učestvuje u ovakvim aktivnostima?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. >više od 3 puta
C_D_B2	[ANK] Ako je ispitanik ili član porodice bio pozvan: Da li je neko iz Vaše porodice pružio ovakvu vrstu pomoći školi?	1. nikada	2. jednom	3. skoro uvek	4. svaki put
C_D_B3	Da li i škola treba da traži od porodica da učestvuju u ovim aktivnostima?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da
C_D_C	A sada ćemo razgovarati o pomoći u nastavi – pričanje priča, pričanje o nekom poslu, sviranje instrumenta, pomoć nastavnicima/učiteljima u predavanju.				
C_D_C1	Koliko često je tokom prošle godine škola pozvala Vašu porodicu da učestvuje u nastavi?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta
C_D_C2	[ANK] Ako je ispitanik ili član porodice bio pozvan: Da li je neko iz Vaše porodice pružio ovakvu vrstu pomoći školi?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put
C_D_C3	Da li bi škola trebalo da traži od porodica ovu vrstu pomoći?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da
C_D_D	A sada ćemo razgovarati o pomoći kod školskih uslužnih aktivnosti (biblioteka, dvorište, kuhinja).				
C_D_D1	Koliko često Vas je tokom prošle godine škola pozvala/zahtevala da radite ovakve stvari?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta
C_D_D2	[ANK] Ako je ispitanik ili član porodice bio pozvan: Da li je neko iz Vaše porodice pružio ovakvu vrstu pomoći školi?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put
C_D_D3	Da li bi škola trebalo da traži od porodica da rade tako nešto?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da
C_D_E	A sada ćemo rezimirati sve vrste volonterskih aktivnosti tj. pomoći školi.				
C_D_E1	Da li se bar neko iz Vaše porodice oseća sposobnim i kompetentnim da pomogne na bar neki od pomenutih načina?	1. Niko	2. Jedna osoba	3. 2-3 osobe	4. Više od 3 osobe
C_D_E2	Da li Vi smatrate da bar neki član Vaše porodice ima dužnost da pruži ovakvu vrstu pomoći školi?	1. Ne	2. Verovatno ne	3. Verovatno da	4. Da
C_D_E3	Da li smatrate da vašim volontiranjem u školi možete pomoći Vašem detetu?	1. Ne	2. Verovatno ne	3. Verovatno da	4. Da

C_E1 UČEŠĆE U DONOŠENJU ODLUKA						
C_E1_A	Sada ćemo pričati o tome da li je od Vas (kao roditelja ili kao porodice) traženo mišljenje o upravljanju školskim finansijama – kako se troši novac u školi – zgrade, oprema, materijali itd.					
C_E1_A1	Koliko često je škola tražila od Vas mišljenje o ovakvim pitanjima tokom prošle godine (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_A2	[ANK] Ako je mišljenje traženo: Da li ste joj ga izložili (LIČNO ILI KAO PORODICA)?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_A3	[ANK] Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jeste	4. u potpunosti	99. ne znam
C_E1_A4	[ANK] Odgovaraju svi ispitanici: Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav
C_E1_B	Sada ćemo pričati o tome da li je od Vas traženo mišljenje o vannastavnim aktivnostima (dodatne sportske aktivnosti, strani jezici, umetnost itd.).					
C_E1_B1	Koliko često je škola tražila od Vas (LIČNO ILI OD PORODICE) mišljenje o ovim pitanjima tokom prošle godine	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_B2	[ANK] Ako je mišljenje traženo: Da li ste joj ga izložili (LIČNO ILI KAO PORODICA)?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_B3	[ANK] Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jeste	4. u potpunost	99. ne znam
C_E1_B4	[ANK] Odgovaraju svi ispitanici: Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav
C_E1_C	Sada ćemo pričati o tome da li je od Vas traženo mišljenje o organizaciji događaja u školi (proslave, ekskurzije itd.) – mislimo na uticaj na odluke, a ne samo traženje pomoći.					
C_E1_C1	Koliko često je škola tražila od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE) mišljenje o ovakvim stvarima tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_C2	[ANK] Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li ste joj ga izložili (LIČNO ILI KAO PORODICA)?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_C3	[ANK] Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jeste	4. u potpunosti	99. ne znam
C_E1_C4	[ANK] Odgovaraju svi ispitanici: Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav
C_E1_D	Sada ćemo razgovarati o tome da li je od Vas traženo mišljenje o pitanjima koja se tiču zdravlja i bezbednosti (čuvari, prelazak ulice, kamere, droga, saradnja s policijom, itd.).					
C_E1_D1	Koliko često je škola tražila od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE) mišljenje o ovakvim stvarima tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_D2	[ANK] Ako je mišljenje traženo: Da li ste joj ga izložili (LIČNO ILI KAO PORODICA)?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se
C_E1_D3	[ANK] Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jeste	4. u potpunosti	99. ne znam

C_E1_D4	<i>[ANK]</i> Odgovaraju svi ispitanici: Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	
C_E1_E	Sada ćemo pričati o tome da li je od Vas traženo mišljenje o sveukupnom upravljanju školom – smene, vreme otvaranja, spajanje ili zatvaranje škola ili odeljenja, promena lokacije, promena tipa škole itd.						
C_E1_E1	Koliko često je škola tražila od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE) mišljenje o ovakvim stvarima tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_E1_E2	<i>[ANK]</i> Ako je mišljenje traženo: Da li ste joj ga (LIČNO ILI KAO PORODICA) izložili?	1. nikada	2. jednom	3. većinu puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_E1_E3	<i>[ANK]</i> Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jestent	4. u potpunost	99. ne znam	
C_E1_E4	<i>[ANK]</i> Odgovaraju svi ispitanici: Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_E1_F
C_E1_F	Sada ćemo razgovarati o tome da li je od Vas traženo mišljenje o obrazovnim temama – sadržaj lekcija, knjige, izbor i procena nastavnika/učitelja, opterećenost đaka, domaći zadaci itd.						
C_E1_F1	Koliko često je škola tražila od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE) mišljenje o ovakvim stvarima tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_E1_F2	<i>[ANK]</i> Ako je mišljenje traženo: Da li ste joj ga izložili (LIČNO ILI KAO PORODICA)?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_E1_F3	<i>[ANK]</i> Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jeste	4. U potpunost	99. ne znam	
C_E1_F4	<i>[ANK]</i> Odgovaraju svi ispitanici: Da li je to nešto što bi škola trebalo da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_E1_G
C_E1_G	Sada ćemo razgovarati o tome da li je od Vas traženo mišljenje o đачkom nasilju, izbacivanju iz škole i drugim pitanjima koja se tiču đачke discipline i procedura u vezi s njima.						
C_E1_G1	Koliko često je škola tražila od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE) mišljenje o ovakvim pitanjima tokom prošle godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	99. ne znam /ne sećam se	
C_E1_G2	<i>[ANK]</i> Ako je mišljenje traženo: Da li ste mišljenju (LIČNO ILI KAO PORODICA) izložili školi?	1. nikada	2. jednom	3. više puta	4. svaki put	99. ne znam /ne sećam se	
C_E1_G3	<i>[ANK]</i> Ako je mišljenje traženo i izloženo: Da li je škola uzela u obzir Vaše mišljenje?	1. ne	2. uglavnom nije	3. uglavnom jeste	4. U potpunost	99. ne znam	
C_E1_G4	<i>[ANK]</i> Odgovaraju svi ispitanici: Da li mišljenju o ovim pitanjima škola treba da traži od Vas (LIČNO ILI KAO PORODICE)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	99. ne znam /nemam stav	C_E1_H1
C_E1_H1	Da li ste Vi možda pokušali da utičete na nešto samoinicijativno, ne zajedno sa ostalim roditeljima, i bez poziva škole da to učinite. Npr. da li ste se žalili zbog neke ocene, zbog drugog deteta i sl.	1. nikada					C_E1_I1
		2. jednom					C_E1_H2
		3. 2-3 puta					
		4. više od 3 puta					
		99. ne znam /ne sećam se					C_E1_I1
C_E1_H2	<i>[ANK]</i> Ako je odgovor potvrđan pitati: O čemu se radilo?						C_E1_H3
C_E1_H3	<i>[ANK]</i> Ako je odgovor potvrđan pitati: Da li ste dobili ono što ste tražili?	1. ne 2. uglavnom nisam 3. uglavnom jesam 4. u potpunosti 99. ne znam /ne sećam se					C_E1_I1

C_E1_I1	Da li ste Vi možda pokušali da utičete na nešto zajedno sa ostalim roditeljima, bez poziva škole da to učinite?	1. nikada	C_E1_J
		2. jednom	C_E1_I_2
		3. 2-3 puta	
C_E1_I2	[ANK] Ako je odgovor potvrđan pitati: O čemu se radilo?	4. više od 3 puta	C_E1_J
		99. ne znam /ne sećam se	C_E1_I_3
C_E1_I3	[ANK] Ako je odgovor potvrđan pitati: Da li ste dobili ono što ste tražili?	1. ne	C_E1_J
		2. uglavnom nisam	
		3. uglavnom jesam	
		4. u potpunosti	
		99. ne znam /ne sećam se	

C_E1_J	A sada ćemo rezimirati sve vrste učešća u donošenju odluka:					C_E2_A
C_E1_J1	Da li smatrate da ste sposobni i kompetentni da doprinesete donošenju odluka na bilo koji od pomenutih načina (LIČNO ILI KAO PORODICA)?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	
C_E1_J2	Smatrate li da je dužnost nekoga iz Vaše porodice da prihvati bar neku od pomenutih uloga?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	
C_E1_J3	Smatrate li da bi bilo koji od ovih načina Vašeg učešća mogao da koristi Vašem detetu?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da	

C_E2 E ULOGA U RAZNIM TELIMA							
C_E2_A	A sada ćemo razgovarati o odeljenjskom predstavniku					C_E2_B	
C_E2_A1	Da li ste se Vi ili neko iz vaše porodice prihvatili ovog položaja u poslednje 3 godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2 puta	4. 3 puta		99. ne znam /ne sećam ser
C_E2_B	A sada ćemo razgovarati o članstvu u školskom odboru, udruženju nastavnika i roditelja ili nekom sličnog tela					C_E2_C	
C_E2_B1	Da li se neko iz Vaše porodice prihvatio ovu ulogu u poslednje 3 godine?	1. nikada	2. jednom	3. 2 puta	4. 3 puta		99. ne znam /ne sećam ser
C_E2_C	A sada ćemo rezimirati sve uloge u raznim telima					C_F_A	
C_E2_C1	Smatrate da je neko iz Vaše porodice sposoban i kompetentan da preuzme bilo koju od pomenutih uloga?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da		99. ne znam /ne mogu da procenim
C_E2_C2	Smatrate li da je dužnost nekog a iz Vaše porodice da se prihvati bar neke od gore pomenutih uloga?	1. nikada	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da		99. ne znam /nemam stav
C_E2_C3	Smatrate da to može da pomogne Vašem detetu?	1. ne	2. verovatno ne	3. verovatno da	4. da		99. ne znam /nemam stav
C_F F SARADNJA IZMEĐU ŠKOLE I ZAJEDNICE							
C_F_A	A sada ćemo razgovarati o informacijama ili pomoći koju Vam je škola ponudila o pitanjima zdravlja, stanovanja, socijalnoj zaštiti.						
C_F_A1	Koliko puta je škola (Vama ili Vašoj porodici) ponudila ovu vrstu pomoći?	1. nikada 2. jednom 3. 2-3 puta 4. više od 3 puta 99. ne znam /ne sećam se				D C_F_A_2 D	
C_F_A2	[ANK] Ako je ponudila, pitati: Šta su Vam ponudili?	_____ _____ _____				C_F_A_3	
C_F_A3	[ANK] Ako je ponudila, pitati: Da li ste to iskoristili?	1. nikada 2. jednom 3. više puta 4. svaki put 99. ne znam/ne sećam se				D C_F_A_4 D	
C_F_A4	[ANK] Ako je iskorišćena, pitati: Da li Vam je to bilo od pomoći?	1. nikada 2. jednom 3. više puta 4. Svaki put 99. ne znam/ne sećam se				D	

D DRUGI PREDIKTORI I MEDIJATORI

[ANK] Ponovo: sva pitanja se odnose na vezu između škole i onih članova porodice koji učestvuju u školovanju deteta, bez obzira da li je to prvenstveno majka ili majka i otac zajedno, ili babe i dede ili staratelj. Prema tome, pitanja o „vama“ se u stvari odnose na sve članove porodice koji učestvuju u školovanju deteta.

D1A

Kada su u pitanju različiti oblici učestvovanja u školskom životu o kojima smo upravo razgovarali, molim vas da mi kažete u kojoj meri se slažete sa sledećim tvrdnjama.

[ANK] Pokazati karticu D1A

	uopšte se ne slažem	uglavnom se ne slažem	uglavnom se slažem	slažem se u velikoj meri	ne znam/ nemam stav
1. Roditelji nisu zainteresovani za učešće u školskim aktivnostima.	1	2	3	4	99
2. Roditelji nemaju vremena da se informišu o školskim aktivnostima.	1	2	3	4	99
3. Roditelji ne znaju kako da komuniciraju sa nastavnicima/učiteljima.	1	2	3	4	99
4. Nastavnici/učitelji nisu zainteresovani za komunikaciju sa roditeljima.	1	2	3	4	99
5. Nastavnici/učitelji imaju previše posla da bi komunicirali sa roditeljima.	1	2	3	4	99
6. Škola stvarno nema kapaciteta za komunikaciju sa svim roditeljima.	1	2	3	4	99
7. Roditelji i škola su obično u sukobu.	1	2	3	4	99
8. Nastavnici/učitelji ne znaju stvarno kako da komuniciraju sa roditeljima.	1	2	3	4	99

D1A9

☐ Drugi razlozi koji utiču na to koliko će se roditelji uključiti u život škole. (navedite razlog/e)	1. _____ 2. Nijedan	D 2 A
--	------------------------	-------------

D2 PERCEPCIJA OTVORENOSTI ŠKOLE

D2A	Koliko se slažete sa sledećim tvrdnjama: [ANK] Sva pitanja u celom upitniku odnose se na dete o kome se govori.					
		ne slažem se	donekle se slažem	slažem se u velikoj meri	apsolutn o se slažem	ne znam/ne mogu da procenim
1.	Odeljenski nastavnik /ci me/nas tretira/ju sa poštovanjem.	1	2	3	4	99
2.	Ja/mi mogu/možemo lako da razgovaram/o sa odeljenskim nastavnikom/učiteljem o mom/našem detetu.	1	2	3	4	99
3.	Ja/mi sam/smo se sastao/li sa školskim pedagogom/psihologom.	1. nikada	2. jednom	3. 2-3 puta	4. više od 3 puta	ne znam/ne mogu da procenim
4.	Bar jedan član porodice često ode u školu (ovo se ne odnosi na uzimanje deteta posle škole, na drugu decu ili člana porodice koji eventualno radi u školi).	1	2	3	4	99
5.	Kad bih ja/kada bismo mi rekli nešto nastavniku/nastavnicima/učitelju mog deteta, oni bi to razumeli.	1	2	3	4	99
6.	Ja/mi nikad ne bismo razgovarali s direktorom škole jer je on veoma zauzet.	1	2	3	4	99
7.	Roditelji u odeljenju našeg deteta bi me/nas saslušali ako bih/bismo želeli da razgovaramo s njima o nekom problemu.	1	2	3	4	99

D3

D3 ROMI			
D3A Pitanja samo za roditelje iz uzorka za Rome			
[ANK] Ako je roditelj uključen u uzorak za Rome, koristiti ovaj blok. Ako roditelj NIJE uključen (čak i ako se desi da je roditelj Rom), idite na pitanje D4.			
D3A1	Da li dobro govorite jezik koji je glavni u školi?	1. da 2. ne	D3A2
D3A2	Da li Vaše dete dobro govori jezik koji je glavni u školi?	1. da 2. ne	D3A3
D3A3	Da li je Vašem detetu teže da bude u školi nego ostaloj deci koja nisu Romi?	1. da, teže je mom detetu	D3A3a
		2. isto je	D3A4
		3. ne, lakše je mom detetu.	D3A3b
		4. ne znam /ne mogu da procenim	D3A4
D3A3a	[ANK] Ukoliko je ispitanik na prethodno pitanje dao odgovor 1, onda pitajte: Zašto mislite da je Vašem detetu teže?		D3A4
D3A3b	[ANK] A ako je dao odgovor 3, onda pitajte: Zašto mislite da je Vašem detetu lakše?		D3A4
D3A4	Da li je Vašem detetu teže da uči kod kuće nego ostaloj deci koja nisu Romi?	1. da, teže je mom detetu	D3A4a
		2. isto je	D3A5
		3. ne, lakše je mom detetu	D3A4b
		4. ne znam /ne mogu da procenim	D3A5
D3A4a	[ANK] Ukoliko je ispitanik na prethodno pitanje dao odgovor 1, onda pitajte: Zašto mislite da je Vašem detetu teže?		D3A5
D3A4b	[ANK] A ako je dao odgovor 3, onda pitajte: Zašto mislite da je Vašem detetu lakše?		D3A5
D3A5	Da li je Vaše dete primilo korisnu dodatnu pomoć od škole kao romsko dete?	1. da	D3A5a
		2. ne 1. ne znam	D3A6
D3A5a	Ako je primilo pomoć, molim Vas da navedete vrstu pomoći?		D3A6
D3A6	Da li škola čini puno da pomogne romskoj deci?	1. da 2. ne 3. ne znam	D3A7
D3A7	Smatrate li da bi škola mogla da čini više da pomogne romskoj deci?	2. da	D3A7a
		3. ne 4. ne znam	D3A8
D3A7a	Ako smatrate da bi mogla, navedite šta je to.		D3A8
D3A8	Da li među osobljem škole ili pomoćnicima u školi ima Roma?	1. nijedan 2. jedan 3. 2-3 4. više od 3 5. ne znam	D4

D4 PREDSTAVNICI RODITELJA						
[ANK] Ukoliko roditelj NIJE uključen u uzorak predstavnika roditelja (čak i ako je roditelj predstavnik), koristite ovaj blok. Ako roditelj JESTE uključen, pređite na D4B.						
D4A Percepcija predstavnika roditelja						
D4A	Želeli bismo sada da Vas pitamo kako Vi doživljavate predstavnike roditelja, tj. članove saveta roditelja ili sličnih tela (ne pitamo Vas za roditelje koji su članovi školskog odbora). [ANK] Pokazati karticu D4a					
		uopšte se ne slažem	donekle se slažem	upriličnoj meri se slažem	u potpunosti se slažem	ne znam /ne mogu da procenim
	1. Ja znam/mi znamo veoma dobro predstavnika roditelja kod mog deteta.	1	2	3	4	
	2. Predstavnik roditelja se prema meni/nama odnosi s poštovanjem.	1	2	3	4	99
	3. Ja/mi lako možemo da razgovaramo s predstavnikom roditelja o bilo čemu što me/nas brine u vezi s mojim/našim detetom ili odeljenjem.	1	2	3	4	99
	4. Predstavnici roditelja/ savet roditelja u našoj školi su aktivni.	1	2	3	4	99
	5. Predstavnici roditelja /savet roditelja u našoj školi me/nas često kontaktiraju.	1	2	3	4	
	6. Predstavnici roditelja /savet roditelja u našoj školi efikasno brane naše interese.	1	2	3	4	99
D4C						

D4B Pitanja za predstavnike roditelja			
[[ANK] Ukoliko roditelj JESTE uključen u uzorak predstavnika roditelja, koristite ovaj blok. Ukoliko NIJE uključen, pređite na D4C.			
D4B1	Predstavnik roditelja je (uzorkovan kao): [ANK] Jedan odgovor. Popunjava sam anketar.	1. član školskog odbora 2. član saveta roditelja ili nešto drugo	D4B2
D4B2	Koliko dugo ste bili/koliko dugo ste na poziciji člana saveta roditelja, školskog odbora, udruženja roditelja i nastavnika ili sličnih tela ? [ANK] Pogledajte odgovor na pitanje D4B1 i pitajte za tu poziciju.	1. manje od 6 meseci 2. od 6 do 12 meseci 3. više od 12 meseci	D4B3
D4B3	Koja je bila/koja je Vaša pozicija? [ANK] Više odgovora.	1. član školskog odbora 2. član saveta roditelja 3. član udruženja roditelja i nastavnika 4. drugo (molim navedite)	D4B4
D4B4	Kako ste postali član odbora/saveta?	1. zamolio me je razredni starešina 2. zamolio me je direktor 3. izabrali su me drugi roditelji 4. drugo (molim navedite)	D4B5

D4B5	Koји od navedenih razloga su Vama bili važni kada ste odlučili da se priključite odboru/savetu? [ANK] Pokazati karticu D4B5.				D4B6
		nije nimalo važno	važno je u određenoj meri važno	važno je	
	1. Da bih bolje upoznao školu.	1	2	3	
	2. Da predstavljам roditelje i pokrenem pitanja koja se tiču svih nas.	1	2	3	
	3. Da bi moje dete generalno imalo koristi.	1	2	3	
	4. Zato što sam želeo da promenim nešto u interesu svog deteta.	1	2	3	
	5. Zato što sam želeo da promenim nešto što se tiče sve dece.	1	2	3	
	6. Zato što volim da budem uključen.	1	2	3	
	7. Zato što me je neko ubedio u to.	1	2	3	
	8. Zato što su ostali roditelji želeli da ih predstavljам.	1	2	3	
	9. Drugo (šta?) _____		2	3	

D4B6	U kojim oblastima u školi ili na nivou odeljenja ste mogli da date doprinos kao član odbora/saveta ? [ANK] Pokazati karticu D4B6.				D4B7
		Nimalo nisam doprineo	Malo sam doprineo	Umereno sam doprineo	
	1 Upravljanje školskim finansijama – kako se troši novac u školi – zgrade, oprema, materijali itd.	1	2	3	
	2 Vannastavne aktivnosti (dodatne sportske aktivnosti, strani jezici, umetnost itd.)	1	2	3	
	3 Organizacija događaja u školi (proslave, ekskurzije, itd.) – mislimo na uticaj na odluke, a ne samo traženje pomoći.	1	2	3	
	4 Zdravlje i bezbednost (čuvani, prelazak ulice, kamere, droga, saradnja sa policijom itd.)	1	2	3	
	5 Obrazovne teme – nastavni sadržaji, knjige, izbor i procena nastavnika/učitelja, opterećenost đaka, domaći zadaci itd.	1	2	3	
	6 Sveukupno upravljanje školom – smene, vreme otvaranja, spajanje ili zatvaranje škola ili odeljenja, promena lokacije, promena tipa škole itd.	1	2	3	
	7 Đačko nasilje, izbacivanje iz škole i druge stvari koje se tiču đačke discipline i procedura u vezi sa tim itd.	1	2	3	
D4B7	Koliki uticaj smatrate da roditelji generalno (ne samo predstavnici roditelja) imaju na ove oblasti u Va šoj školi? [ANK] Pokazati karticu D4B7.				D4B8
		Nimalo uticaja	Malo uticaja	Umeren uticaj	
	1 Upravljanje školskim finansijama – kako se troši novac u školi – zgrade, oprema, materijali itd.	1	2	3	
	2 Vannastavne aktivnosti (dodatne sportske aktivnosti, strani jezici, umetnost itd.)	1	2	3	
	3 Organizacija događaja u školi (proslave, ekskurzije itd.) – mislimo na uticaj na odluke, a ne samo traženje pomoći.	1	2	3	
	4 Zdravlje i bezbednost (čuvani, prelazak ulice, kamere, droga, saradnja s policijom itd.)	1	2	3	

	5	Obrazovne teme – nastavni sadržaji, knjige, izbor i procena nastavnika/učitelja, opterećenost đaka, domaći zadaci itd.	1	2	3	4	99		
	6	Sveukupno upravljanje školom – smene, vreme otvaranja, spajanje ili zatvaranje škola ili odeljenja, promena lokacije, promena tipa škole itd.	1	2	3	4	99		
	7	Đačko nasilje, izbacivanje iz škole i druge stvari koje se tiču đачke discipline i procedura u vezi s tim.	1	2	3	4	99		
D4B8	Smatrate li da roditelji ne treba da budu uključeni u neke od ovih oblasti? <i>[ANK] Ako je odgovor potvrđan, pitati:</i> U koje oblasti i zašto? <i>[ANK] Pokazati karticu D4B8 sa spiskom oblasti.</i>		1a. (prva oblast) _____ 1b. (prvi razlog) _____ 2a. (druga oblast) _____ 2b. (drugi razlog) _____ 3. Ne, mislim da bi roditelji trebalo da budu uključeni u sve oblasti.					D4B9	
D4B9	Kakav stav smatrate da većina roditelja ima prema Vama kao predstavniku roditelja? <i>[ANK] Pokazati karticu D4B9.</i>								
			Uopšte se ne slažem	Donekle se slažem	U priličnoj meri se slažem	U potpunosti se slažem	Ne znam /Ne mogu da procenim		
	1	Smatraju da ne mogu puno da uradim.	1	2	3	4	99		
	2	Smatraju da to radim samo zbog mog deteta.	1	2	3	4	99		
	3	Smatraju da to radim samo da bih se razmetao.	1	2	3	4	99		
	4	Smatraju da mogu da budem od koristi samo kada imaju brige vezane za njihovo dete.	1	2	3	4	99		
	5	Veruju da mogu efikasno da ih predstavljam i podržavaju me u izražavanju zajedničkih briga.	1	2	3	4	99		
	6	Nisam siguran na koji način me doživljavaju.	1	2	3	4	99	D4B10	
D4B10	Kako doživljavate svoj odnos sa školskom administracijom?								
			Uopšte se ne slažem	Donekle se slažem	U priličnoj meri se slažem	U potpunosti se slažem	Ne znam /Ne mogu da procenim		
	1.	Mislim da nisu baš zainteresovani za moj doprinos.	1	2	3	4	99		
	2.	Oni samo žele da ja podržim njihove ideje.	1	2	3	4	99		
	3.	Oni saslušaju moje mišljenje, ali ga kasnije ne uzmu u obzir.	1	2	3	4	99		
	4.	Oni pokušaju da razumeju moj stav i uglavnom ga uzmu u obzir.	1	2	3	4	99	D4B11	
D4B11	Po Vašem mišljenju, koji uslovi/faktori utiču da savet roditelja bude efikasan?		_____ _____ _____ _____ 99. Ne znam					D4B12	
D4B12	Molim Vas navedite koliko se slažete sa sledećim tvrdnjama.								
			Uopšte se ne slažem	Donekle se slažem	U priličnoj meri se slažem	U potpunosti se slažem			
	1	Poznajem sve roditelje u odeljenju.	1	2	3	4			
	2	Mogu lako da razgovaram sa roditeljima o bilo čemu što ih brine u vezi sa njihovim detetom ili odeljenjem.	1	2	3	4			
	3	Aktivan sam kao predstavnik roditelja.	1	2	3	4			
	4	Kao predstavnik roditelja često sam u kontaktu s njima.	1	2	3	4			
	5	Kao predstavnik roditelja efikasno branim interese roditelja.	1	2	3	4		D4C	

[ANK] Svi ispitanici nastavljaju ovde

D4C Tradicionalno nasuprot partnerstva

D4C		Molim Vas da odgovorite u kolikoj meri je svaka od sledećih stavki posao škole, a u kolikoj meri je to posao porodice. Ovde ne pitamo u kolikoj meri Vi ili škola radite nešto, već čiji je to posao. [ANK] Pokazati karticu D4C						E1A
		U potpunosti je posao škole	Više je posao škole nego roditelja	Posao i škole i roditelja	Više je posao roditelja nego škole	U potpunosti je posao roditelja	Ne znam /Nemam stav	
1	Učiniti sve da dete bude srećno u školi	1	2	3	4	5	99	
2	Učiniti sve da dete ima uspeha u školi	1	2	3	4	5	99	
3	Odgojiti dete da postane dobar čovek	1	2	3	4	5	99	
4	Učiniti sve da dete uradi domaći zadatak	1	2	3	4	5	99	
5	Motivisati dete da uči	1	2	3	4	5	99	
6	Učiniti sve da nastava bude dobra	1	2	3	4	5	99	
7	Učiniti sve da postoji dobar vannastavni program (kao što su sekcije)	1	2	3	4	5	99	
8	Učiniti sve da je dete sigurno u školi	1	2	3	4	5	99	
9	Znati šta je najbolje za dete	1	2	3	4	5	99	
10	Intervenirati ako nešto nije u redu u školi	1	2	3	4	5	99	

E PERCIPIRANI ISHOD UČEŠĆA RODITELJA							
E1A	U kojoj meri se slažete sa sledećim tvrdnjama? [ANK] Pokazati karticu E1A. [ANK] Sva pitanja se odnose na dete o kome se govori u celom upitniku.					F1	
		Uopšte se ne slažem	Donekle se slažem	U priličnoj meri se slažem	U potpunosti se slažem		Ne znam /Ne mogu da procenim
	Dete						
	1. Dete je srećno u školi.	1	2	3	4		99
	2. Detetu dobro ide u školi.	1	2	3	4		99
	3. Dete uživa i u drugim aspektima škole (osim učenja).	1	2	3	4		99
	4. Dete postiže najviše što može.	1	2	3	4		99
	5. Mogu da dobijem pomoć od škole u slučaju da dete ima neki drugi problem, pored akademskog učenja.	1	2	3	4		99
	6. Moja škola je sigurno mesto za dete.	1	2	3	4		99
	7. Nastava je visoko kvalitetna.	1	2	3	4		99
	8. Škola se prema meni/nama ophodi s poštovanjem.	1	2	3	4		99
	Komunikacija sa školom						
	9. Zadovoljan sam/zadovoljni smo kvalitetom i kvantitetom informacija koje dobijamo od škole.	1	2	3	4		99
	10. Zadovoljan sam/zadovoljni smo različitim načinima na koje možemo da se uključimo u rad škole.	1	2	3	4		99
	Uticaaj						
11. Zadovoljan sam/zadovoljni smo načinima na koje možemo da utičemo na to kako se moje dete obrazuje.	1	2	3	4	99		
12. Zadovoljan sam/zadovoljni smo načinima na koje možemo da utičemo na školu uopšte.	1	2	3	4	99		
F ZAKLJUČAK							
F1	Možete li mi dati bilo kakve sugestije o tome kako da se olakša i poboljša partnerstvo između roditelja i škole.					F2	
F2	Da li ima još nešto što biste želeli da prokomentarišete ili da me pitate?					INT1	
INT1	Komentari anketara:					INT2	
INT2	Trajanje intervjua					INT3	
INT3	Datum intervjua					INT4	
INT4	Ime i prezime ispitanika					INT5	
INT5	Adresa ispitanika					INT6	
INT6	Naziv škole					INT7	
INT7	Potpis anketara					Kraj	

Hvala Vam za za doprinos i vreme koje ste nam posvetili!

Prilog 2: Metodologija upitnika i terenski izveštaj: skraćena verzija

Stiv Pael (Steve Powell), uz značajnu pomoć ISP-a (Ipsos Strategic Puls), IMAS-a, OSI-B i drugih partnerskih organizacija

Detaljnija verzija ovog dokumenta za zainteresovane istraživače može se dobiti od autora.

Sadržaj

A. Uvod	122
B. Metodologija	122
B.1. Koje agencije pokrivaju koje zemlje	122
B.1.1. Obuhvaćene ISP-om (Ipsos Strategic Puls):	122
B.1.2. Obuhvaćene IMAS-om:	122
B.1.3. Obuhvaćene agencijom OSI-B:	122
B.2. Ciljne populacije	123
B.3. Pregled postupka uzorkovanja	123
B.3.1. Uzorak škola	123
B.3.2. Uzorak A	123
B.3.3. Uzorak B	123
B.3.4. Uzorak E	123
B.3.5. Uzorak P	123
B.4. Detalji postupka uzorkovanja	124
B.4.1. Uzorak škola	124
Detalji Lahiri-metoda	124
B.4.2. Uzorak - roditelji	124
Selekcija roditelja koji će biti intervjuisani	125
B.4.3. Uzorak B – roditelji članovi školskih odbora i/ili saveta roditelja u istoj školi	126
B.4.4. Uzorak P – direktori škola	126
B.4.5. Uzorak E – socijalno isključeni roditelji	126
Tumačenje reči Romi	126
B.5. Procedura intervjua	128
B.6. Procedura kontrole kvaliteta	128

A. Uvod

Angažovanje roditelja u životu škole – u donošenju odluka, vannastavnim aktivnostima i u obrazovanju sopstvene dece – može imati pozitivan uticaj na obrazovne rezultate učenika i predstavljati način na koji isključene društvene grupe mogu pružiti doprinos obrazovanju. U obrazovnim politikama zemalja Jugoistočne Evrope (one koje su pokrivena u ovom panelu su Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Moldavija, Crna Gora, Rumunija i Srbija) postoje odredbe koje se tiču roditeljskog angažmana u domenima školskog upravljanja i administracije. U isto vreme, stanje obrazovanja u regionu pod uticajem je povećanja decentralizacije odgovornosti za upravljanje školom i prilagođavanja inovativnim metodama upravljanja. Cilj ovog istraživačkog projekta, sprovedenog u deset zemalja od strane Programa podrške obrazovanju Instituta za otvoreno društvo, bio je da se ispita kako te politike funkcionišu u praksi iz perspektive tri ključne interesne grupe: roditelja, direktora i predstavnika roditelja. Ankete, koje su sprovedene licem u lice s reprezentativnim uzorkom roditelja (cilj-N = 9600) u ciljanim javnim školama (N = 320) u razredima od prvog do osmog i sa dodatnim uzorkom romskih roditelja, kombinovane **su s dodatnim intervjuima sa** direktorima i predstavnicima roditelja u istim školama.

Istraživačka pitanja koja su obrađena:

- kako različite kulturne i socioekonomske grupe roditelja učestvuju u životu škole
- kako se nacionalni i politički kontekst odražava na prirodu i efikasnost roditeljskog učešća
- koje konstelacije škola, koji stavovi roditelja prema učestvovanju i koja njihova praksa učestvovanja vode do najboljih ishoda.

Upitnici su uključivali operacionalizaciju šest dimezija roditeljskog učestvovanja koje je predložila autorka Dž. Epštajn (1987) i koje su prilagođene realitetu Jugoistočne Evrope. Upitnici se oslanjaju i na koncept socijalne isključenosti (npr. Berryman, S. E, 2000), koji služi kao skup objašnjenja zašto obrazovanje nije jednako dostupno svima.

B. Metodologija

B.1. Koje agencije pokrivaju koje zemlje

B.1.1. Obuhvaćene ISP-om (Ipsos Strategic Puls):

Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Crna Gora i Srbija

B.1.2. Obuhvaćene IMAS-om:

Rumunija, Moldavija

B.1.3. Obuhvaćene agencijom OSI-B:

Bugarska

B.2. Ciljne populacije

- A) Roditelji dece osnovnoškolskog uzrasta
- B) Roditelji koji su članovi školskih odbora i/ili saveta roditelja u istoj školi ili roditelji članovi udruženja nastavnika i roditelja
- P) Direktori svih škola koje su učestvovalе u istraživanju
- E) Socijalno isključeni roditelji

B.3. Pregled postupka uzorkovanja

B.3.1. Uzorak škola

30 škola po zemlji, objašnjenje algoritma izbora sledi

Vrsta uzorka: stratifikovani slučajni uzorak. Stratifikacija relevantnih geografskih oblasti kao i u prethodnom istraživanju¹ i prema urbanoj/ruralnoj dimenziji (dvodimenzionalni stratifikovani uzorak).

Raspodela uzorka: broj škola u svakoj ćeliji dodeljen je svakoj zemlji, tako da je ispunjen uslov $30/(2 * \text{broj geografskih regija})$.

Način izbora

Slučajni izbor (proporcionalan veličini škole, gde je veličina škole definisana brojem učenika u školi). Lahiri-metod (linearni kumulativni) izbora uzorka.

B.3.2. Uzorak A

Ukupno 900 roditelja po zemlji – raspodela uzorka sledi (postupci uzorkovanja, uzorak A–roditelji)

B.3.3. Uzorak B

U svakoj školi na kraju protekle školske godine, odnosno u maju/junu 2009, iz spiska članova školskog odbora i saveta roditelja nasumično su izabrani po jedan član odbora i četiri člana saveta.

Predstavnici roditelja izabrani su i iz po 2 škole u uzorku E iz svake zemlje.

B.3.4. Uzorak E

Dva (2) uzorka od 30 socijalno isključenih roditelja u svakoj zemlji iz 2 dodatne škole (ukupno 60 socijalno isključenih roditelja po državi).

B.3.5. Uzorak P

Svi direktori iz svih 30 škola u svakoj zemlji, plus 2 direktora iz 2 škole sa socijalno isključenim roditeljima (ukupno 32 direktora po zemlji).

¹ Osim u Hrvatskoj

B.4. Detalji postupka uzorkovanja

B.4.1. Uzorak škola

Populacija: populaciju škola čini uzorak škola iz prethodnog istraživanja, koji je predstavljao slučajni uzorak škola u svakoj zemlji, tj. spisak škola čiji su direktori učestvovali u prethodnom istraživanju. Izuzeci su Bugarska i Hrvatska koje nisu bile deo prethodnog istraživanja, pa su u tim zemljama korišćeni opšti spiskovi osnovnih škola kako bi se оформio uzorak.

Tako je u svakoj zemlji postojao okvirni uzorak koji je podeljen na R oblasti, a u svakoj oblasti postojala je urbana/ruralna podela, tj. tabela $R \times 2$. Poznata je populacija svake Ns u svakoj od $R \times 2$ ćelija. Tada se, u skladu sa Lahiri-metodom, za svaku ćeliju u $R \times 2$ tabeli izračunao broj škola; S-vrednosti se uglavnom razlikuju – odnosno, verovatnoća da će škola biti odabrana zavisi od veličine škole. Formula za izračunavanje S-vrednosti iz svake ćelije ovde nije prikazana, a čitaoci koje to više zanima mogu pronaći informaciju u standardnim tekstovima o toj metodi. Vrednost S po ćeliji zavisi od R i izabrana je kako bi se napravio konačni uzorak od oko 900 roditelja po zemlji na sledeći način:

Detalji Lahiri-metoda

Škole su u svakoj ćeliji stavljene na uzlazni spisak u odnosu na populaciju učenika u svakoj od njih, a spisak je podeljen na B grupa (B zavisi od R) koje sadrže fiksne procenete svih učenika u ćeliji; npr. za 3 grupe, granice su respektivno fiksirane na 25%, 35% i 40%; zatim se metodom slučajnog izbora odabrao određen broj škola (S/B) iz grupe za svaku veličinu škole.

Dakle, na taj način dobijen je konačni uzorak škola u svakoj zemlji, iz kojeg su izvučeni stvarni A, E, B i P uzorci ispitanika.

B.4.2. Uzorak - roditelji

Broj roditelja u uzorku iz svake škole definisan je u skladu sa grupom u koju je škola ušla prema Lahiri-proceduri (v. gore): iz većih škola izabrano je više roditelja. U primeru koji sledi izabrano je 20, 30 i 40 roditelja iz manjih, srednjih i velikih škola. Tako u primeru koji sledi imamo $(20+30+40) \times 3$ učenika po ćeliji, za $R \times 2$ ćelije.

S obzirom na to da su svi ti parametri (R, S itd.) poznati, može se izračunati opterećenje uzorka.

Izbor 2 škole po ćeliji, tj. S=2	Serijski broj veličine ćelije	% učenika u ćeliji	Broj roditelja u odabranoj školi po ćeliji	% roditelja u uzorku
	1	42	25	42%
	2	58	35	58%
		100	60	
Izbor 3 škole po ćeliji, tj. S=3				
	1	25	20	22%
	2	35	30	33%
	3	40	40	44%
		100	90	

Izbor 2 škole po ćeliji, tj. S=2	Serijski broj veličine ćelije	% učenika u ćeliji	Broj roditelja u odabranoj školi po ćeliji	% roditelja u uzorku
Izbor 4 škole po ćeliji, tj. S=4				
	1	17	20	17%
	2	21	25	21%
	3	29	35	29%
	4	33	40	33%
		100	120	
Izbor 5 škola po ćeliji, tj. S=5				
	1	13	20	13%
	2	17	25	17%
	3	20	30	20%
	4	23	35	23%
	5	27	40	27%
		100	150	

Primer: tamo gde su izabrane tri škole nivoi opterećenja su sledeći: mali (do 25% od ukupnog broja učenika po ćeliji), srednji (do 60% od ukupnog broja učenika po ćeliji) i veliki (više od 60% od ukupnog broja učenika po ćeliji). U tom slučaju broj roditelja će biti: 20 u malim, 30 u srednjim, a 40 u velikim školama.

Ovaj pristup osigurava da u uzorku bude najmanje 20 roditelja po školi, ali i da iz većih škola bude uključeno više roditelja, pa se tada može očekivati i veća varijansa između njihovih stavova.

Selekcija roditelja koji će biti intervjuisani

Roditelji su odabrani putem slučajnog izbora učenika sa spiskova koje su obezbedile škole ili postupkom slučajnog izbora domaćinstava/stanova u kraju u kojem se nalazi škola.

Kriterijumi uključivanja u uzorak:

- da dete ide u školu, odnosno u jednu od škola u uzorku (ako je u pitanju postupak slučajnog izbora domaćinstava)
- da dete ima između 8 i 13 godina, tj. dete je između 8. i 14. rođendana
- dete ide najmanje u drugi razred osnovne škole.

Prilikom primene postupka slučajnog izbora domaćinstava, u porodicama sa više dece metodom slučajnog izbora za fokus razgovora izabrano je jedno dete.

Ispitanici su bili majke deteta, osim u slučaju kad majka nije bila dostupna za vreme posete, pa je tada otac bio izabran kao ispitanik. Ako niko od roditelja nije bio kod kuće, anketar je zakazao intervju za drugi termin. Razgovor sa ocem bio bi zakazan isključivo ako majka nije bila dostupna u razumnom vremenu. Ako ni majka ni otac nisu bili staratelji deteta, anketar bi zatražio da razgovara sa starateljem (npr. bakom ili dedom). Ako ni oni ne bi bili dostupni, anketar bi zakazao intervju za drugi termin.

B.4.3. Uzorak B – roditelji članovi školskih odbora i/ili saveta roditelja u istoj školi

Način selekcije: Kontaktirano je sa školom i dobijeni su spiskovi roditelja koji su članovi školskih odbora i/ili saveta roditelja. Spiskovi su napravljeni po abecednom redu, a uzorak roditelja odabran je nasumično, linearnom metodom.

Ako savet roditelja nije bio dostupan, mogla su biti odabrana 4 roditelja koji su članovi udruženja nastavnika i roditelja.

Ako u školi nije bilo ni saveta roditelja ni udruženja nastavnika i roditelja, za intervju je izabran samo jedan član školskog odbora.

Ako ovom procedurom (izbor iz spiskova s kraja protekle školske godine) ispitanici nisu mogli biti locirani, jer su npr. napustili oblast, nađene su im zamene na osnovu spiskova članova ovogodišnjeg školskog odbora/saveta roditelja.

Ako osoba iz uzorka predstavnika roditelja nije imala dete koje ispunjava kriterijume uključivanja (v. gore), ispunjen je samo deo D4B.

B.4.4. Uzorak P – direktori škola

Intervjui licem u lice zakazani su u kontaktu sa direktorima svih izabranih škola.

Dostupnost direktora u svim školama proverena je i odobrena pre prikupljanje ostalih podataka (uzoraka A, B i E). Dakle, ako direktor/ka (ili njegov/a zamenik/ca) nisu bili dostupni (ukoliko ih nema), škola je zamenjena drugom školom iz ćelije (u skladu sa svim kriterijumima selekcije), pa su prikupljeni podaci za tu školu.

B.4.5. Uzorak E – socijalno isključeni roditelji

Izabrana su dva uzorka od 30 roditelja iz tačno dve oblasti; po 30 roditelja iz obe škole izabrano je iz oblasti gde ima više socijalno isključenih domaćinstava.

Državni timovi identifikovali su Rome kao najčešću socijalno isključenu grupu u svim zemljama, osim u Moldaviji.

Tumačenje reči Romi

Važno: U istraživanju se izraz Romi koristi kao krovni termin koji uključuje i one koji se izjašnjavaju kao Aškali, Egipćani (ili kao pripadnici drugih sličnih grupa koje su državni timovi identifikovali) i/ili one za koje eksperti kažu da pripadaju tim grupama. Reč Rom je u nekim slučajevima zamenjena (npr. rečima *Egipćanin* ili *Rom* ili *Egipćanin*) u skladu sa procenom ispitivača.

Državni timovi su u svakoj zemlji našli po dve škole u dva područja u kojima su romska deca prisutna u značajnom broju, ali gde ne čine više od 35% od ukupnog broja učenika. Definisane su dve oblasti, po jedna za svaku školu. Škole koje imaju posebne programe za Rome NISU uključene u uzorak, osim ako posebni programi za romsku decu nisu uobičajeni za zemlju, odnosno ako škola nije atipična što se tiče posebnih programa ili podrške romskim učenicima.

Metod selekcije definisan je tako da obezbedi jednaku distribuciju u određenom području u skladu sa sledećim instrukcijama:

Prvo odabrati odgovarajuću školu (koja ispunjava uslove), a zatim saznati postoji li u blizini romsko naselje u kojem žive deca koja pohađaju odabranu školu:

- Ako postoji, onda nastavite ka naselju, uz unapred definisane nasumične posete. Ako je potrebno, može se odabrati samo jedan deo naselja da bi se smanjila verovatnoća dolaska do neromskih domaćinstava.

Može se koristiti manje od 5 nasumičnih poseta ako je naselje malo. Zatim treba slediti istu proceduru kao sa roditeljima iz glavnog uzorka, ali sa dodatnim kriterijumom uključivanja – da je ispitanik Rom.

Pripadnost romskoj populaciji operacionalizovana je putem *implicitne potvrde identifikacije* na sledeći način:

Pošto je identifikovan uzorak klastera i domaćinstava čiji će članovi biti intervjuisani, uvodna rečenica na početku razgovora glasi: *Dobro jutro/dobar dan, sprovodimo anketu među romskim (ili romskim i egipatskim ili egipatskim itd., prema potrebi) stanovništvom. Želite li da budete intervjuisani?* U slučaju izričitog odbijanja (*Ja nisam Rom, zašto biste želeli baš mene da intervjuišete?*), intervju se otkazuje. Spremnost za učestvovanje u intervjuu interpretira se kao implicitna potvrda člana domaćinstva da predstavlja deo ispitivane populacije.²

Tamo gde ova procedura ne rezultira dovoljnim brojem intervjua primenjuje se procedura *grudve snega* – nakon što se uspešno završi jedan intervju, ispitaniku se postavlja pitanje: *Znate li nekoga ko živi u blizini, a ko bi nam mogao pomoći u istraživanju romskog (itd.) stanovništva?*

U Moldaviji su izabrane dve škole iz socijalno isključenih oblasti, a ostatak procedure bio je potpuno isti kao i za uzorak A.

² Adaptirano iz Ivanov, A. (2006). At Risk: Roma and the displaced in South-East Europe. UNDP

B.5. Procedura intervjuja

Instrument je bio strukturisani intervju *licem u lice* koji je baziran na upitniku prevedenom na lokalni jezik.

U oblastima za koje se pretpostavljalo da će njihovi stanovnici imati više od jednog maternjeg jezika, terenski tim je bio spreman na obavljanje intervjuja na bar dva glavna jezika kojima se govori u regionu. U oblastima u kojima živi veliki broj Roma, posebno za uzorak E, jedan član anketnog tima bio je Rom.

Ako se za ispitanika u uzorku A ispostavilo da ispunjava kriterijume za uzorak E ili B, to je zabeleženo u upitniku, a ispitanik nije ispitan dodatnim setom pitanja za uzorke E ili B.

B.6. Procedura kontrole kvaliteta

a) Protokol za nadzor anketara

Svaki intervju koji je vođen zabeležen je u *Anketarskom dnevniku* koji sadrži sledeće informacije o organizaciji upitnika:

- jedinstveni identifikacioni broj svakog ispitanika
- tačka uzorkovanja intervjuja, datum intervjuja
- vreme početka i završetka intervjuja
- oblast u kojoj je sproveden intervju, region, urbani/ruralni kod (selo, grad, veći grad, škola)
- kod anketara (jedinstveni broj dodeljen svakom individualnom anketaru)
- broj poseta koji je potreban da bi se obavio intervju
- bez odgovora (puni opis okolnosti u kojima nije došlo do odgovora).

b) Provere agencija da bi se osigurala kontrola kvalitete na terenu

Obavljena je terenska provera najmanje 10% uzorka, kao i telefonska provera dodatnih 10%.

Terenskom proverom verifikovani su sledeći aspekti rada anketara:

- činjenica da je intervju zaista obavljen
- pravilna primena plana uzorkovanja pri izboru ispitanika
- približno trajanje intervjuja
- pravilno postavljanje pitanja iz različitih delova upitnika
- opšte poštovanje profesionalnih standarda.

Nakon prikupljanja podataka, obavljena je 100% logička provera, kao i provera doslednosti.

c) Dodatne provere sproveo je Centralni istraživački tim.

Manji broj protokola intervjuja nasumično je izabran sa spiska, dostavljen je agencijama i nezavisno je proveren putem telefona.

Indeks

A

Adams, C. M. 21

Albanija 13, 18, 26, 28, 32-66, 68-82, 89-91, 122

B

Bassler, O. 23

Berryman, S. E. 99, 122

blagostanje deteta 14, 29, 87, 102

Bosna i Hercegovina 13, 18, 26, 28, 32-66, 68-82, 89-92, 122

Brissie, J. 23

Bugarska 12, 13, 18, 26-28, 32-82, 88-92, 122, 124

C

Crna Gora 13, 18, 26, 28, 32-66, 68-82, 89-92, 122

Č

časovi 15, 20, 44, 48, 61, 101, 102

D

Deslandes, R. 22

Diamond, J. B. 23

dimenzija roditeljskog učešća 30

dimenzije učešća 29, 94, 95

dimenzije učešća roditelja 29, 95

direktor škole 13, 16-18, 27, 28, 84-86, 95, 99, 103, 104, 114, 116, 122-124, 126

domaćinstvo 84, 85, 87-90, 93, 100, 101, 104-106, 127

domaći zadatak 9, 15-17, 22, 23, 42, 61, 101, 102, 108, 119

donošenje odluka 11, 15, 16, 20, 59, 71, 74, 75, 81, 82, 84, 86, 87, 95

Downer, J. 23, 24

E

Epstein, J. L. 13, 14, 19, 20, 29, 31, 99, 101, 122

F

Forsyth, P. B. 21

G

Gomez, K. 23

Green, C. L. 13, 23, 99, 102

Grolnick, W. 23

H

Hoover Dempsey, K. V. 13, 23-25, 31, 99, 102

Hrvatska 13, 18, 26, 27, 28, 32-66, 68-82, 89-92, 122, 124

I

indeks bogatstva 84, 87, 88, 100

individualni sastanci 34, 35, 67

inicijativa roditelja 70

instrument 13, 15, 18, 29, 99-104, 128

internet 88, 93, 105

intervju 14, 18, 27, 78, 95, 100, 101, 104, 120, 122, 125-128

izveštaj 14, 17, 18, 26, 29, 30, 36-38, 66, 71, 90, 94, 99, 107, 121

J

Jeynes, W. 19

K

knjige 61, 88, 90, 93, 101, 105, 111, 117, 118

komunikacija 19, 20, 22, 31, 66, 82, 105, 120

kontrola kvalitete 128

Kosovo 13, 18, 28, 32-66, 68-82, 89-92, 122

Kovač Cerović, T 22

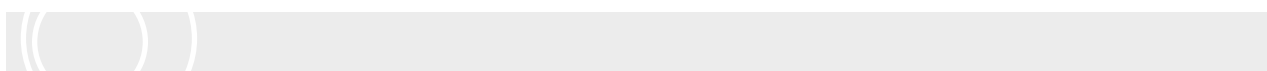
Kratochwill, T. R. 13, 20

Kurowski, C. 23

L

Lahiri-metoda 27, 124

Levkov, L. 22

M

Makedonija 13, 18, 26, 28, 32-66, 68-82, 88-92, 122

manjine 14, 27, 28, 101, 104

marginalizovane grupe 17, 18, 66

Matsagouras, E. 22

Mendez, J. L. 23, 24

metodologija 17, 121, 122

Mitchell, R. M. 21

Moldavija 13, 18, 26, 28, 32-66, 68-82, 88-92, 122

N

nasilje 9, 41, 51, 63, 67, 101, 108, 117, 118

O

obrazovne aspiracije 14, 29, 88, 91, 92, 101

obrazovne karakteristike 30, 93

obrazovni nivo 92

ocena 15, 22, 37, 70, 82, 94, 95, 107

odeljenjski sastanak 33

P

partnerstvo 14, 15, 20-22, 83, 95, 96, 99, 120

partnerstvo porodice i škole 21

pismene informacije 39, 40, 41, 107, 108

politika 12, 16, 29, 84, 95, 96, 122

Polovina, N. 13, 22, 23

Pop, D. 13, 17

Poulou, M. 22

poziv za učešće 9, 10, 14, 15, 23, 25, 29, 31, 33-35, 47, 48, 50, 51, 54, 63, 66-68, 70, 71, 77, 85, 86, 94-96, 102, 103, 107, 111, 112

pravni akti 13

predstavnik roditelja 14-18, 25, 27, 71-77, 85-87, 95, 96, 100-104, 113, 116, 118, 122, 126

preporuke 15, 16, 94, 95

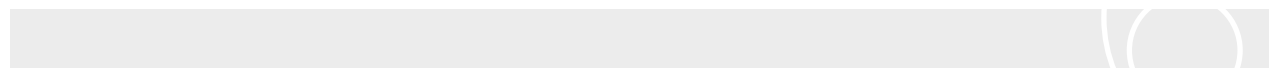
procedura intervjua 128

psihološki motivatori 23

R

računar 88, 89, 93

roditelji iz manjinskih grupa 14, 29

roditeljski sastanak 15, 22, 32, 33, 34, 66, 94, 107
Romi 14-16, 27-29, 31-84, 87-92, 94, 96, 100, 101-103, 115, 126-128
romski roditelji 34, 45, 47, 53, 71, 104
Rousseau, N. 22
Rumunija 12, 13, 18, 26-28, 31-82, 88-92, 122

S

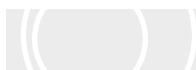
Sandler, H. M. 13, 23-25, 99, 102
sastanci 13, 15, 20, 22, 24, 31-35, 67, 94, 103, 107
sastanci roditelja i nastavnika 20, 31
savet roditelja 26, 76, 77, 103, 116, 118, 126
Sheridan, S. M. 13, 20
školska infrastruktura 46, 67, 101
školski odbor 13, 16, 26, 51, 71, 96, 102, 103, 113, 116, 117, 123, 126
Slowiaczek, M. 23
socioekonomske karakteristike roditelja 88
Srbija 13, 18, 22, 26, 28, 31-82, 88-92, 122
Stanišić, J. 22, 23
Stanković, D. 22
stavovi roditelja 15, 51, 95, 99, 122

T

trendovi 94

U

učešće roditelja 13, 15, 17, 19, 26, 29, 66, 86, 94, 95
učešće u donošenju odluka 13, 20, 51, 53, 101-103, 110
učitelj 49, 61, 109, 111, 114, 117, 118
udžbenici 15, 61, 101
uključenost roditelja 13, 19, 24, 25, 31, 43, 99, 101, 102
uloga predstavnika roditelja 15, 16, 30, 70, 77, 85, 95, 96
upravljanje školom 94, 122
uspeh 13, 14, 16, 25, 29, 77, 94-96, 105, 118
uverenja roditelja 23, 25, 30, 36, 44, 78, 79, 83, 85
uzorak 14, 18, 27-29, 51, 63, 66-69, 72-74, 78-83, 88-92, 94, 101, 104, 115, 116, 123-128

V

volontiranje 13, 15, 19, 20, 44-46, 67, 101, 103, 109

W

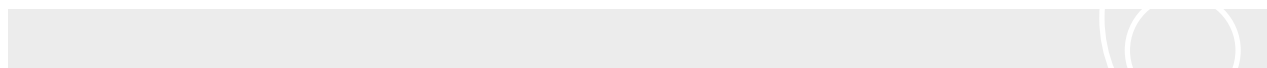
Waanders, C. 7, 23, 24, 98

Walker, J. M. T. 99, 102

Z

zadovoljstvo roditelja 15, 29, 30, 81-87, 94, 95, 99

zakonska rešenja 16, 96

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37.091.113(4-12)
37.064.1(4-12)

KOVAČ-Cerović, Tinde

Upravljanje školom i socijalna inkluzija : uključenost roditelja.
[3], Komparativno istraživanje stavova roditelja Jugoistočne Evrope
/ Tünde Kovacs-Cerović, Vlasta Vizek-Vidović, Steve Powell ;
[prevodilac Jelena Nolan Miljević].

Naslov originala: South East Europe Cross Countries Survey
of Parents' Views; School Governance and Social Inclusion,
Involvement of Parents
- Ljubljana : Faculty of Education, Centre for Educational Policy
Studies, 2010

ISBN 978-961-253-090-7
1. Vizek-Vidović, Vlasta 2. Powell, Steve
261561088

ISBN 978-961-253-090-7

9 789612 530907